

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

AKTIVIZACE LIDÍ BEZ DOMOVA

LEISURE FOR THE HOMELESS

Bakalářská diplomová práce

Autorka: **Eliška Dokoupilová**

Vedoucí práce: **Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.**

Olomouc

2024

Chtěla bych na tomto místě poděkovat svým blízkým, kteří mě při psaní práce nesmírně podporovali. Děkuji také Charitě Olomouc a všem účastníkům výzkumu za ochotu a velmi inspirující spolupráci. Vděk patří též vedoucímu práce doktoru Charvátovi za veškeré odborné podněty a rady.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Aktivizace lidí bez domova“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Obsah

ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1) BEZDOMOVECTVÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	8
1.1 Kdo je bezdomovec?.....	8
1.2. Psychologické charakteristiky lidí bez domova	9
1.1.1 Individuální prožívání a chování.....	9
1.1.2 Sociální vazby lidí bez domova.....	16
1. 1. 3 Problematika závislostí	20
1.2 Potřeby lidí bez domova	24
1.2.1 Modifikace potřeb vlivem bezdomovectví.....	25
1.2.2 Potřeby obyvatelů azylových domů pro lidi bez domova.....	28
1.3 Motivace u lidí bez domova	29
2) SOCIÁLNÍ PRÁCE V KONTEXTU BEZDOMOVECTVÍ	32
2.1 Přehled nabízených služeb v ČR	32
2.1.1 Domovy pro osoby se sníženou soběstačností, Charita Olomouc	34
2.2 Specifika práce s lidmi bez domova se sníženou soběstačností.....	35
2.2.1 Multidisciplinární spolupráce	37
3) AKTIVIZACE A JEJÍ VÝZNAM PRO LIDI BEZ DOMOVA.....	41
3.1 Význam aktivizace v životě lidí bez domova.....	41
3.2 Jednotlivé typy aktivizace	42
3.2.1 Sociální kontakt a terapeutické aktivity	42
3.2.2 Činnosti zaměřené na rozvoj dovedností.....	44
3.2.3 Odpočinkové činnosti	47
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	48
4) VÝZKUMNÝ PLÁN	49
4.1 Výzkumný problém	49
4.2 Cíle výzkumu.....	49
4.3 Výzkumné otázky	50

5) PRŮBĚH VÝZKUMU	50
5.4 Výběr participantů	50
5.5 Sběr dat	51
5.3 Etické aspekty	52
5.5 Analýza dat	53
6) VÝSLEDKY VÝZKUMU	55
6.1 Vyhodnocení	55
6.2 Zájmy a potřeby klientů	55
6.3 Motivace klientů a překážky při aktivizaci	58
6.4 Názory zaměstnanců na aktivizaci	73
6.5 Evaluce současné aktivizační činnosti a možnosti rozvoje	79
DISKUZE	83
ZÁVĚRY	87
SOUHRN	88
SEZNAM LITERATURY	90
PŘÍLOHY	98

ÚVOD

Téma volného času osob bez domova jsem si vybrala na základě zajímavých setkání s touto cílovou skupinou. S bezdomovci se setkávám při dobrovolnické činnosti v křesťanské komunitě Sant Egidio a při práci ve Středisku pro lidi bez domova v rámci Charity Olomouc.

Díky tomuto výběru cílové skupiny často čelím dotazům okolí: „Proč lidé bez domova neprojevují větší snahu, když je jim nabízená péče v podobě bydlení, stravy a hygieny?“ Během práce s touto klientelou jsem však vytušila, že problém bude mnohem komplexnější. Všimla jsem si, že nikdo z bezdomovců, které znám, se ze své situace nedostal pouze na základě poskytnutí noclehu a stravy, tedy fyziologických a materiálních aspektů. Rozhodla jsem se proto intenzivněji zkoumat psychologické a spirituální potřeby těchto lidí.

Na základě svých zkušeností bych chtěla ověřit předpoklad, že velkou roli pro získání či naopak ztrátu motivace hraje trávení volného času. Po více než dvou letech setkávání s lidmi v nouzi jsem vypožadovala, že jedním z faktorů zhoršujících jejich psychický stav, a snižujících tak šanci na návrat do běžného života, je stereotypnost jejich dní. Vliv nedostatku příjemných podnětů sílí úměrně s časem stráveným vně běžné společnosti, což vede k postupné rezignaci.

Jakkoli může pojem volný čas znít v kontextu osob bez domova paradoxně, jde o důležitou složku jejich života. Po ztrátě zázemí se jim často rozpadla zaběhlá struktura dní. Volného času mají více než běžný studující či pracující člověk, zároveň však zdaleka nemají tak širokou škálu možností, jak se bavit, rozvíjet, socializovat či odpočívat. Téměř bez výjimky trpí nedostatkem finančních prostředků, často je přidružený i zdravotní hendikep. Velkou roli hraje také fakt sociálního vyloučení. Chybějící zázemí se podepisuje nejen na vzhledu, ale ještě dramatičtěji na ztrátě kontaktu s aktuálním děním a postupném mizení sociálních kompetencí.

Mnoho lidí bez domova, které jsem potkala, tak svůj čas lidově řečeno zabíjí. Bývají kvůli tomu často předmětem kritiky, za svoji nedostatečnou snahu a nevděk vůči nabízené pomoci. Pokud se ovšem zamyslíme nad výše uvedenými okolnostmi, mají tito lidé jinou možnost? Na tuto otázku se pokusím při výzkumu hledat odpověď, společně se samotnými bezdomovci.

Vybrala jsem si populaci skrytých bezdomovců, využívajících dočasné pobytové služby Charity Olomouc. Konkrétněji Domovy pro osoby se sníženou

soběstačností, což jsou dvě olomoucká pracoviště přijímající klienty s lehčími zdravotními hendikepy. Jde o klienty, kteří byli zachyceni sítí nízkoprahových služeb jako je Noclehárna pro muže a ženy, Nízkoprahové denní centrum či Ordinace praktického lékaře. V zařízení mají zajištěno bydlení na určitou dobu, zpravidla jednoho roku. Na základě vyhodnocení klíčového pracovníka a koordinátorů domova je možné smlouvu prodloužit či naopak vypovědět. Obyvatelé mají možnost využívat pečovatelskou službu, čerpat základní stravu, spořit si peníze a konzultovat svoji situaci s přiděleným klíčovým sociálním pracovníkem. Rytmus dne určuje zejména výdej jídla a drobné rituály jako pravidelná cesta na nákup či návštěva kuřárny. Klienti bydlí nejčastěji na sdílených pokojích po 2-3 osobách, netrpí tedy vyloženou izolací. Základní životní potřeby mají zajištěny, přesto se u mnohých objevuje životní stagnace, zhoršování látkových závislostí, nuda, mnohdy lenost a apatie. Pro zaměstnance i náhodné kolemjdoucí je to mnohdy frustrující pohled.

Pokud se však budete chvíli v obou zařízeních pobývat, zjistíte, že tato stereotypní realita bývá občas příjemně narušována momenty šachových či karetních partií, vařením, kreslení, spontánním tancem na oblíbené hity a mnohými dalšími jiskřičkami radosti. Mnohdy se poté klienti rozpovídají: jak to bývalo dřív, jaké měli koníčky a v čem byli dobří. Zachycení těchto momentů dalo směr mému výzkumu. Chci prozkoumat potřeby v oblasti trávení volného času a pokusit se navrhnout charitnímu středisku zvladatelnou formu aktivizace. Vycházet budu z českých i zahraničních studií na podobné téma. Zejména se však budu řídit samotnými potřebami klientů, jež budu mapovat pomocí individuálních rozhovorů. Ať už bych blíže pochopila pouze jednotlivé příběhy, či ideálně našla společné záchytné body pro systematický aktivizační program, slibuji si od výzkumu možnost zkvalitnění služeb Domovů pro lidi se sníženou soběstačností na Charitě Olomouc a nalezení podmětů pro další poznávání fenoménu bezdomovectví.

TEORETICKÁ ČÁST

1) BEZDOMOVECTVÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE

1.1 Kdo je bezdomovec?

Termín bezdomovec je při bližším průzkumu velmi široký a obtížně vymežitelný. Pro účely této práce je proto popis zúžen pouze na ČR. Česká legislativa nepracuje s žádnou ucelenou definicí, bezdomovectví se však objevuje napříč zákony, například v tématicke evidence obyvatel či sociálních služeb. Jako bezdomovec se označuje např. člověk bez státního občanství (zákon č. 40/1993 Sb.), dále osoby s trvalým pobytem na obecním/městském úřadě v jejich rodném okrese (zákon č. 133/2000 Sb.). O bezdomovectví se zmiňuje také zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., kde se pracuje s pojmy *osoba bez přístřeší* nebo *osoba v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení* (Kalvas & Váně, 2014).

Pro účely této práce vnímám jako vhodný popis vytvořený expertní skupinou pro problematiku bezdomovectví, pracující pod Ministerstvem práce a sociálních věcí. Podle nejnovější verze textu *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020* (Laubová, 2013) je třeba bezdomovectví chápat jako **proces**, nikoli stav. V tomto procesu pak sledujeme situace jako ohrožení ztrátou bydlení, propad na ulici, čerpání sociálních služeb, rehabilitaci a resocializaci, ale také relapsy a cyklení v různých etapách. Jinými slovy ještě uvedený text popisuje bezdomovectví jako **stav extrémního sociálního vyloučení**. Toto pojetí popisuje fenomén bezdomovectví v jeho dynamice, neomezuje se na pouhé statické kategorie.

Termín sociální vyloučení však není zcela přesný bez bližšího vysvětlení. Jak uvádí ve své studii Vašát et al. (2017), mnozí lidé bez domova vytvářejí významné sociální vazby mezi sebou navzájem. Jedná se tedy spíše o **vyloučení z majoritní společnosti** a jejich struktur fungování, nikoli o absolutní ztrátu mezilidských vztahů. Toto sociální vyloučení a vzájemná bariéra neumožňující bližší kontakt jsou taktéž vnímány spíše z pohledu většinové společnosti vůči lidem bez domova. Oproti tomu sami lidé bez domova se v postoji vůči majoritní společnosti liší. Ve výzkumu Tauchmanové (2016) se s kategorií *sociálně vyloučení* identifikovalo pouze 28 % respondentů z řad bezdomovců.

Komunita lidí bez domova zdaleka není homogenní. Při zaměření na individuální příběhy můžeme odhalit, že se jedná o velmi pestrou skupinu obyvatel, jejichž životní dráhy spojuje nejvýrazněji právě propad na ulici. Rozšířená představa univerzálních příčin, jakými jsou lenost, závislosti či nepřizpůsobivost, se při bližším zkoumání ukazuje být mylná (Charvát, 2013). Například často pozorovaná alkoholová závislost může být jak příčinou, tak důsledkem pobytu na ulici (Vágnerová et al., 2017). Ke stejným závěrům došla ve svém bakalářském výzkumu na téma role alkoholu v životě bezdomovců Kološová (2021).

1.2. Psychologické charakteristiky lidí bez domova

Přestože je každý člověk bez domova individuální bytostí s osobitým příběhem, je možné najít pojítka a univerzálnější principy, které pomohou rozumět této skupině lidí a blíže ji definovat. Spojuje je část života prožitá na ulici či v provizorních ubytovacích zařízeních a společná zkušenost se stejnými institucemi, starostmi i radostmi spojenými s jejich životním stylem.

1.1.1 Individuální prožívání a chování

Ohrožující faktory

Společným jmenovatelem příchodu na ulici je pro mnoho lidí strach a šok. Nejde ve většině případů o svobodné rozhodnutí, častěji se jedná o dlouhý řetězec problémů v rodině, finančních těžkostí a životních chyb, které vyústí až ve ztrátu bydlení. Samotnými lidmi bez domova jsou jako příčiny často uváděny například nezaměstnanost a složitost úředního systému či selhání vztahů s blízkými osobami (Testoni et al, 2018). Někteří lidé bez domova přiznávají též vlastní podíl viny na své současné situaci. Zůstávají však mnohdy u prostého konstatování a nejsou schopni podnikat kroky k nápravě (Tauchmanová, 2016).

Největší naději na znovuzачlenění do společnosti mají lidé, kteří strávili na ulici méně než pět let, a zároveň mají stále sociální kontakty mimo bezdomoveckou komunitu. Vliv dlouhého časového úseku prožitého mimo běžný systém, ztráty kontaktů a s nimi spojených sociálních kompetencí, naopak zvyšuje riziko chronicity bezdomoveckého stavu. (Humpries & Canham, 2021)

Důvodů pro setrvání ve stavu bezdomovectví je vícero. Prvotní šok, nutnost přežít v nových podmínkách, například zimy, špíně a strachu z okradení, střídá únava a vyčerpání (Tauchmanová, 2016). Mnozí lidé se zdráhají využít dostupné sociální pomoci, jelikož v tomto kroku spatřují ztrátu své osobní důstojnosti (Lindovská, 2013). Prostá únava je velmi významným faktorem komplikujícím lidem bez domova řešení jejich situace. Z důvodu zimy, rušení ostatními či obav z napadení se často příliš dobře nevyspí. To poté dále snižuje jejich šance na opětovné získání práce a zázemí (Charvát, 2013).

Lidé bez domova často trpí chronickým stresem. Ten lze definovat jako dlouhodobě přetrvávající problémy, které buď zasahují do rolí a aktivit jedince nebo jsou s těmito aktivitami přímo spojeny. Chronický stres ovlivňuje schopnost rozhodovat se a jednat. Vyvolává například použití nevhodných copingových strategií, jež je vědomé, ale zároveň způsobené také velkým tlakem a nedostatkem možností. Objevují se však také ego-dystonní stresové reakce, které jsou protivolní. Mezi nevhodný coping patří například popírání problému či vyhýbání se dalším nepříjemným situacím, mezi které však patří i kroky nutné k získání pomoci, například oslovení sociálních služeb či vyřízení nutných dokumentů. (Klitzing, 2003)

Protivolní stresové reakce se projevují například zvýšeným emočním i fyziologickým nabuzením, jež vede k podrážděnosti a vzteku či netrpělivosti. Oproti těmto spíše expanzivním jevům můžeme sledovat také emoční otupělost, zamrznutí, neschopnost jednat či kognitivní interferenci, kdy přebytek možných alternativ ve spojení se stresem způsobí neschopnost se jakkoli rozhodnout. Ke zhoršení cílevědomého a efektivního plánování přispívají také vtíravé myšlenky, nejčastěji s obsahem minulým negativních zážitků. Mohou se manifestovat též jako noční můry. Častá je též ruminace, kdy jedinec neustále přemýšlí nad minulými rozhodnutími a analyzuje jejich dopady, což mu brání uvažovat směrem do budoucna. (Klitzing, 2003)

Lidé bez domova taktéž trpí fyzickými a duševními nemocemi ve větší míře než běžná populace. Některé příznaky se zlepšují po umístění do azylových domovů, přesto jsou vlivem dlouhodobého nevyhovujícího životního stylu

některé stavy nezvratné. Lidé bez domova se také častěji než běžná populace potýkají s diskriminací ze strany zdravotnických zařízení. (Humpries & Canham, 2021)

Mimo vliv špatných podmínek, které život na ulici nevyhnutelně přináší, únavy a stresu, hrají vliv též osobnostní faktory. Vágnerová et al. (2017) uvádí nedostatek vůle a pasivitu. Někdy je možné vysledovat již od dětství trajektorii školních neúspěchů a problémů s chováním. Jedinci vystupující ve studii o životě mladých bezdomovců v Praze uváděli potíže s autoritami či přizpůsobením se pracovnímu procesu. Lidem bez domova taktéž často chybí schopnost plánovat a dokončovat úkoly. Často zůstávají pouze u příslibů či snů. Neschopnost plánovat, kterou reflektovali sami účastníci výzkumu, když uváděli, že neplánují většinou vůbec, protože na ulici není jisté, co bude za hodinu, uvádí ve výsledcích své studie Tauchmanová (2016). Z uvedených výzkumů ovšem vyplývá, že život v bezprostřední přítomnosti může být jak faktorem vedoucím ke ztrátě bydlení, tak přirozeným mechanismem přežití, který je až důsledkem této extrémní situace, a tyto dva jevy se též mohou překrývat.

Pokud jsou si lidé bez domova svých slabých míst vědomi, dalším kamenem úrazu je pocit osudovosti a nevyhnutelnosti jejich pádu na ulici. Reflexe vlastního příběhu může mít stinnou stránku v podobě takzvané biografické iluze, kdy si dotyčný z mnoha událostí, jež nemusí nutně souviset či je nezavinil sám, vytvoří obraz o sobě a svém osudu. Lidé z ulice pak mohou tvrdit, že s jejich povahou či rodinným zázemím situace ani nemohla dopadnout jinak (Charvát, 2013). Toto rozpořádání ústí v rezignaci a ztrátu motivace situaci řešit. Lidé bez domova poté často propadají pocitu vlastní neschopnosti události zvrátit a čekají pasivně na vnější impulz (Vágnerová et al. 2017).

Otázkou osobnostních faktorů se ve svém diplomovém výzkumu zabývala také Pavlů (2015). Výsledky zajímavě dokreslují a rozšiřují charakteristiky bezdomovců popisované v odborné literatuře. Vzorek čítal 30 probandů z azylových domů v Praze. Šlo zároveň jednu z pilotních studií Testu sociálního zrání osobnosti, který vznikl na půdě katedry psychologie UPOL. Z výsledků

vyplývá, že vztahy lidí bez domova k autoritám jsou u daného vzorku nejčastěji *netečně akceptující*. Mezilidské vztahy se pohybují nejčastěji v rovině *formální známosti* či *pasivního přijímání*. Asi pětina lidí však dovedla při projektivním testu popsat i integrovaný *vztah založený na vzájemnosti*. Při zhodnocení reakcí na konflikt mělo nejvíce lidí středně zralé *reakce spojené s obranou vlastního chování*. Při popisu projektivních tabulí se u probandů objevovaly také prvky *nedůvěry k lidem* a jejich činnostem, kdy soudili například, že se někdo snaží druhého okrást či vyprovokovat.

Při doplňkovém testu byla zjištěna míra alexithymie, tedy snížené schopnosti popsat vlastní emoce, 38,7 % a dalších 25,8 % probandů vykazovalo riziko jejího rozvoje, což je vysoká prevalence oproti běžné populaci, kde činí okolo 10 %. Snížená schopnost vyjadřovat emoce však může být pro lidi bez domova svým způsobem účelná. Může též souviset s dimenzí nedůvěry vůči ostatním. Navíc ač někteří lidé své emoce příliš nedávají najevo, uvnitř mohou dobře vědět, jak se cítí. (Pavlů, 2015)

Při popisu činností chybělo hlubší plánování, zaujetí a touha něčeho dosáhnout. Šlo spíše o prostou deskripci viděného, vůči čemuž stojí popisující člověk pasivně stranou. Při popisu se do neutrálních situací vklíňovaly prvky bezdomovecké kultury, a to i s určitou agresí v projevech. Lidé vysvětlovali, že moc "měkký" člověk může být považován za slabého a ostatními odvržen. Objevovala se však i touha po zaměstnání, které zejména u mužů přináší pocit životního smyslu. Celkově byl ovšem zřetelný nedostatek vlastní iniciativy a schopnosti aktivně řešit stresové situace, což nakonec tento cíl znemožňuje. (Pavlů, 2015)

S dobou strávenou na ulici se zvyšuje míra identifikace s bezdomoveckou komunitou. Jde svým způsobem o obranný mechanismus, podložený zajímavou, avšak zároveň tristní psychologickou dynamikou. V povaze člověka je touha patřit k určité skupině. Skupiny se pak přirozeně vymezují vůči ostatním a tím potvrzují vlastní jedinečnou identitu, což zvyšuje sebehodnotu a sebeurčení členů. Lidé bez domova se po čase začínají vymezovat vůči společnosti, která jim dává najevo, že do ní již nepatří (Lindovská, 2013). Aby skryli svoje zoufalství

z této skutečnosti, vytvoří si novu identitu těch, kteří pohrdají většinovou společností. Mohou se dokonce začít záměrně chovat na veřejnosti tak, aby členy majority ještě více odpuzovali a tím se vymezili, potvrdili si, že společnost je zlá a pouze jimi pohrdá (Charvát, 2013).

Důležitou otázkou spojenou s lidmi z ulice jsou též závislosti na alkoholu a dalších návykových látkách. Již bylo zmíněno, že není jasné, zda jde o příčinu či důsledek bezdomovectví, spíše se vyskytují obě varianty souběžně. (Kološová, 2021)

Z výše uvedených faktů vyvstává otázka, jaký je v případech bezdomovectví směr kauzality. Jsou příčinou osobnostní dispozice, chybná rozhodnutí a maladaptivní chování? Či naopak události působící z vnějšku vytvářejí jedince, kteří nejsou schopni se sami popasovat s životními výzvami?

Na základě výzkumů, ale i vlastní zkušeností s touto cílovou skupinou usuzuji, že tyto otázky nemají jasné řešení. V životě participantů se mohou vyskytovat všechny zmíněné případy a jejich pestré kombinace. Kauzalita je zde spíše kruhová. Události a dispoziční faktory se cyklí a utahují kolem člověka smyčku, která mu dává stále méně prostoru k řešení.

Protektivní faktory

Z výzkumů ovšem také vyplývá, že prožívání lidí bez domova není pouze a jen negativně zaměřeno. Různí výzkumníci identifikovali několik protektivních faktorů, které lidem na ulici pomáhají nejen přežít, ale i udržet si naději do budoucna.

Důležitou složkou jsou již zmíněné sociální kontakty mimo bezdomoveckou komunitu. Predikují lepší naději na návrat do společnosti a dodávají pocitu vlastní hodnoty a pochopení, kterého se jinak bezdomovcům od příslušníků většinové společnosti obvykle nedostává (Humpries & Canham, 2021; Vágnerová et al., 2017).

Významnou roli ve zmírňování této vztahové chudoby hrají sociální pracovníci, příbuzní lidí bez domova či dobrovolnické komunity (Humpries & Canham, 2021). Díky přijímajícím vztahům s vnějším světem si lidé bez

domova mohou zachovat alespoň část sociálních kompetencí. Při rozhovorech s lidmi z jiného prostředí získávají také nové impulzy k přemýšlení, které mohou nahradit tíživé vzpomínky či existenciální vakuum, na které poukazovali respondenti Tauchmanové (2016), když uváděli, že často nemají ani nad čím přemýšlet.

Lidé bez domova, oproti mnoha očekáváním, mají také estetické potřeby, které naplňují kupříkladu procházkami přírodou, zkrášlováním svých provizorních obydlí nebo obdivováním kulturních památek. Vašát s kolektivem výzkumníků (2017) provedli studii s pomocí metody photovoice, kdy byl lidem bez domova zapůjčen fotoaparát a měli za úkol vyfotografovat místa spjatá s jejich životem. Některé série snímků měly téměř dokumentární charakter, dotyční zachycovali například významné stavby, sochy či kašny. Jiní fotili panoramatické výhledy, parky či tekoucí řeku. Bylo překvapením, jak silně lidé bez domova tyto skutečnosti vnímají. Objevili se však také série obsahující zejména lidi a zvířata, což odkazuje opět k důležitosti podpůrných vztahů.

Metoda photovoice byla použita také při zkoumání potřeb lidí bez domova v azylových domech ve městě New Haven v USA. Mezi fotografiemi se objevily například ukázky nové manikúry, jež odkazují opět k potřebě estetiky, ovšem také jisté životní úrovně a kontinuity v péči o sebe, důležité zejména pro ženy. Objevila se také fotografie Bible, která odkazuje k důležitosti a podpůrné roli spirituality v životech lidí bez domova. (Van Oss, 2020)

Spiritualita se však týká nejen víry v Boha a či nadpřirozeno, ale také celkového prožitku životního smyslu, který může být klíčový pro udržení naděje a motivace. Subjektivní pocit smysluplnosti života je důležitých právě a zejména v situacích, kdy by většina lidí naděje ztratila. Ač nemusí tento vnitřní prožitek vést k opětovnému návratu do života v běžné společnosti, může pomoci k zachování osobní integrity a je prevencí před sebevražednými myšlenkami či dokonce pokusem o sebevraždu. (Testoni et al. 2018)

Z výše uvedeného výzkumu vznikla taktéž zajímavá teorie propojující vztah mezi existencí témat, která dávají životu jedince smysl, látkovými závislostmi a sebevražednými myšlenkami. Z analýzy 55 rozhovorů vyplynulo, že

přítomnost motivů dodávajících naději, jako jsou například přátelské vztahy, možnost získat práci, založit rodinu nebo uplatnit svůj talent v umělecké oblasti, zvyšují odolnost a pocit životní spokojenosti. Důležitou roli hraje též flexibilita ve stanovování hodnot, jež naplňují život smyslem. Například lidé bez domova, kteří nemají rodinu, ale zaměří se na získání práce či pomoc ostatním bezdomovcům, vykazují vyšší míru frustrační tolerance než ti, kterým se nepodařilo přeorientovat na nové cíle. A nakonec ti respondenti, kteří uváděli ztrátu životního smyslu, projevovali buď tendence k sebevražedným myšlenkám nebo k závislostem. Látková závislost u lidí bez domova je tak v tomto výzkumu vysvětlována jako nevhodná, avšak subjektivně účinná kompenzace při ztrátě vůle žít. (Testoni et al. 2018)

Z toho vyplývá, že pocit životní smysluplnosti a především konkrétní témata, jež tento pocit sytí, jsou pro lidi bez domova jedním z nejvýznamějších protektivních faktorů.

V Česku se touto problematikou zabýval Jirásková (2017). Vedl rozhovory s 20 bezdomovci pobývajících aktuálně v Olomouci. Třetina z nich tvrdí, že jejich život nemá smysl, absolutně popřela. Uváděli, že sice pociťují určitou rezignaci na změnu, ovšem naučili se brát život s optimismem, který hrdě prezentují jako svoji silnou stránku. Největším povzbuzením je pak pro ně možnost srdečně se zasmát. Zajímavé taktéž je, že se jednalo o starší probandy s dlouhodobou zkušeností bezdomovectví. Dva nejmladší probandi naopak uvedli, že v životě na ulici pociťují absolutní prázdnotu a nesmyslnost.

Dle mého názoru by však tato informace mohla být interpretována i tak, že tito mladí lidé stále touží po jiném způsobu života a pocit neštěstí, který jim bezdomovectví přináší, může být v budoucnu motivací ke změně.

Lidé bez domova taktéž uvádějí, že život na ulici je zocelil, naučil je postarat se o sebe i v těch nejnáročnějších podmínkách. Vnímají sice, že ztratili své bývalé zázemí a role, dokázali se však úspěšně adaptovat na nové prostředí a přežít v něm. Tento fakt může některým z nich pomoci znovu nabýt sebeúctu. (Tauchmanová, 2016)

Otázkou je, zda je pocit smysluplnosti skutečně adekvátní v situaci, která připadá většině členů majoritní společnosti beznadějná, nesmyslná či dokonce odsouzeníhodná. Je dobré v rámci terapeutické intervence či sociální práce přesvědčení o smysluplnosti nalezené v životě bez domova podporovat?

Z výše uvedených výzkumů vyplývá, že je třeba rozlišovat mezi objektivním a subjektivním naplněním života. Ač objektivně nemají někteří lidé bez domova za sebou hmatatelné výsledky v oblasti profesního činnosti, rodinného života či společenského uplatnění, můžeme hledat mechanismy ke zlepšení jejich psychického stavu, čistě s ohledem na jejich hodnotu a důstojnost jakožto lidských bytostí. Můžeme také doufat, že tento postup povede v budoucnu k alespoň částečnému zlepšení v jiných oblastech, jak implicitně vyplývá z kapitoly o protektivních faktorech.

1.1.2 Sociální vazby lidí bez domova

Vztahy s rodinou

Bezdomovectví bývá ve většině případů spojeno se ztrátou kontaktu s rodinou, a to jak primární, tak i s životními partnery a dětmi. Rozpad vztahů může být přímou příčinou bezdomovectví. Zde jde například o situace rozvodu či rozchodu s partnerem, nebo útěku z domova. Špatné rodinné vztahy bývají často také v anamnéze těch lidí bez domova, které nakonec k finálnímu propadu na ulici dovedla jiná příčina. Dysfunkční rodina je jedním z možných prediktorů budoucího bezdomovectví. Jde o děti vyrůstající v ústavěch, zažívající týrání a domácí násilí, děti závislých či uvězněných rodičů. V jiných případech dochází ke ztrátě předtím poměrně dobrých vztahů vlivem studu nebo rezignace osoby ocitnuvší se bez domova, či předsudků ze strany rodiny. (Rea, 2023)

Respondenti z průzkumu administrovaného v Itálii uváděli, že rodina je důležitou součástí jejich sebepojetí. Pojí se s pocitem naplnění či naděje, pokud tito lidé o rodině uvažují jako o abstraktní hodnotě či jsou navzdory situaci se skutečnou rodinou v kontaktu. Také se však pojí s negativními obsahy, jako je selhání, pocity viny či osamělost, pokud rodina přítomna není a dotyčný si je vědom svých chyb či pocitu zranění ze strany druhých (Testoni et al., 2018). K zanikání rodinných vztahů dochází nejvíce u lidí žijících absolutně bez

přístřeší. Při zlepšení bytové situace, například po přijetí do některého typu azylového bydlení, je naopak naděje na obnovení rodinných kontaktů, pokud vztahy před obdobím bezdomovectví byly dobré. K tomu dochází zejména u starších lidí, kteří mohou mít tendence své bezdomovectví skrývat a proto se od rodiny nejprve raději odříznou (Petersen & Parsell, 2020). Někteří lidé bez domova však také uvádějí, že vztahy s původní rodinou zůstaly narušeny i po návratu z ulice zpět do majoritní společnosti (Bower et al., 2018).

V kvalitativním výzkumu vedeném v Texasu popisují mladiství bez domova, že vztahy s rodiči nebo ostatními příbuznými jsou pro ně zdrojem emoční i materiální podpory. Ač vnímají potřebu nezávislosti, hodnotí kladně, že se rodině mohou svěřit a probrat s jejími členy své potíže. Zároveň jim tato síť vztahů dává možnostpřechodného zázemí, ač trvalé soužití z různých důvodů, jako jsou například závislosti na jedné či druhé straně, není možné. Na složitou a smutnou dynamiku mnohých případů bezdomovectví ukazuje příběh zmíněný v tomto výzkumu, kde mladá bezdomovkyně popisuje, že odešla z domu z důvodu špatných vztahů s otcem, vnímá ale silnou potřebu být stále oporou matce, a tak k rodičům jednou za týden chodí vypomáhat s domácností. (Gallardo et al., 2023)

Vztahy s rodinou tedy mohou mít jak podpůrný a motivační, tak destruktivní a neurotizující charakter. S lidmi bez domova je proto třeba hodnotit individuálně jejich konkrétní situaci. Pokud je to možné, lze podpůrného vlivu rodiny využít, v případech špatných či až destruktivních vztahů, jako je domácí násilí či špatný vliv ze strany rodiny, je naopak v kontaktech na místě velká opatrnost.

Vztah k majoritní společnosti

V předchozí kapitole zaznělo, že lidé bez domova se ve vlastním pojetí necítí nutně vyloučení ze společnosti. To vypovídá příznivě o schopnosti mnoha z nich (v citovaném výzkumu 2/3) zachovat si určitou osobní hrdost a hledat cesty interakce se svým okolím (Tauchmanová, 2016). Přesto je však beze všech pochybností postavení bezdomovců ve společnosti marginální a potýkají se s vlivem stigmatu, jež se s jejich statutem pojí. Lidé z této komunity se setkávají

často s odmítavými reakcemi při návštěvě míst, jež se běžně pojí se socializací – knihovny, kavárny nebo například nákupní centra (Rea, 2023).

Důvody mohou být celkem pochopitelné, například špinavé oblečení, zápach nebo zjevná opilost. Mnohdy ale stačí lehce ošuntělý vzhled a únava v tváři k vyvolání pohrdavých pohledů či výzev k opuštění prostoru. Vniká tak začarovaný kruh, kdy majoritní společnost vyčítá lidem bez domova jejich nedostatečnou snahu zapojit se do běžného života, ve chvíli, kdy se o to pokusí, jsou však opět vyháněni na okraj. Lidé bez domova se tak nakonec povětšinou setkávají s více přijímají atmosférou mezi komunitou ostatních bezdomovců a snižuje se jejich motivace k opětovnému začlenění se do společnosti. (Bower et al., 2018)

Zajímavé výsledky byly zjištěny i v českém prostředí. Respondenti Tauchmanové (2016) uváděli, že svým lidem z ulice věří tak z poloviny, což sice neukazuje na jisté a bezpečné vztahy, vůči členům majoritní společnosti je však jejich důvěra ještě nižší – ve dvou třetinách případných interakcí by očekávali spíše odmítnutí či podraz nežli vstřícnou reakci. Mluvili tak o tom, že v případě potřeby pomoci se obracejí raději na své souputníky.

Vzájemné vztahy lidí bez domova

Bezdomovci popisují vzájemné vztahy se značnou ambivalencí. Mluví často o důležitosti vazeb v drsném prostředí ulice, zároveň však pociťují ve většině vztahů určitou obavu a potřebu být stále ve střehu. Vlivem mnoha faktorů, mezi něž patří mezi jinými stres, intoxikace či soupeření o materiální zdroje, dochází na ulici často k roztržkám. Vazby však nejsou lidmi bez domova hodnoceny jako příliš hluboké, pojítkem je zde spíše společný osud, jde o takzvanou *komunitu z donucení*. (Charvát, 2013)

Podpůrná funkce vztahů však většinou převažuje tento negativní aspekt, proto se většina lidí bez domova začleňuje do rozsáhlejších skupin, které jsou často vázané na konkrétní útočiště (squaty, mosty, stanové kolonie) nebo navštěvování stejných sociálních služeb. Přátelé hrají roli při překonávání stresu a pocitu osamocení. Poskytují si též vzájemně ochranu a sdílejí materiální zdroje. (Bower et al., 2018)

Větší skupiny také vyhledávají spíše mladí bezdomovci, kteří jsou aktivnější v navazování nových kontaktů. Oproti tomu starší lidé preferují na ulici svůj klid a své místo. Mají také tendenci více hromadit materiální věci a utíkat se spíše ke vzpomínkám nežli ke sbírání nových zážitků. Nejde však o rozdělení absolutně platné, mezi lidmi bez domova se stejně jako v běžné populaci vyskytuje různá míra sociability a otevřenosti vůči novému. (Vašát et al., 2017)

Ve vztazích mezi lidmi na ulici se vyskytují kromě nedůvěry taktéž jevy vysloveně patologické. Dochází například ke zneužívání starších a nemocných jedinců k žebrání, jehož výtěžek pak získá někdo jiný, či k vzájemnému okrádání a rvačkám (Charvát, 2013). Palčivým a mnohdy tabuizovaným tématem je také sexuální nátlak ve formě jakéhosi výměného obchodu, kdy je sex vyžadován výměnou za věci denní potřeby, návykové látky či sdílení přístřešku. Ač je sexuální akt v těchto případech svým způsobem konsenzuální z pohledu, že nedošlo k výslovnému nesouhlasu, je zde zjevný existenční tlak, bez jehož existence motivace k intimnímu kontaktu ve většině případů neexistovala (Czechowski et al., 2022a).

Mezi lidmi bez domova se však objevují i dlouhodobější partnerské vztahy. Častěji je vyhledávají ženy, které jsou na ulici více zranitelné a v partnerovi pociťují ochranu. V těchto vztazích se bohužel taktéž vyskytuje násilí, manipulace či časté střídání partnerů. Příčinou mohou být u mnohých lidí bez domova akcentované problematické osobnostní rysy, posilované navíc každodenním stresem a vypětím, které s sebou život na ulici přináší. Za agresí a ztrátou sebekontroly pak často stojí též vliv návykových látek. Na ulici se však mimo častější výskyt patologií vyskytují i trvalé partnerské vztahy, jež mají veskrze pozitivní vliv. Bezdomovci mající pevný partnerský vztah založený na vzájemné podpoře uvádějí nižší hladinu stresu a strádání a v partnerovi vidí též motivaci ke snaze o lepší společný život. (Czechowski et al., 2022b)

I v komunitě bezdomovců funguje určitá hierarchie a společenské rozvrstvení. Dříve zmiňované skupiny mají tendence se vzájemně odlišovat a méně či více se vymezovat. Lidé bez domova často ve snaze zachovat si kladný

sebeobraz používají obranný mechanismus diskreditace druhých, kdy o ostatních skupinách mluví jako o beznadějných feťácích nebo těch, co se ani nemyjí (Charvát, 2013). Postoj jedince k bezdomovecké komunitě vyplývá z velké míry ze sociálního postavení v předchozím životě. Zatímco lidé z marginalizovaných skupin se mohou mezi lidmi bez domova cítit přijati a vnímají, že konečně našli přátele, kteří jim rozumí, příslušníci střední a vyšší sociální vrstvy se v případě propadu na ulici spíše straní a vymezují se vůči typickým bezdomovcům (Bower et al., 2018).

Pro účely této práce je důležité kromě ambivalence a vyložených patologií obsažených v bezdomovecké kultuře pojmenovat i kladné jevy, které s sebou jejich vzájemné vztahy mohou přinášet.

Bezdomovci například oceňují své souputníky jako významnou podporu při zvládání chronického stresu (Klitzing, 2003). Důležitou hodnotou je pro ně vzájemnost ve sdílení osudu a obstarávání životních potřeb (Vašát et al., 2017). Cenný poznatek přináší americký výzkum vedený v azylových ubytovnách pro bezdomovce. Lidé procházející touto službou uváděli pocit sounáležitosti a zájem budovat komunitu, ve které se budou vzájemně podporovat. V instituci, kde odpadla část stresu spojeného se základními životními potřebami, se tak otevřel prostor pro plnější a zralejší vztahy (Van Oss et al., 2020).

1. 1. 3 Problematika závislostí

V souvislosti s užíváním návykových látek se setkáváme s různými typy užívání a patologických stavů. Rozlišujeme akutní intoxikaci, která může a nemusí být jednorázová, škodlivé užívání – opakované nadužívání se škodlivými důsledky a nejvyšší stupeň – syndrom závislosti. Lidé užívají se návykové látky se poté mohou potýkat s odvykacími stavy, deliriem či amnézií. (Orel, 2020)

Návykové látky působí mimo jiné velmi silně na dopaminový mozkový systém odměny. Tento systém má primárně adaptivní funkci, motivuje k hledání příjemných podnětů a snaze zbavit se nepříjemných. Při oslabené volní kontrole nebo ve stavu krizí, kdy běžné podněty nestačí k vyvolání dobrého pocitu, se ovšem člověk stává náchylným ke vzniku závislosti. Tuto situaci

můžeme pozorovat též u lidí bez domova, kdy jim v drsných životních podmínkách na odreagování mnohdy již nestačí knížka nebo dobrý film, vykonaná práce nemusí stačit k zajištění lepších vyhlídek v dohledné budoucnosti, a tak hledají únik právě v alkoholu či drogách. Tyto chemické látky však navozují mnohem prudší nárůst a následný pokles hladiny dopaminu než jakýkoli přirozený podnět. Běžný svět se proto stává fádním až nepříjemným a dotyčný cítí neodolatelné puzení (craving) vyhledat znovu drogu. (Orel, 2020)

S bezdomovectvím je ze škály návykových látek nejčastěji spojen alkohol. Ten je legálně dostupnou a relativně levnou drogou, má zároveň určitou kalorickou hodnotu, subjektivně prohřívá organismus a zahání pocit hladu a žízně. I proto patří mezi lidmi bez domova k nejčastěji konzumovaným návykovým látkám (Martinková, 2009). Podle průzkumu pro MPSV 16 % bezdomovců pravidelně užívá drogy (nejčastěji konopí a pervitin) a 34 % bezdomovců pije alkohol každý den (Nešporová & Holpuch, 2020).

Alkohol může být příčinou, která tyto jedince dovedla do bezdomovecké situace. Mnozí současní bezdomovci například pocházejí z rodin, kde bylo rizikové pití běžnou praxí rodičů, případně dalších příbuzných. To může vést k rozvoji rizikového pití již v adolescentním věku (Martinková, 2009). Rizikové pití v období adolescence bylo identifikováno jako jeden z prediktorů bezdomovectví v pozdějším věku (Thompson et al., 2010).

Tři čtvrtiny poskytovatelů sociálních služeb pro lidi bez domova odhadují, že potíže s alkoholem se vyskytují nejméně u poloviny, spíše však u větší části jejich klientů (Martinková, 2009). Alkoholismus je často následkem bezdomovectví. Je větší pravděpodobnost, že bezdomovec se stane alkoholikem než že se alkoholik stane bezdomovcem (Thompson et al., 2010). Důvodů je vícero. V bezdomovecké komunitě slouží alkohol k utužování sociálních vazeb. Pomáhá také subjektivně lépe zvládat tíži osudu a zapomenout na potíže, k jejichž zvládnutí se jedinec necítí kompetentní. Lidé bez domova závislí na alkoholu popisují, že lahev alkoholu jim pomáhá *přežít den*. (Tauchmanová, 2016)

Zneužívání alkoholu a další maladaptivní strategie přežití na ulici, jako jsou drogy či prostituce, zkoumal tým výzkumníků z několika států USA. Na jejich populačním vzorku se ukázalo, že lidé, kteří zastávají pasivní životní postoj, mají dvakrát vyšší tendenci uchýlovat se k výše zmíněným maladaptivním strategiím přežití. Oběti fyzických útoků a týrání měly pak toto riziko zvýšené 3,5 x oproti běžné populaci (Ferguson et al., 2011). Mezi další faktory, které mohou přispívat k rozvoji závislosti u lidí bez domova, patří depresivní symptomatika a sebevražedné myšlenky. Pojí se s nimi riziko alkoholové závislosti. Zneužívání ilegálních drog je pak navíc spojeno s výrazným odcizením se od majoritní společnosti a začleněním do sítě narkomanů (Thompson et al., 2010). Skupiny alkoholiků a narkomanů se vůči sobě mnohdy vymezují, mluví o druhých jako o těch horších, kteří se neumějí ovládat a způsobují problémy. Stále častěji se však objevují též závislosti smíšené (Páleníková, 2013).

Zajímavý postřeh uvádí Martinková (2009). Muži bez domova v ČR si nejčastěji přivydělávají ve stavebnictví, a to zejména v letní sezóně (obvykle ilegálně bez smlouvy). Při této práci je obvyklé konzumovat pivo pro zahnání žízně, zásoby tohoto alkoholu často dodávají sami vedoucí stavby. Tolerance ke konzumaci piva za nepříznivých klimatických podmínek je kupodivu schválena i v rámci oficiálních dokumentů o bezpečnosti práce (BOZPinfo, 2021). Mnoha lidem bez domova se tak při snaze vydělat si na živobytí zároveň zhoršuje jejich závislost, jelikož si vytvářejí model žízně znamená dát si pivo, a zároveň vnímají, že toto chování je běžné i u pracovníků z majoritní společnosti. Avšak lidé bez domova, kteří se z podstaty své situace nacházejí ve vážné životní krizi, jsou vůči vzniku a prohlubování závislosti mnohem zranitelnější. Dochází zde tak bohužel k paradoxní situaci, kdy spolu s upevňováním žádoucích pracovních návyků si bezdomovci zaměstnaní ve stavebnictví upevňují i návykové chování, který jim poté brání v udržení stabilní práce.

Lidé bez domova, kteří se potýkají se silnou závislostí, nemají mnohdy na svoji situaci náhled. Uvědomují si, že konzumace alkoholu či jiných drog je společensky nežádoucí, nevidí však jiné východisko svých potíží. Závislost taktéž často zlehčují a poukazují na druhé, kteří jsou na tom podle nich hůře. Jde

o obranný mechanismus, který chrání lidem bez domova jejich sebepojetí. Ti bezdomovci, kteří se návykovým látkám vyhýbají, se často projevují k závislým souputníkům velmi kriticky, což může být problematické při budování vztahů v rámci azylových pobytových služeb. (Páleníková, 2013)

Problémem závislostí u lidí na ulici je vysoké riziko desinhibice sociálního chování. Je důležité si uvědomit, že závislí lidé bez domova jsou již z podstaty této sociální situace v tenzi, hůře inhibují agresi a někdy ji vnímají dokonce jako nutný prostředek k přežití. V kombinaci s látkovou intoxikací tak u lidí bez domova dochází častěji ke kriminálním činům. Záznamy v rejstříku a pobyty ve vězení pak dále zhoršují naději jedince na opětovnou resocializaci. (Martinková, 2009)

Metaanalýza nejnovějších studií používajících zobrazovací metody identifikovala nejčastější změny mozku vyvolané závislostí na návykových látkách. Jedná se o úbytek šedé hmoty mozkové a snížení klidové aktivity v prefrontální mediální kůře a taktéž v anteriorní cingulární oblasti, která je důležitou součástí limbického systému. Prefrontální mozková kůra se mimo jiné na podílí na plánování a rozhodování. Léze, atrofie či funkční poruchy v této oblasti mohou výrazně narušit osobnost člověka. Limbický systém je důležitý pro vnímání a regulaci emocí. Nedostatky ve schopnostech plánovat, impulzivita či ztráta dřívějších zájmu u osob se závislostí je tak nejen klinickým projevem naučených vzorců, nýbrž také důsledkem poškození mozku (Yan et al., 2023). Z pozice pracovníka je třeba být na tyto jevy připraven a mít pro ně pochopení. Zároveň je dobré mít na paměti, že lidský mozek má schopnost neuroplasticity. Zcela zničené neurony se sice již nemohou obnovit, avšak ty, které jsou ještě funkční, mají schopnost regenerace a mohou taktéž mezi sebou vytvářet nové spoje (Orel, 2019). Obnovení schopností u lidí se závislostí je možné v omezené míře, není ovšem nutné na ně rezignovat. Se závislými nemotivovanými k léčbě můžeme pracovat alespoň na zpomalení celkového úpadku.

Existuje velmi málo dostupných metodik a materiálů pro práci s alkoholově závislými v azylových pobytových službách. V ČR fungují takzvané "suché" a "mokrý" služby. V suchých je zákaz konzumace a vnášení alkoholu.

Takzvaná mokrá střediska umožňují konzumaci alkoholu regulovaným způsobem. Konkrétní pravidla si nastavuje každá služba samostatně. V pobytových zařízeních se nejčastěji uplatňuje takzvané **kontrolované pití**, nástroj z oblasti přístupu **harm reduction**, kdy je klientům za jejich náklady pořizován alkohol, který je poté přidělován ve smluvených dávkách. Jde o non-abstinenční metodu práce se závislostí. Cílem je zajistit bydlení a důstojné podmínky k životu i osobám, které nejsou v současné situaci motivovány k abstinenci. Dochází k redukci nežádoucího chování na veřejnosti, ke snížení četnosti pobytů na protialkoholní záchytné stanici a k redukci celkové konzumace alkoholu. (Burešová, 2023)

Při práci se závislými lidmi bez domova proto je třeba mít na paměti, že dlouhodobé zneužívání návykových látek se podepsalo na jejich vůli, motivaci a schopnostech řídit své chování. Závislost se propisuje zejména do dopaminových neuronálních okruhů, a proto ač užití návykové látky může být zprvu dobrovolné, postupně se člověk dostává do spirály neodvratného nutkání, které omezuje jeho volní schopnosti a defacto mu bere svobodu. Náprava je možná, vyžaduje však velké osobní vzepětí a ve většině případů též výraznou podporu okolí. (Monterosso & Schwartz, 2020)

1.2 Potřeby lidí bez domova

Téma potřeb u lidí bez domova zahájím drobnou úvahou. Potřeby bezdomovců lze pojmout z vícero různých úhlů pohledu. Můžeme se zabývat potřebami subjektivními, které vyjadřují sami lidé bez domova. Zde je možné ještě rozlišit potřeby, jež mohou tito lidé naplnit zčásti, jako je potřeba jídla a pití či potřeba přátelství; a poté potřeby skryté či potlačené, jež nemohou být v situaci bezdomovectví uspokojovány. Patří mezi ně například potřeba bezpečí, soukromí, stabilní rodiny či uplatnění vlastních schopností. Neznamená to však, že by tyto potřeby u lidí bez domova neexistovaly. Jejich potlačením vzniká frustrace a vnitřní tenze, která se poté může manifestovat v podobě vzteku a snížené frustrační tolerance, vyčerpání či rezignace, které jsou zmiňovány v citovaných výzkumech.

Poté se můžeme zaměřit i na potřeby objektivní očima sociálních pracovníků, psychologů, lékařů či členů majoritní společnosti. Bezdomovci, nahlíženo touto optikou, potřebují například začít pracovat, potřebují dodržovat hygienu, zajímat se o svoji situaci a plánovat řešení, dělat něco pro své zdraví, potřebují vykročit ze svých stereotypů, potřebují se změnit. Tyto potřeby viděné vnějším světem se často mívají s realitou, což naráží při kontaktu s lidmi bez domova na konflikty a frustraci na obou stranách.

Účelem této kapitoly je prozkoumat potřeby lidí bez domova zejména z pohledu samotných bezdomovců, což nám může při porovnání s psychologickými modely potřeb pomoci objasnit i některé navenek iracionální chování, jež je pro mnohé členy této komunity charakteristické. Cílem je také hledat odpovědi, jak můžeme alespoň do jisté míry pomoci naplnění potřeb lidí bez domova i potřeb společnosti vůči lidem bez domova, jelikož obojí musíme považovat za potřeby legitimní a opodstatněné.

1.2.1 Modifikace potřeb vlivem bezdomovectví

Při pohledu na potřeby z perspektivy dnes již klasické Maslowovy hierarchie vycházíme z konceptu, že lidské potřeby směřují od bazálního přežití až po sebeaktualizaci či jinak řečeno naplnění svého životního potenciálu. V Maslowově pojetí dělíme potřeby na základní fyziologické, sociální a intelektuální/tvořivé, každá z nich má pak dvě úrovně, tedy fyziologické potřeby a bezpečí, láska a ocenění, seberealizace a sebeaktualizace. Uspokojení nižší úrovně potřeb implikuje, nikoli však nutně podmiňuje, možnost dosažení potřeb vyšších. Důležité je zmínit, že sám Maslow uváděl, že průměrný občan málokdy zažije například opravdový hlad, proto nesmíme tuto teorii hierarchie potřeb bez rozmyslu generalizovat na každodenní situace (Marsh, 1978). Bezdomovecká populace však deprivaci základních potřeb zažívá často a můžeme tak skutečně spatřovat výraznější efekt upozadění potřeb vyšších (Kroutil, 2017).

Je možné dosáhnout sebezpřesahu i při naprosté deprivaci základních oblastí přežití, tato situace však nenastává spontánně, ale vyžaduje velkou míru odhodlání a výraznou subjektivní hodnotu a smysl spatřovaný ve vyšších

potřebách (Frankl, 1958). Důležitost tohoto životního smyslu potvrzují olomoučtí bezdomovci ve výzkumu Jirásky (2017). Zejména ti jedinci, kteří již žili na ulici delší dobu a jejichž základní potřeby byly uspokojeny velmi málo, uváděli zároveň, že nacházejí ve své situaci určité poučení, zocelení a dokáží vyhledávat radostné momenty každého dne. Přesto však můžeme spatřovat, že tato jejich sebeaktualizace není objektivně srovnatelná s představou o sebepřesahu a životním naplnění, kterou má běžná společnost¹.

Respondenti z azylového domu v Olomouci-Řepčíně uváděli, že největší změnou v této sociální službě oproti životu na ulici pro ně bylo teplo, možnost si uvařit a především samotné zázemí, kde se mohou klidně vyspat beze strachu, že budou okradeni. Právě starost o bezpečí, sehnání jídla a snaha se zahřát jsou hlavními starostmi mnoha lidí z ulice. Tito čtyři respondenti z Řepčína dále vypověděli, že od doby, kdy se nemusejí strachovat o tyto bazální jistoty, se cítí subjektivně spokojeněji a zároveň se jednomu z nich povedlo dosáhnout abstinence a tři respondenti obnovili kontakt se svými rodinami. Zkušenost bezdomovectví se sice stále silně odrážela například v tom, že podle nich nelze téměř nikomu věřit, přesto uvádějí, že s blízkými setkávají rádi. Pocit bezpečí podle jejich slov přináší i přítomnost sociálních pracovníků, kteří hlídají, aby se něco nestalo a zároveň je možné se na ně kdykoli obrátit. (Kroutil, 2017)

Stěžejní roli bydlení na životní spokojenost ukazuje studie uvedená v metaanalýze výzkumů zaměřených na životní spokojenost bezdomovců. Lidé v pobytových službách vykazovali signifikantně vyšší subjektivní životní spokojenost než osoby přespávající na ulici, ač se jednalo o demograficky podobnou populaci a obě skupiny měly přístup k lékařským službám. (Hubley et al., 2012)

Lidé bez domova vyhledávají též sociální oporu u svých souputníků, u sociálních pracovníků, případně u rodiny, pokud je kontakt možný. Pozitivní

¹ Pokud však přistoupíme na pohled, kdy sebeaktualizace je subjektivním maximem naplnění svého potenciálu v aktuálních podmínkách, pak v situaci bezdomovectví můžeme například darování spacáku ještě zuboženějšímu kamarádovi považovat za vrchol sebeaktualizace v dané situaci.

mezilidské vazby vyznačující se vzájemnou podporou jsou jedním z hlavních copingových mechanismů při boji s chronickým stresem (Klitzing, 2003). Láska a přijetí byly nejdůležitějšími hodnotami také pro oslovené bezdomovce z Mladé Boleslavi (Tauchmanová, 2016).

Avšak sociální vazby lidí bez domova bývají často poznamenané chronickou nedůvěrou, která omezuje jejich hloubku. Lidé bez domova často uvádějí, že věřit se nedá téměř nikomu. Taktéž potřeba ocenění u nich není prioritní. Respondenti z azylového domu uvádějí, že se buď naučili na ocenění nelpět, nebo mají pocit, že není důvod, proč by si jich měl někdo cenit, když nemají práci a udělali v životě různé chyby. Toto tvrzení ukazuje na niterné negativní sebehodnocení lidí bez domova, které se ovšem mnohdy zajímavě prolíná se sebevědomými výroky, že věří jen sami sobě nebo že si jich v práci vždy vážili, což ukazuje na obranné mechanismy vůči tíživému pocitu nekompetentnosti či selhání. (Kroutil, 2017)

V sociálních oblasti potřeb zaznívala taktéž touha po trvalém partnerském vztahu. Respondenti ve věku od 37 do 63 let popisovali představu ideálního života jako pokojného bydlení s partnerkou, v malém, klidném bytě, po celý zbytek života. Lze zde cítit silnou potřebu jistoty a zázemí hmotného i vztahového. (Kroutil, 2017)

Dále se můžeme zaměřit na potřeby v rámci koníčků, zábavy a trávení volného času. I lidé žijící bez přístřeší uvádějí zábavy a kulturního obohacení. Respondenti z výzkumu Vašáta et al. (2017) mluvili o návštěvách veřejných kulturních akcí, jakou jsou například koncerty probíhající zdarma na náměstí. Ve výzkumu z Mladé Boleslavi zase vycházelo, že pro lidi bez domova jsou mezi hodnotami tvůrčími, postojovými a zážitkovými nejdůležitější právě zážitky. Zmiňovali, že jsou důležité pro jejich duši. Toto zjištění ukazuje orientaci lidí bez domova na aktuální přítomnost, ale také na potřebu uvolnění od stresu a existenčních starostí. (Tauchmanová, 2016)

1.2.2 Potřeby obyvatelů azylových domů pro lidi bez domova

Zapojení lidí bez domova do komplexního programu zahrnujícího ubytování, asistenci s hledáním práce či následného bydlení, adiktologické konzultace a psychologickou péči, se ukázal jako faktor zvyšující signifikantně subjektivní životní spokojenost. Důležitým aspektem je také respektovat přání klienta a učit jej co největší samostatnosti. (Hubley et al., 2012)

Tato komplexnost však mnohým zařízením pro klienty přicházející z ulice schází. Podle zjištění výzkumu provedeného v takzvaných *homeles shelters* v USA azylové domy poskytují hlavně uspokojení základních potřeb, ale schází zde nástavba v podobě péče o duševní a duchovní potřeby (Humphries & Canham, 2021).

Přiblížení se k psychologickým a spirituálním potřebám lidí bez domova je však v běžném provozu azylových zařízení často nelehkým úkolem. První rovinou, na které je možné pracovat po saturování biologických potřeb, je však oblast vztahů. Lidé bez domova ve výzkumu Tauchmanové vyjadřovali vysokou potřebu lásky a přijetí, oproti nízké potřebě seberealizace. Jako by se nejprve potřebovali dosytit nákloností a přijetím, aby poté sami mohli rozdávat a tvořivě se rozvíjet. (Tauchmanová, 2016)

Specifické jsou také potřeby seniorů bez domova, kterým bych se chtěla věnovat obsáhleji vzhledem k účelu této práce. Senioři v azylových domech v USA hodnotili velmi kladně zejména dlouhodobý pečující vztah pracovníků vůči nim. Zázemí v azylovém domově jim také dává pocit bezpečí, oproti populaci žijící bez přístřeší venku méně často navštěvují lékaře. Starší lidé také preferují samostatné bydlení, pouze s adekvátní pomocí sociálních pracovníků. Sdílené žití je pro ně psychicky náročnější a je třeba i s tímto faktorem počítat. (Humphries & Canham, 2021)

Starší **muži** bez domova jsou pak vystaveni většímu riziku nedostatku péče. O péči si tolik neříkají a okolím jsou vnímáni jako méně zranitelní než ženy. Častěji své problémy skrývají či nepřiznávají v plné míře, nemusí se tak dostat k službám, na které by měli nárok. Je proto důležité se staršími

mužskými klienty o jejich potřebách opakovaně trpělivě komunikovat a dávat jim najevo opravdový zájem. (Semere, 2022)

Pro starší lidi bez domova mají velkou hodnotu též vzpomínky. Někdy rádi hromadí různé předměty, které pro ně mají pamětní hodnotu a zdobí si jimi své provizorní příbytky nebo pokoje v azylových ubytovnách (Vašát et al., 2017). Tento zvyk může být v sociálních službách náročné zkorigovat na únosnou úroveň, zároveň však projevení zájmu o památky a vyprávění klienta může pomoci navázat hlubší vztah mezi ním a pracovníkem.

Pro lidi bez domova je taktéž velmi důležitý čas. Většinou se v něm dobře orientují, jelikož musejí stihnout například výdej jídla a ošacení nebo příjmy na nouzové noclehárny v přesně stanovenou dobu (Kreuzziegerová, 2015). Lidé v azylových domovech dle mých vlastních zkušeností mívají svůj rutinní čas procházek, jídla, rádi sledují televizi, mají přehled, kdy běží jejich oblíbený pořad a mívají též například naplánované návštěvy. Neradi se odchyľují od svého stereotypu. Vzájemná domluva na načasování jakékoli další práce s nimi je proto důležitá, má-li se aktivita setkat s úspěchem.

Jako protektivní faktory v rámci života v azylovém domě se ukazují být resilience a schopnost aktivně prožívat přítomnost. Resilience není podle zdrojového výzkumu neměnou vlastností, může být budována a podporována navazováním nových sociálních vztahů, a také díky učení se technikám, jak zvládat své emoce či efektivně řešit problémy. Tyto kroky pomáhají lidem bez domova získat větší sebevědomí a překonávat náročné situace. Vědomé prožívání přítomnosti a radost z maličkostí je zase možné zlepšit pravidelným nácvikem. Tento fakt se týká také aktivizace, kdy mají klienti možnost zapomenout na starosti a užívat si přítomný moment. (Lu et al., 2022)

1.3 Motivace u lidí bez domova

Motivaci je užitečné vnímat jakožto proces, nikoli jednorázovou záležitost. Z tohoto hlediska ji můžeme dělit na počáteční, průběžnou a výslednou. Počáteční motivace představuje prvotní impulz ke změně, nadšení či očekávání. Průběžná motivace, která jedinci pomáhá pokračovat v určité

činnosti, má tendenci postupně klesat a je proto třeba ji stále obnovovat a posilovat. Výsledná motivace se týká konce procesu změny (například protialkoholní léčby) – odhodlání daný stav udržovat a pokračovat v nových návycích. Tato motivace se zvyšuje v případě úspěchu a může ovlivnit i další budoucí rozhodnutí. (Quisová, 2015)

Motivace, ať už k zásadní změně nebo k dílčím činnostem, je u lidí bez domova často oslabena z důvodů jako je chronický stres, únava, rezignace či změny mozku způsobené závislostí. Bezdomovci sice v mnoha případech mluví o touze po změně, často ale konkrétní kroky odkládají, protože nevěří, že je reálné s jejich situací něco dělat (Tauchmanová, 2016). V této situaci přichází role pracovníků pomáhajících profesí, kteří mohou známky počáteční motivace vhodně podporovat a pomoci vytvořit plán pro dosažení změny (Quisová, 2015).

V případě dlouhodobé závislosti na návykových látkách je narušena prefrontální mozková kůra a limbický systém, což jsou části výrazně související s plánováním a emocemi. Pro alkoholovou závislost je specifický navíc úbytek šedé hmoty mozkové v ostrovním laloku (Yan et al., 2023). Tato mozková oblast je zodpovědná mimo jiné za řízení emocí a funkcí autonomní nervové soustavy (Orel, 2019). Závislí lidé proto bývají impulzivní, nesoustředění a v centru jejich zájmu stojí samotná návyková látka. Můžeme se setkat se situacemi, kdy ráno ještě střízlivý klient slíbí účast na aktivizaci či například návštěvu úřadu, po cestě ovšem zapomene nebo dorazí již intoxikovaný a spolupráce tak není možná. Následně se klient stydí a vyhýbá se sociálnímu pracovníkovi, nebo si své chování racionalizuje a obhájí, v obou případech se však situace ještě zhoršuje. Při spolupráci se závislými klienty proto musíme nastavovat minimální, realistická očekávání a dávat možnost zažít dílčí úspěch. Je dobré si taktéž nastavit jasná pravidla a s pochopením, ale také důsledností, klienta vést k jejich dodržování – například na schůzky chodí ve stavu, kdy je schopen spolupráce (silně závislí lidé často nedokážou být naprosto střízliví, jelikož by v odvykacím stavu nebyli schopni běžného fungování) a přichází včas. (Quisová, 2015)

Nejméně důležitou hodnotou pro lidi na ulici je ve většině případů zdraví. Snaha motivovat je ke změně životního stylu argumenty, že se budou cítit zdravotně lépe, tudíž nemusí fungovat. Záleží ovšem také na závažnosti případných zdravotních obtíží. Sdělení závažné diagnózy může být pro některé lidi bez domova impulzem k pozitivní změně svého života. (Lu et al., 2022)

V oblasti koníčků mnoho lidí bez domova baví čtení, kterým si mohou krátit čas a pomáhá jim na chvíli poodstoupit od jejich neutěšené situace. Tato činnost baví i mnoho obyvatel azylových domů. Dále uvádějí například sledování sportu, šachy nebo procházky v přírodě. (Tauchmanová, 2016)

Ve studii zabývající se motivací lidí bez domova, kteří začali navštěvovat hodiny čtení, psaní a matematiky, se objevilo několik důležitých témat, která mají pro respondenty emoční náboj ženoucí je kupředu. Patří sem například touha být více samostatný, získat práci nebo si moci vyřizovat své záležitosti bez asistence ostatních. Dále lidé uváděli, že je motivuje interakce s ostatními a s učiteli. Právě vyjití z izolace je pro ně jedním ze silných faktorů, proč se rádi chodí učit. Přejí si také vytvořit rutinu a mít lepší pocit ze sebe samotných. Dalším hnacím motorem je touha pomáhat ostatním, moct se zapojit například do dobrovolnictví nebo si najít práci v poháňající profesi. Tito lidé bez domova by si přáli být vnímáni jako vzor pro ostatní. (Goodacre & Sumner, 2021)

Na příkladu výše zmíněné studie je patrné, že motivace není jednorázový impulz, ale jde o proces růstu či ztráty motivace během nějaké činnosti. Pozitivní motivačními faktory jsou například dobrý kolektiv, vliv mentorů nebo i ostatních klientů, kteří mohou představovat vzor. Důležitá je vidina jasného cíle, jako například dokázat si sám vyřešit dokumenty na úřadě, přečíst knihu nebo najít si práci. U populace starších lidí je někdy obtížné hledat motivaci s cílem v budoucnu, jelikož už pro ně není aktuální téma práce, mají problémy s pohybem a mohou mít též slabší zrak a sluch. Je důležité hledat malé reálné cíle spíše se zřetelem na sociální vztahy a aktuální záliby.

2) SOCIÁLNÍ PRÁCE V KONTEXTU BEZDOMOVECTVÍ

2.1 Přehled nabízených služeb v ČR

Služby pro osoby bez domova lze rozčlenit do čtyř základních oblastí:

Nouzové a přechodné ubytování

Nouzové bydlení představují **nízkoprahové noclehárny**. Přechodné bydlení skýtají **azylové domy, domy na půli cesty** či **obecní ubytovny**. (Nešporová & Holpuch, 2020)

Nebytová podpora

Do kategorie nebytové podpory řadíme **nízkoprahová denní centra**. Zde mají lidé bez domova možnost se umýt, najíst a dostat základní ošacení. Mohou také využít konzultace se sociálními pracovníky a další služby podle konkrétního centra. Dále do této kategorie spadá **samostatná distribuce jídla**, jako je teplá polévka nebo balíčky trvanlivých potravin. **Terénní programy** slouží k mapování míst, kde se lidé bez domova zdržují, k zjišťování jejich potřeb a případnému zprostředkování pomoci například lidem ve vážném zdravotním stavu. Do nebytové podpory řadíme také **lékařské služby** pro lidi bez domova. (Nešporová & Holpuch, 2014)

Bytová podpora

Podpora bydlení se dělí do dvou typů služeb: tzv. **housing first** a **housing-led**. Housing first považuje stabilní zázemí za základní podmínku pro další zlepšování života daného jedince. Služby typu housing-led se zaměřují na prvotní přípravu a zlepšení stávající situace člověka před poskytnutím samostatného bydlení. Celkově je podle publikace MPSV z roku 2020 v ČR služeb bytové podpory nedostatek, tato síť se v ČR teprve buduje. (Nešporová & Holpuch, 2020)

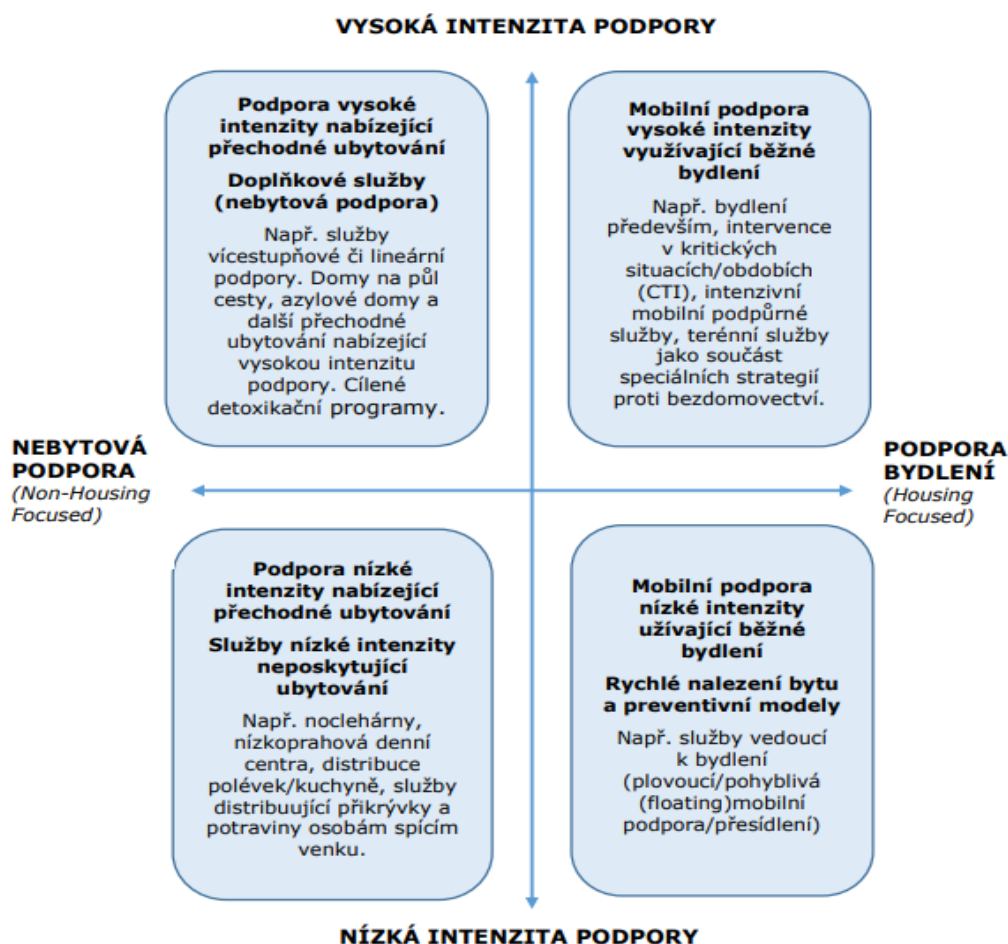
V Olomouci se rozbíhá od roku 2024 tříletý projekt Rozvoj sociálního bydlení ve statutárním městě Olomouci. Kontaktní místo je na adrese Dolní náměstí 8. V rámci tohoto projektu mají lidé v tíživé sociální situaci možnost pronájmu městského bytu za sníženou cenu, a zároveň podporou a asistencí sociálních pracovníků. (Magistrát města Olomouce, 2024)

Prevence

Do oblasti prevence patří poradenství a mediace (například dluhové poradenství) a služby rapid rehousing system - rychlé nalezení bytu v případě náhlého vystěhování. Prevence je bohužel v mnoha státech včetně České republiky poměrně podceněnou oblastí. (Nešporová & Holpuch, 2020)

Služby můžeme dělit podle doby trvání a intenzity poskytované podpory. Typologie vytvořená organizací FEANTSA (The European Federation of National Organisations Working with the Homeless) je přehledně ilustrována na obrázku:

FEANTSA: typologie služeb

(Nešporová & Holpuch, 2020, s. 83)

2.1.1 Domovy pro osoby se sníženou soběstačností, Charita Olomouc

V objektech obou pracovišť pro osoby bez domova se sníženou soběstačností působí dvě registrované služby: azylové domy a pečovatelská služba. Domovy jsou určeny pro plnoleté osoby bez zázemí trpící zdravotními problémy či jinými obtížemi, které snižují jejich soběstačnost. Cílem je poskytnout těmto lidem důstojné zázemí, udržovat a dále rozvíjet jejich stávající schopnosti a pomáhat s nalezením vhodnějšího bydlení v případech, kdy je to možné. (Charita Olomouc, 2024)

Domov sv. Anežky

Domov sv. Anežky sídlí Svatém Kopečku u Olomouce v těsné blízkosti poutní baziliky. Služba funguje od roku 2018. Cílovou skupinou jsou lidé ohrožení bezdomovectvím, kteří z různých důvodů nejsou plně soběstační. Tato nesoběstačnost se může projevovat v péči o hygienu, stravování a celkovém denním režimu, neschopnosti vyřídit si potřebné záležitosti na úřadě či nedostatecích v navazování a udržování sociálních vztahů. Hendikep vyplývá z nedostatku kompetencí, zdravotních indispozic, syndromu závislosti, vysokého věku, psychických potíží či kombinace těchto faktorů. Do cílové skupiny naopak nespádají lidé vyžadující nepřetržitou péči a osoby nebezpečné sobě a svému okolí.

V domově má každého klienta na starost klíčový sociální pracovník, probíhá individuální plánování se snahou o co největší zplnomocňování klienta a respekt k jeho přáním. V zařízení je nepřetržitě přítomen alespoň jeden pracovník, je tak zajištěna bezpečnost klientů. Pracovníci se zároveň snaží udržovat v zařízení podmínky pro zdravé a bezpečné vztahy, se současným respektem k soukromí obyvatel. Pobyť trvá tak dlouho, dokud klient potřebuje podporu v oblasti zázemí a samostatnosti. V rámci individuálního plánování je pak přítomna snaha najít uživatelům vhodné následné bydlení a zároveň pracovat na zlepšování jejich schopností a naplňování potřeb vedoucích ke zlepšení duševní pohody.

V zařízení působí multidisciplinární tým složený ze sociálních pracovníků, pečovatelů, zdravotníků, pastorální poradkyně a nově také

psychoterapeutky, dále pracovníci v sociálních službách zajišťující běžný provoz a neformální interakce s obyvateli domova. (Charita Olomouc, 2024)

Domov sv. Kosmy a Damiána

Domov se nachází na adrese Wurmova 5, kde sídlí spolu s několika dalšími službami Střediska pro lidi bez domova. Podle veřejného závazku z roku 2018 je cílem zajištění vhodného a příjemného bydlení a stabilizace životní situace obyvatel. Stejně jako v domově sv. Anežky, i zde mohou klienti zůstat, dokud jim nebude nalezena následná služba nebo se nezlepší jejich schopnosti sebeobsluhy. V případě jakéhokoli nepříjemného chování obyvatel se zaměstnanci snaží tyto projevy neodsuzovat, ale spolu s klienty dojít k příčině a hledat možnosti jejího odstranění. Během sociálního poradenství je respektována svobodná volba obyvatel, nakolik jsou zodpovědného rozhodování schopni. V případě snížené svéprávnosti sociální pracovníci aktivně spolupracují s opatrovníkem.

V domově působí tým složený ze sociálních pracovníků, pečovatелů, pracovníků v sociálních službách a pastorální poradkyně. V areálu se nachází také ordinace praktického lékaře a ordinace psychiatra. (Charita Olomouc, 2024)

2.2 Specifika práce s lidmi bez domova se sníženou soběstačností

Při práci s klienty bez domova se nevyhnutelně setkáváme s fenomény ztráty a traumatu, závislostí, narušení myšlení, cítění i chování. V anamnéze mnoha lidí najdeme zkušenosti ztráty a traumatu. Jedná se o jevy jako syndrom CAN, vyhození z domu, rozvod, úmrtí partnera, sexuální obtěžování, odebrání dítěte a mnoho dalších tragických situací. Důvěru může být o to těžší navázat, pokud se klienti dříve setkali s předsudky a stigmatizací ze strany institucí (Rowlands et al., 2020). Postoj klienta rodící se ze zkušenosti s azylovým zařízením a jeho pracovníky dále formuje jeho uvažování i chování. Ať pozitivně a motivačně či negativně ve smyslu rezignace na možnost pomoci (Coleman, 2017).

Pro poskytování kvalitních služeb je nezbytné poskytnout pracovníkům odpovídající vzdělání. Je prospěšné absolvovat praxe, stáže a seznamovat se

s výsledky nových výzkumů (Coleman, 2017). Touto cestou je možné dosáhnout většího vhledu do problematiky a lépe porozumět potřebám svých klientů (Cronley et al., 2020).

Zaměstnanci azylových služeb pro lidi bez domova potřebují reflektovat své vlastní skryté či otevřené stereotypy, předpoklady a postoje vůči komunitě lidí bez domova. V dnešní západní společnosti zaměřené na výkon a seberealizaci jednotlivce můžeme lidi bez domova vnímat jako ty, kteří selhali, a to například z nedostatku vůle nebo skrz svou lenost. Tento předpoklad nemusí být vždy chybný, ovšem pokud vede k pohrdání lidmi bez domova místo hledání cest k řešení, velmi narušuje možnost navázat podpurný vztah a navodit motivaci ke změnám. (Coleman, 2017)

Na druhou stranu při práci s bezdomovci stojíme také před rizikem nekritického *soucitu*, přílišné familiárnosti nebo překračování hranic daného zařízení. Překročením hranic rozumíme například pozvání klienta k sobě domů, půjčování peněz nebo dovození porušení pravidla dané sociální služby. Je třeba vždy zrale zvážit, zda bude naše jednání pochopeno jako vstřícné lidské gesto (například nabídnutí domácího koláče nebo umožnění vstupu, i když uživatel služby není zcela střízlivý) nebo otevře prostor k manipulaci či nezdravé fixaci ze strany klienta. Neexistuje univerzální doporučení, pomáhá však praxe a podpora ze strany zkušených kolegů. (Lundahl & Wicks, 2010)

Mezi lidmi bez domova se často vyskytují příslušníci etnických menšin. Imigranti nebo lidé z vyloučených lokalit jsou bezdomovectvím více ohroženi. Je třeba mít k těmto lidem korektní přístup bez předsudků. Je velmi užitečné, pokud se v týmu sociální služby nachází bilingvní a multilingvní pracovníci, kteří mohou obstarávat domluvu s cizojazyčnými klienty a zprostředkovávat též porozumění jejich kultuře (Coleman, 2017).²

² Tato situace je nyní v Česku velmi aktuální v případě ukrajinských válečných uprchlíků. Na Charitě Olomouc působí několik pracovníků mluvících ukrajinsky či rusky. V době největšího náporu nově příchozích rodin byl vytvořen speciální tým, který byl nezastupitelný při hledání ubytování a zejména při komunikaci s mnohdy traumatizovanými lidmi.

Při práci se staršími klienty bez domova v pobytové péči je důležité být poučen o projevech demence či deteriorace vlivem návykových látek. Je důležité také znát základní mechanismy chování spojené s chronickým stresem, frustrací či prožitkem ztráty. Je dobré integrovat principy Harm reduction a nastavit realistická pravidla v případě dlouhodobě závislých. (Rowlands et al., 2020).

2.2.1 Multidisciplinární spolupráce

Sociální pracovníci

Sociální pracovníci mají ve službách pro lidi bez domova nejširší škálu povinností. V pobytových službách se zabývají zejména individuálním plánováním, při kterém pomáhají klientovi zorientovat se, co jej čeká v nejbližším týdnu, měsíci, roce. Lidem bez domova, kteří často odvykli systematickému plánování, pomáhají sociální pracovníci vytvořit si určitou kognitivní mapu toho, co je potřeba zvládnout a taktéž úkoly naplánovat postupně, tak, aby nedošlo k zahlcení množstvím povinností. Zároveň pracovníci pomáhají klientům uvědomit si a pojmenovat svoje potřeby a podporují vnitřní motivaci osob bez domova (Coleman, 2017). Ukazuje se, že právě přítomnost vlastní motivace u lidí bez domova je důležitým prediktorem možnosti začlenění do společnosti (Horan et al., 2019).

Zdravotnické služby

Pro lidi bez domova není zdraví podle výzkumů vysokou prioritou (Jirásková, 2017; Nešporová & Holpuch, 2020; Tauchmanová, 2016). Oproti tomu je však výskyt zdravotních potíží je v bezdomovecké populaci vysoký. Podle výzkumu pro MPSV v roce 2020 hodnotilo cca 50 % bezdomovců napříč skupinami z venku i v pobytových službách své celkové zdraví, zahrnující fyzickou i psychickou složku, jako spíše špatné nebo velmi špatné. U běžné bydlící populace je to přitom pouze 11 %. Při bližším pohledu na data zjistíme, že potíží v oblasti fyzického zdraví přibývá úměrně věku, zatímco lidí s psychickými potížemi je v populaci bez domova nejméně jedna třetina ve všech věkových kategoriích, nejvíce poruch duševního zdraví se pak objevuje v populaci 40-49 let, a to 43 % (Nešporová & Holpuch, 2020).

Dostupnost zdravotní péče pro lidi bez domova se zlepšuje díky ordinacím umístěným přímo v nízkoprahových centrech či díky lékařům a zdravotním sestřám, kteří docházejí přímo do pobytových zařízení. Lidé bez domova se nejčastěji potýkají s úrazy, otravami, nemocemi kosterní a svalové soustavy, což se projevuje na potížích s mobilitou a omezením pracovní schopnosti. Dále také s nemocemi oběhové soustavy a trávicí soustavy, kožními a parazitárními problémy. Nejčastějšími úkony v ordinacích praktického lékaře na půdě nízkoprahových center je tak ošetření úrazů a kožních potíží, léčba bolesti, kontrola krevního tlaku, a dále úkony jako odšívování nebo ošetření svrabu. Při závažnějších potížích je třeba odkazovat pacienty na síť dalších kontaktů, například do léčeben dlouhodobě nemocných. (Nešporová & Holpuch, 2020)

V oblasti psychiatrie se nejčastěji setkáváme se závislostmi, se kterými se léčí asi 16 % populace (celkový výskyt je okolo 75 %, tedy asi tři pětiny závislých bezdomovců se neléčí). Dále 7 % lidí bez domova má diagnostikované poruchy nálady, 4 % úzkostné poruchy, 3 % psychotické poruchy, 2 % poruchy osobnosti a 1 % mentální retardaci či demenci. Tyto údaje jsou však velmi podhodnocené, jde pouze o jedince, kteří se dostali k lékaři a byli diagnostikováni. Oproti tomu v terénních výzkumech mezi lidmi bez domova v Praze trpí například 20 % mladých lidí z ulice úzkostnými poruchami a 13 % poruchami psychotického okruhu. Je však také třeba si uvědomit, že jeden člověk může mít více diagnóz a čísla se tedy mohou překrývat. Celkově však můžeme počítat mezi potenciální psychiatrické pacienty nejméně jednu třetinu lidí bez domova. Služby psychologů pak využívá celkově okolo 10 % lidí bez domova, Dalších 18 % bezdomovců se však vyjádřilo, že by psychologa rádi navštěvovali, pokud by měli tu možnost. (Nešporová & Holpuch, 2020)

Provozní pracovníci

Pro mnoho lidí bez domova je péče a obyčejný lidský zájem to, co nejvíce postrádají. Pracovníci pečovatelské služby a provozní pracovníci jim mohou poskytnout právě tento běžný lidský kontakt a představují tak pro klienty důležitou sociální oporu. Vztahy s pracovníky, se kterými se obyvatelé azylových domů denně vídají, je také důležitým motivačním prvkem. Přijetí a opravdový

zájem ze strany lidí, kteří mají běžnou práci a bydlení pomáhá lidem bez domova k posílení sebevědomí. Sociální skupina je jednou z klíčových oblastí pro možnost změny v životě lidí bez domova. Žádný z respondentů nepocítil touhu ke změně, dokud se neshlédl v nějaké jiné referenční skupině, než je bezdomovecká komunita (Vágnerová et al, 2018). Pracovníci azylových domů a nízkoprahových služeb tak mohou sloužit pro lidi bez domova jako vzor, obzvláště pokud si dovedou vybudovat respekt a náklonnost zároveň (Nešporová & Holpuch, 2020).

Dobrovolníci

Role dobrovolníků je důležitá z hlediska doplňujících aktivit, jako jsou volnočasové programy, doprovody klientů či práce související s opravami azylových zařízení. Nejcennější je pro azylové domy dlouhodobá spolupráce s dobrovolníky, která umožňuje klientům vybudovat si důvěru. (Lundahl & Wicks, 2010)

Dobrovolníci se mohou stát též průvodci klientů bez domova v životě mimo zdravotnická nebo sociální zařízení. Ve výzkumu konaném v Itálii navázali dobrovolníci z komunity st. Egidio spolupráci s římskou nemocnicí A. Gemelliho, jež poskytovala týdenní detoxikační pobyty lidem s alkoholovou závislostí.³ Dobrovolníci doprovázeli probandy výzkumu po propuštění z nemocnice, poskytovali jim sociální oporu a motivovali je v úsilí omezit konzumaci alkoholu. Další kontrola v nemocnici se konala po šesti měsících a po roce. A skutečně byl pozorován trend snižování konzumace alkoholu. Vyplynulo to nejen z rozhovoru s pacienty, kdy uváděli snížení z průměrných 14 jednotek alkoholu na den na průměrně 2 jednotky za den, ale též z měření hladiny enzymu gama-glutamyl-transferázy (GGT), jehož vysoké hodnoty jsou typické pro pacienty konzumující alkohol. Hladina tohoto enzymu při prvním kontrolním vyšetření byla u většiny pacientů nižší než při nástupu na lůžkový pobyt, při druhém měření pak byla průměrná hodnota nižší než při měření prvním. Výsledné zlepšení bylo výraznější u pacientů, kteří měli alespoň

³ Komunita st. Egidio je v Itálii velmi populární, jedná se o křesťanskou dobrovolnickou skupinu pracující s chudými lidmi a věnující se též mírovým jednáním. Pobočka komunity st. Egidio se nachází také v Olomouci.

provizorní bydlení. Skupina st. Egidio nabízela přechodné ubytování, poradenství v oblasti práce a volnočasové aktivity ve Villetta della misericordia neboli v Domě milosrdenství, který se nachází v Římě poblíž zmiňované nemocnice. Do programu se přihlásilo 31 klientů, dokončilo jej 23 z nich. Na začátku byli zaměstnaní 4 z 31 účastníků, na konci 10 z 23, kteří program dokončili. 16 lidí z těch, kteří program dokončili, mělo na konci alespoň přechodné bydlení. (Dionisi et al., 2020)

3) AKTIVIZACE A JEJÍ VÝZNAM PRO LIDI BEZ DOMOVA

3.1 Význam aktivizace v životě lidí bez domova

Z předchozích kapitol vyplývá, že k realizaci pozitivních změn v životech lidí bez domova je třeba podporovat jejich motivaci, pozitivní sebeobraz a kompetence. Právě v těchto oblastech jsou nápomocné volnočasové aktivity. Podle shrnutí výzkumu z roku 2018 přispívá produktivně strávený volný čas k radosti ze života a pocitu hlubšího životního smyslu. Tento efekt je zprostředkován díky mindfulness, tedy plnému ponoření se do určité činnosti. Okamžiky, kdy jsme pohlceni tím, co děláme, většinou vyhledáváme znovu a znovu. U lidí bez domova je toto odpoutání se od stereotypního úvah obzvlášť důležité. Soustředění na přítomný okamžik pomáhá reflektovat vlastní silné i slabé stránky a objevovat zaujetí pro pestrou škálu činností. Mindfulness tak může být jedním z prostředků k objevování životního smyslu (Iwasaki et al, 2018).

Volnočasové aktivity též pomáhají objevovat nové netušené možnosti, talenty a vášně. Rozšiřuje tak člověku repertoár činností, které poté může zapojit i do každodenních povinností. Toto objevování umožňuje formovat celistvější obraz vlastního self. Během volnočasových aktivit se lidé zdokonalují v plánování a získávají pocit kontroly tím, že si zkouší své dovednosti v praxi. Zároveň však během činností, kdy nejde o nic významného a výsledek není spojen s velkou odpovědností. Volnočasové aktivity tak pomáhají získat pocit kompetence a zvýšit vnímané self-efficacy. Právě pocity kontroly a schopnosti samostatně zvládat problémy jsou pak velmi důležité pro efektivní zvládnání stresu. (Iwasaki et al., 2018)

Osmiletý výzkum Kostrzynské realizovaný v Polsku vykresluje bezdomovce oproti stereotypům jako lidi s velkou resiliencí, mnoha zdroji ke zvládnání náročných situací a dobrou znalostí sociálních struktur. Během aktivizační práce je možné jim tyto schopnosti zvědomovat, směřovat je k větší samostatnosti a pozitivnímu využití těchto stránek. Většina institucí v současnosti pracuje s obrazem lidí, jež ztratili sociální kompetence, mají nefunkční schémata, nezapadají, nedokážou se přizpůsobit a představují tak

psychosociální selhání. Jakkoli tyto kategorie mohou být pravdivé, změna perspektivy poskytuje nové možnosti práce. Přístupy zaměřené na fenomenologii a porozumění pomocí dialogu s participanty ukazují tyto lidi jako vynalézavé a schopné přežít s malým množstvím dostupných zdrojů. (Kostrzyńska, 2020)

Zajímavé je soustředit se například na hierarchii bezdomoveckých společenství a jejich organizaci, co se týče rozdělování povinností, starostí o obživu, zapojování lidí s různým bývalým povoláním. V průzkumu se objevila například role *táty komunity*, empatického člověka pečujícího o své souputníky nebo *profesionálních žebráků*, kteří zase vynikají asertivitou a schopností komunikovat, kterou je možné přetavit i do sociálně žádoucnějších aktivit. Z výzkumu vyplývá, že individuální přístup a kreativita i jistý nadhled při práci s lidmi bez domova může být velmi prospěšný v hledání nových cest. Naopak služby vyplývající ze stereotypních premis mohou nechtěně setrvání v bezdomovectví podporovat. (Kostrzyńska, 2020)

Náročné je též vyhrazení času a získání dostatku personálu pro pořádání aktivit. Zajímavým modelem ze zahraničí je takzvaný *service learning*. Jde o spolupráci se studenty vhodných humanitních oborů, například dmuzikoterapie, dramaterapie či sociální práce. (Podobá se praxím pořádaným některými školami v ČR.) Aktivní nabídka a podpora této spolupráce ze strany institucí může rozšířit možnosti daného zařízení a studentů nabídnout nové zkušenosti, které uplatní i budoucnu. (Feen-Calligan, 2008)

3.2 Jednotlivé typy aktivizace

Činnosti je dobré volit podle aktuálních potřeb klientů a mít na zřeteli cíle, kterých chceme dosáhnout. Podle dostupných zdrojů je možné volnočasové aktivity rozdělit do tří oblastí, které se však vzájemně prolínají. Jde o činnosti zaměřené na podporu a vztahy, činnosti zaměřené na získávání kompetencí a aktivity sloužící k odreagování a relaxaci.

3.2.1 Sociální kontakt a terapeutické aktivity

Pouhé povídání si může mít velmi pozitivní účinky pro zpracování emocí a nalezení smyslu svého příběhu. Prostá výzva "Vyprávějte mi o sobě" podněcuje

u klienta přemýšlení a s podporou pracovníka může nacházet klíčové body, kdy docházelo k životním obrátům. Společně mohou identifikovat příčiny a bavit se o tom, jak tato zjištění použít do budouna. Složitější procesy jako zpracování pocitů viny či traumatu vyžadují terapeutickou zkušenost. Avšak prostý zájem o příběh klienta je možné projevit na jakékoli pozici a pro klienty je podpůrné, pokud mají někoho, s kým se mohou sdílet. Je důležité netlačit a nechat na klientovi, jak daleko nás pustí do svého životního příběhu. V případě projevů intenzivních emocí je poté možné klienta přesměrovat na ostatní pracovníky v rámci multidisciplinárního týmu. (Jindra & Jindra, 2018)

Volnočasové aktivity zaměřené na setkávání s přáteli a navštěvování známých míst pomáhají udržovat stabilní self a přinášejí úlevu při stresujícím životě vyloučených komunit (Hodgetts & Stolte, 2016). V Kanadě byl v roce 2012 testován program, kdy se přes sto lidí bez domova rozdělených do menších skupin účastnilo pobytů na venkově. Měli k dispozici podporu psychologů a sociálních pracovníků, kteří také organizovali workshopy na témata jako zdravý životní styl, sexualita či zvládání závislostí. Dvě třetiny účastníků měly před začátkem projektu jasně definovaný cíl něco ve svém životě změnit. Přáli si například bojovat se závislostí nebo zlepšit svůj psychický stav. Ostatní se projektu účastnili ze zájmu či zvědavosti, ale bez konkrétního plánu, na čem by chtěli pracovat. Klienti, kteří měli předem definovaný cíl, vykazovali větší zlepšení i větší celkovou spokojenost s programem. Pozitivní hodnocení programu pak uvádělo celkově lehce nad 50 % účastníků. Oceňovali příjemné prostředí, možnost sociální interakce a osobního růstu. Cítili se také odpočatější, uváděli zlepšení nálady, chuti k jídlu, fyzické kondice a sebevědomí. (Perreault et al., 2012)

Pro mnoho lidí bez domova však může být navazování vztahů k ostatním lidem velmi složité. V této situaci může mít podpůrnou roli kontakt se zvířaty. Kvalitativní průzkum v azylovém domě v Montrealu ukazuje přínosy canisterapie. Jeden z klientů zmiňoval, že návštěvy psa mu vrací chuť žít po propadu do hlubokých depresí. Při canisterapii klienti zapomínají na běžné starosti a mohou se uvolnit. Majitelka psa zmiňovala, že *psi nediskriminují*, výhodou canisterapie proto je, že zvířata nabízejí vřelost a kontakt bez ohledu na

sociální postavení či vzhled člověka. Lidé bez domova se v přítomnosti zvířete cítí komfortně dříve než v přítomnosti dobrovolníka či terapeuta, kde navázání důvěry zabere delší čas. Kontakt se zvířaty také napomáhá k uklidnění, zmírnění tenze a tím sekundárně i ke snížení četnosti agresivních projevů. (Peritz, 2018)

3.2.2 Činnosti zaměřené na rozvoj dovedností

Nejtěžší částí aktivizační činnosti je začít. Lidé bez domova často nechtějí zkoušet nic nového, buď kvůli navyklému stereotypu nebo ze strachu. Nechtějí se pouštět do věcí, jež by jim mohly udělat radost, protože kdyby selhali, uvedlo by je to do ještě větší beznaděje a smutku. Proto je dobré se snažit nejprve pořádat aktivity, které mají malý a konkrétní cíl, který pro klienty dosažitelný: uvařit, uplést svetr nebo poskládat puzzle. Zapojení se do činnosti s jasným cílem přináší pocit sebehodnoty. Možnost něčeho dosáhnout taktéž zvyšuje vnitřní motivaci klientů. Oproti tomu pasivní činnosti jako je poslech hudby, sledování televize nebo hraní jednoduchých oddechových her slouží spíše k odpočinku a navození příjemné atmosféry, nemá ovšem stejný motivační potenciál k vlastní iniciativě a dosahování cílů. (Huebner & Tryssenaar, 1996)

Napříč studii se v nabídce aktivního trávení volného času nejčastěji objevuje fyzická aktivita a dramaterapie. Tyto činnosti jsou vhodné jen pro určitý typ klientů, zkušenosti s jejich realizací však mohou být přenositelné i do jiných aktivit. Nalezení dalších způsobů aktivizace zaměřené na dovednosti bude úkolem výzkumné části této práce.

Fyzická aktivita ve formě zvladatelné pro obyvatele azylových domů může být prospěšná pro oblast sebeobrazu. Muži z azylového domu ve Winnipegu v Canadě zmiňovali, že cvičení pomáhá udržet svalovou hmotu a sílu, i když stárnou. Pokud se jim podaří překonat výzvu spojenou s fyzickým cvičením, cítí se silnějšími a mají ze sebe dobrý pocit. Překvapivé bylo, že jejich sociální okolí nehodnotí jejich snahu cvičit příliš kladně, často jim záviděli a odrazovali je, případně nejevili chuť se připojit, což by participanti vítali. Kromě sociálního faktoru bylo překážkou fyzického cvičení špatné tělesné zdraví, psychické problémy a závislosti. Participanti zároveň uznávali, že cvičení může mít na psychiku pozitivní vliv. Prokazatelně pomáhá také k rozvíjení selfmanagementu.

Oproti mladším klientům, probandi nad 50 let již často nepociťovali potřebu být fyzicky aktivní. Mluvili o tom, že už si spíše chtějí od pohybu a dřiny odpočinout. Lidé bez domova obecně pak v pohybové oblasti vyhledávali zejména přirozené, jednoduché aktivity, které měli možnost dělat i během života bez přístřeší - chození, běh, plavání, případně ježdění na kole. (Gregg & Bedard, 2016)

Projekt **Mile in her shoes** je běžecká skupina pro ženy bez domova ve Velké Británii. Účastnice zmiňují pocit úspěchu, radosti ze sportovní činnosti i z komunity, kterou jim tato organizace nabízí. Nemají peníze na placené sportovní aktivity, běhání je tak pro ně dobrým způsobem, jak zlepšit své fyzické i psychické zdraví. Ženy v průzkumu uváděly zlepšení nálady a zmírnění depresí. Skupina je vedena dobrovolníky, kteří se běhu sami rekreačně věnují. Na začátku darují zájemkyním sportovní oblečení a běžecké boty. Ženy to motivuje, posiluje jejich sebevědomí, mluví o tom, že se cítí být součástí sportovní komunity a zároveň jsou to často jedny z mála kvalitních kusů ošacení, které mají. (Dawes et al., 2019)

Participantů programu zaměřeného na posilovací a kondiční cvičení vhodné i pro prostředí ulice uváděli, že v průběhu programu stoupala jejich aktivita a motivace. Většina participantů uvedla, že více fyzické aktivity mají nyní i v běžném životě mimo program. Zjistili, že je to něco, co si užívají. Lidé ve výzkumu uváděli též zvýšení sebevědomí, možnost interagovat a bavit se s ostatními, kteří bojují se stejnými potížemi. Mohli si tak porozumět a vzájemně se motivovat. Pravidelný pohyb pomáhá též uvolňovat tenzi a bojovat s úzkostmi. Participantů uváděli, že by ocenili častější frekvenci setkání. Někdy se stane, že se jim nechce, jsou nemocní nebo nemají čas. (Malden et al., 2019)

Španělská studie z roku 2020 ze zabývala efektem aplikovaného divadla a dramaterapie. Divadlo umožňuje lidem bez domova hlouběji prožít a pojmenovat svou situaci a porozumět též více svým souputníkům. Společně tvoří konsenzus, jak zobrazit jednotlivé jevy a zároveň zobrazují komplexnost a individualitu v prožívání členů bezdomovecké komunity. Lidé se z bezdomovců stávají herci, mění se tedy i jejich percepce sebe sama. Mění se také role a rozložení moci mezi pracovníky a klienty. Tvoří se atmosféra

vzájemné spolupráce, otevřenosti a důvěry. Za výsledek jsou zodpovědní všichni a bezdomovci musí ukázat vlastní invenci a iniciativu, což je zbavuje závislosti na vedení sociálního pracovníka. Lidé bez domova mohou ve zrychlené verzi přehrávat své příběhy a situace a zkusit si různá východiska a řešení. (Munoz-Bellerín & Cordero-Ramos, 2020)

Podle rozhovorů s režiséry divadel pracujících s bezdomovci je nejtěžší vypořádat se s rozporem mezi očekáváním a realitou. Lidé bez domova bývají vlivem svých zkušeností často apatičtí. Jsou zvyklí žít v krizovém režimu, kdy vydávají co nejmenší množství sil, protože život na ulici je velmi vyčerpávající. Zároveň jsou zvyklí stereotypu. Proto může zpočátku vypadat, že absolutně nemají zájem. S dobou zaangažovanosti roste vzájemná důvěra a odpovědnost, není ovšem jednoduché se do této fáze dostat. (Jamborová, 2013)

Zajímavý postřeh je v tom, že velmi záleží, jakými slovy aktivitu nabízíme. Lidé bez domova mají často nedůvěru ke sloům jako terapie, psychologie či aktivizace. Někteří se mohou zaleknout i názvu divadlo, protože vůbec netuší, co se bude požadovat a co mohou čekat. Lidé se většinou, minimálně zpočátku, vůbec necítí na hraní před diváky. Je dobré postavit práci spíše na jednotlivých technikách a konverzačních hrách. Vybraná témata by pak měla být pro klienty příjemná a srozumitelná. Bezdomovci většinou dobře reagují na humor. Specifické jsou pak inscenace přímo zobrazující problematiku bezdomovectví. Otevřené divadelní ztvárnění tématu je však velmi citlivou záležitostí. Někteří lidé bez domova nejsou ochotni otevírat niterné zážitky před lidmi, je zde i riziko retraumatizace. Nesmíme také zapomenout, že volný čas je pro mnohé z nich jedinou možností, jak se odpoutat od životní reality. Například *Divadno* v Praze používá inscenace právě k seznámení veřejnosti s bezdomovectvím, zatímco *Divadlo bez domova* v Bratislavě se vůči záměru zobrazovat bezdomovectví po první zkušenosti silně vymezilo, jelikož lidé bez domova uvedli, že nechtějí na divadle přemýšlet nad stejnými, náročnými situacemi, jaké zažívají většinu svých dní. (Jamborová, 2013)

Divadlo či jiné činnosti spojené s nácvikem a následným podáním výkonu pomáhají objevovat znovu pracovní nasazení, a zároveň dávají možnost zkusit si

zodpovědnost za nějaký výsledek bez reálných zásadních dopadů, zatímco nástup do skutečné práce po dlouhém období bezdomovectví může být velkým šokem a zodpovědností, kterou tito lidé neunesou. (Petrželková, 2013)

3.2.3 Odpočinkové činnosti

Volný čas by měl být zpestřen taktéž aktivitami zaměřenými na relaxaci. Ač bylo zmíněno, že není ideální, aby tyto aktivity převládaly, prostor pro odpočinek je pro lidi bez domova velmi důležitý.

Volnočasové aktivity cílicí na odreagování pomáhají vyrovnávat se s chronickým stresem, zejména v těch životních situacích, kdy není na obzoru rychlé a jednoduché řešení potíží. (Klitzing, 2003) Oblíbenými odpočinkovými aktivitami v prostředí azylových domů je taktéž sledování televize, četba nebo deskové hry (Kroutil, 2017; Tauchmanová, 2016)

Zajímavé byly závěry výzkumu z Nového Zélandu, který se metodou i výsledky podobal české studii Vašáta a kolektivu z roku 2017. Metoda photovoice ukázala, že někteří lidé bez domova výrazně vnímají zajímavosti okolního prostředí a mají rádi kulturní či přírodní památky. Na těchto hodnotách je možné tedy stavět při spolupráci s klienty, kteří je vyhledávají a oceňují. Je však důležité si uvědomit, že u probandů aktivně spolupracujících s výzkumníky šlo o jedince s určitou úrovní motivace. Není možné výsledky zobecnit na celou bezdomoveckou populaci. (Hodgetts & Stolte, 2016)

Studie z oblasti aktivizace ukazují na velký potenciál této oblasti v rozvoji kompetencí důležitých pro běžný život, jako jsou pracovní návyky, spolehlivost, cílevědomost či organizace času. Odpočinkové aktivity jsou pak užitečné pro zvládnutí stresu a celkové zlepšování duševní pohody. V další části práce se zaměřím na průzkum aktivizace, jejího smyslu, benefitů i překážek u specifické populace osob bez domova se sníženou soběstačností.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4) VÝZKUMNÝ PLÁN

4.1 Výzkumný problém

Při formulaci výzkumného problému vycházíme z předběžných teoretických i praktických znalostí a hledáme mezery v současném poznání, které je možné našim průzkumem zaplnit (Miovský, 2006). Na základě literatury i vlastních zkušeností získaných při působení na Charitě Olomouc jsem se rozhodla zaměřit na téma **aktivizace**, a v jeho rámci zejména na *potřeby, motivaci a vize do budoucna*, a to jak u klientů, tak u zaměstnanců.

Zkoumala jsem zájmy a koníčky z předchozích životních období i v současnosti a ptala se též na přání a plány. Zajímalo mne, jestli klienti preferují individuální nebo skupinové aktivity. Důležité bylo rozhovory pokud možno rozvést více do hloubky, hledat **motivující či naopak demotivující faktory** a nechat vynořit se proměnné, které jsou důležité pro samotné participanty.

Mezi zaměstnanci jsem se ptala na **hodnocení současné úrovně aktivizace**, na jejich iniciativu a úroveň motivace. Zkoumala jsem též vzájemné vztahy zaměstnanců a úroveň vnímané podpory.

4.2 Cíle výzkumu

Cílem bylo vypracovat hodnocení stávající situace aktivizace v domovech pro osoby se sníženou soběstačností na Charitě Olomouc a identifikovat oblasti, ve kterých je prostor pro zlepšení.

Výstupem práce bude vypracování mapy současných zájmů klientů, motivačních faktorů, vlastních zdrojů a zároveň i nejčastějších překážek, které větší aktivitě brání. Při analýze dat jsem se zaměřila na vzájemnou dynamiku těchto proměnných a snažila se objevit důležité spojitosti, které na první pohled mohou unikat.

Na straně zaměstnanců jsem se více zaměřila právě na motivaci a dále na vnímání potřebnosti a užitečnosti aktivizace klientů. Cílem bylo identifikovat, zda zaměstnanci v této oblasti vyvíjejí vlastní iniciativu, co jim při aktivizaci

klientů pomáhá, jaké jsou naopak překážky a zda vnímají tuto činnost jako přínosnou.

Výsledný přehled bude sloužit pro zaměstnance Charity Olomouc jako inspirace pro zlepšení služeb, a zároveň jako podklad k dalším výzkumům v této oblasti. Výzkum je tedy zaměřen na analýzu minulého a stávajícího za účelem zlepšit kvalitu služeb do budoucna. Stěžejní je identifikovat faktory, které mohou být prospěšné pro další práci s klienty a umožní služby více ušít na míru dané populaci. Zároveň mohou výstupy práce sloužit zaměstnancům k reflexi a zhodnocení současných přístupů a v ideálním případě najít funkční strategie, které jim pomohou pracovat efektivněji a cítit se v práci lépe.

4.3 Výzkumné otázky

V rámci metody zakotvené teorie jsem si některé otázky stanovila předem, jiné vyplynuly z kontextu během sběru dat. Výsledný soubor otázek je tento:

1. Jaké jsou nejčastější zájmy a potřeby klientů?
2. Které faktory souvisejí s motivací klientů k volnočasovým aktivitám?
3. Jaký je postoj zaměstnanců k aktivizaci?
4. Které faktory mohou vést k celkovému zlepšení v oblasti aktivizace?

5) PRŮBĚH VÝZKUMU

5.4 Výběr participantů

Na začátku byly vytvořeny informační plakáty na domovní nástěnky. První rozhovory probíhaly s klienty, kteří se na tento popud přihlásili sami. Poté jsem obyvatele domovů obcházela a účast ve výzkumu jim nabízela s podrobným vysvětlením, k jakému účelu data budou sloužit. S klienty, kteří po této výzvě projeví zájem a měli zrovna čas, jsem bezprostředně provedla rozhovor. Šlo tedy o **samovýběr** a následně **příležitostný výběr** (Miovský, 2006). Vždy jsem nabídla možnost sdílet jejich zájmy a potřeby s klíčovým pracovníkem, který by na jejich základě mohl přizpůsobit individuální plán klienta. Pokud si přáli neinformovat klíčového pracovníka, popsala jsem jim cíl navrhnout celkové zlepšení aktivizačního programu na Charitě, k čemuž mohou přispět i jejich anonymizovaná data.

U zaměstnanců jsem použila **příležitostný** a **záměrný (účelový)** výběr. Příležitostný výběr je založen na okolnostech a možnostech dané situace (Miovský, 2006), v mém případě to byli zaměstnanci, kteří měli zrovna pauzu a byli ochotni se zúčastnit. V rámci záměrného výběru jsem oslovila vedoucí obou azylových domovů, jelikož jejich pohled na současný stav a budoucí možnosti organizace byl pro účely výzkumu nepostradatelný.

Výsledný **výzkumný soubor čítal 24 osob**, 16 klientů a 8 zaměstnanců. Z toho pro tvorbu teorie byly využity pouze rozhovory nahrané na diktafon, které umožnily podrobnější a jemnější analýzu. Zároveň už analýza nahraných rozhovorů mi přinesla dostatečnou teoretickou saturaci, rozhovora v papírové podobě jsou proto z celkové analýzy vynechala a použila je pouze jako podklady pro individuální práci s klienty. Výsledky klientů jsou tedy zpracovány z dat **11 osob**, jejichž věkový průměr je 60 let. Výsledky zaměstnanců jsou vytvořeny ze souboru **6 osob**, jejichž věkový průměr je 33 let.

5.5 Sběr dat

Data byla shromažďována po dobu téměř jednoho roku na pracovištích Domova sv. Kosmy a Damiána a Domova sv. Anežky spadajících po Arcidiecézní Charitu Olomouc. Výzkum probíhal formou **polostrukurovaných rozhovorů** a **zúčastněného pozorování** (Miovský, 2006). Pro lepší porovnatelnost rozhovorů, a taktéž jako pomůcku pro klienty méně zdatné ve volném vyprávění, jsem vytvořila šablonu základních otázek a nabídky několika zájmových činností z různých oblastí. Šablonu jsem poté používala i pro zápis poznámek přímo během rozhovoru a zápis dat u probandů, kteří nesouhlasili s nahráváním. Tato šablona je součástí příloh bakalářské práce.

Druhou metodou bylo nestrukurované zúčastněné pozorování. Jako zaměstnankyně jsem s obyvateli domovů často trávila až dvanáctihodinové směny, pozorovala jsem tak jejich běžné aktivity, vztahy, úroveň motivace i případnou nekonzistenci v jejich přáních a reálných aktivitách. V průběhu výzkumu jsem postupně zjišťovala, na co je dobré se obzvlášť soustředit a postupně identifikovala hlavní témata (Strauss & Corbin, 1990). Různé volnočasové aktivity jsem též čas od času organizovala a měla jsem tak možnost

sledovat zájem a úroveň spolupráce obyvatel domovů. Pro účely výzkumu jsem si výsledky pozorování relevantní pro výzkum zapisovala buď na papírové šablony rozhovoru ke konkrétním klientům nebo do poznámek v mobilním telefonu, odkud jsem je poté převáděla do sekce Memos v programu Atlas.ti.

5.3 Etické aspekty

Během výzkumu bylo nutné počítat s riziky vyplývajícími z duálního vztahu zaměstnankyně/výzkumnice. Po celou dobu trvání výzkumu jsem na Charitě Olomouc zároveň pracovala brigádně jako pracovníce v sociálních službách a pečovatelka. S klienty i zaměstnanci jsem se tak dobře znala, což bylo přínosem i limitací zároveň. Bylo třeba reflektovat různé předpoklady, které jsem měla z předchozí pracovní spolupráce a snažit se rozhovory vést nezaujatě. Tuto skutečnost jsem si výrazněji uvědomila, když jsem hovořila klientem, kterého jsem znala jako apatického člověka, který tráví čas povětšinou na kuřárně. Nejprve mi proto přišlo zbytečné se jej ptát například na oblast umění a kreativity. Uvědomila jsem si však během rozhovoru tento předsudek a nakonec se přecejem zeptala. Zmíněný pán najednou ožil a začal nadšeně vyprávět, že dříve velmi rád kreslil a pokud by to bylo možné, rád by se této činnosti opět věnoval.

Účast na výzkumu byla dobrovolná, klienti byli informováni pomocí letáčků na nástěnkách, zároveň jsem jim ještě vysvětlila účel výzkumu před začátkem rozhovoru. Obhájit účel a užitečnost je jedním ze základních předpokladů k započetí výzkumu, který si vyžádá čas probandů a otevření jejich soukromí (Miovský, 2006). Pokud to bylo možné, rozhovory byly prováděny v oddělené místnosti. V některých případech jsme se však domluvili na rozhovoru přímo na pokoji, šlo o klienty s horší mobilitou, kteří zároveň sami uvedli, že jim nevadí mluvit před spolubydlícím. Vždy jsem se zeptala, jestli mohou výstupy sdílet s jejich klíčovým pracovníkem nebo chtějí zůstat v anonymitě. Pokud jsem rozhovor nahrávala, klienti udíleli ústní informovaný souhlas. Pokud nahrávání odmítli, informace jsem pouze zapisovala. Nahrávky budou smazány po dopsání této práce.

Potenciálně problematická byla část výzkumu vedená mezi zaměstnanci. Jelikož jsem hovořila s lidmi z různých pracovních pozic, byla reálná možnost, že se vyskytnou hodnotící poznámky například podřízených o managementu či opačně. Ptala jsem se také na percipovanou kvalitu aktivizace v současnosti a možnosti organizace do budoucna, což mohlo být ožehavé téma. Jakožto zaměstnankyně jsem však zároveň měla zkušenost s kvalitní a otevřenou komunikací v rámci organizace. Kmenoví pracovníci se účastní interních supervizí a pravidelných týmových porad a jsou zvyklí před sebou otevírat náročná i potenciálně konfliktní témata. Proto jsem se rozhodla rozhovory se zaměstnanci do výzkumu zařadit a nebála se jít více do hloubky, jelikož právě triangulace dat z obou pohledů, klientského i zaměstnaneckého, může být klíčová pro hlubší porozumění výzkumnému problému.

Rozhovory se zaměstnanci probíhaly vždy v oddělené místnosti a byla zajištěna anonymita sdělení v rámci této práce. Všichni zaměstnanci souhlasili s nahráváním rozhovorů a na začátku nahrávání vyslovili ústní informovaný souhlas. Nahrávky budou taktéž smazány hned po dokončení práce. Z důvodu anonymizace a zaměření spíše na celek nežli jednotlivé případy budu citace ve výzkumu označovat pouze zkratkou **R jako respondent**, popřípadě **V jako výzkumník**.

5.5 Analýza dat

Výzkum byl založen na koncepci **kvalitativní evaluace**, kdy bylo mým cílem mimo jiné zhodnotit současnou úroveň aktivizačního úsilí na Charitě Olomouc a najít případný prostor pro zlepšení. Evaluaci jsem prováděla **formativně**, tedy s cílem identifikovat silné a slabé stránky v rámci aktivizačního úsilí na Charitě Olomouc a navrhnout možnosti dalšího rozvoje této oblasti (Miovský, 2006). Jako nejlepší metodu analýzy dat pro tuto evaluaci jsem vyhodnotila **metodu zakotvené teorie (GTM)**, která umožňuje problém jasně definovat, porozumět mu v různých souvislostech a nastínit též predikci do budoucna (Řiháček & Hytych, 2013). Zakotvená teorie umožňuje stanovit výroky o vztazích mezi pojmy (Strauss & Corbin, 1990), vyhovuje tedy též výzkumným otázkám, které jsou zaměřeny na postoje, motivaci a nevyužitý potenciál.

Základem pro analýzu byly přepisy rozhovorů. První rozhovory jsem přepisovala ručně a doslovně, vzhledem k rozsahu souboru jsem ovšem asi ve třetině práce přešla na program Transkriptor. Výsledné přepisy jsem poté pouze dočišťovala a zbavovala též tematických odboček, které se během předchozí analýzy ukázaly jako nerelevantní pro hledání odpovědí na výzkumné otázky. Jelikož zakotvená teorie umožňuje, někdy přímo vyžaduje, zpětný postup, v pozdějších rozhovorech jsem se již také cíleně doptávala na témata, která se během výzkumu vynořovala jako důležitá a ověřovala jsem si u participantů svoje předpoklady a prekoncepty vznikající v průběhu výzkumu (Řiháček & Hytych, 2013).

Takto připravená data jsem převáděla do programu Atlas.ti. Zde jsem započala nejdříve s otevřeným kódováním, tedy abstrahováním nejčastěji se vyskytujících pojmů a jejich sdružováním do kategorií (Strauss & Corbin, 1990). Celkově jsem identifikovala okolo 130 pojmů, z nichž každým byl souborem tematicky příbuzných úryvků z různých rozhovorů. Dalo by se říci, že každý z pojmů je zároveň kategorií nižší úrovně. Tyto pojmy jsem spojila do zhruba 10 kategorií vyšší úrovně. Pomocí programu Atlas.ti jsem si vytvořila tabulku spoluvýskytu kódů, která sloužila pro finální vyhodnocení.

6) VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Vyhodnocení

Dalším krokem byla tvorba výsledné teorie. V rámci každé z vyšších kategorií jsem se snažila propojit jednotlivé pojmy a zobrazit síť jejich vzájemných vztahů. Pro tvorbu sítí jsem použila taktéž tabulku spoluvýskytu kódů a označila vzájemné vztahy na základě znalosti původních dat.

V kategorii zájmy a potřeby jsem taktéž tvořila výčty zájmů jednotlivých klientů i seznam nejoblíbenějších zájmů celkově, abych poskytla oporu pro práci klíčových sociálních pracovníků. Analýza tak oscilovala mezi nižší a vyšší úrovní abstrakce, cílem však bylo získat ucelenou teorii zobecnitelnou na celý vzorek populace.

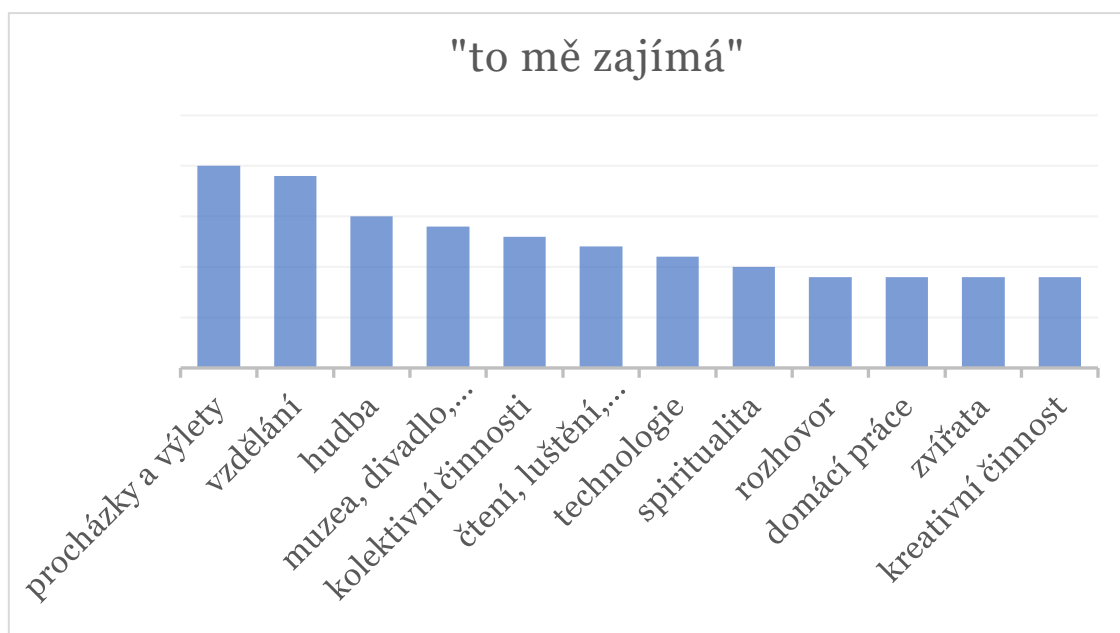
6.2 Zájmy a potřeby klientů

Prvním krokem pro zhodnocení současné úrovně aktivizace a nalezení dalších možností byla identifikace toho, co klienty baví. K označení zájmů jsem využila kategorii „*to mě zajímá*“, která zahrnuje současné oblíbené činnosti a též aktivity, které by si obyvatelé domovů pro osoby se sníženou soběstačností rádi vyzkoušeli v budoucnu.

Potřeby jednotlivých klientů jsou samozřejmě různé a individuální, bylo však možné nalézt ohniska společných zájmů. Projevuje se zde věkový průměr 60 let a fyzické hendikepy, spojené jak se stárnutím, tak s mnoha životními útrapami. Zájmy tak směřují spíše k odpočinkovým a intelektuálním aktivitám, případně nenáročným procházkám a výletům. Oproti tomu na sport už si zde mnoho lidí netroufá. Stejně tak jim fyzické limity brání vrátit se k bývalým koníčkům či aktivitám spojeným s jejich profesí.

Výčet nejčastějších zájmů ilustruje graf na následující stránce. Graf je souborem aktuálních zájmů i činností, které respondenty zaujaly v průběhu rozhovorů a rádi by je začali realizovat.

Graf č. 1: Zájmy a přání

Důležité je zmínit, že většina zpovídaných klientů má širší pole zájmů a neomezuje se pouze na jednu kategorii.

Procházky a výlety jsou kategorií, která klienty velmi zaujala, je však zároveň spojena s nejvíce obtížemi. Během rozhovorů se probandí často rozvykládali, kam dříve jezdili a co by ještě rádi viděli, poté ale zmiňovali nejčastěji obtíže s pohybem a s nimi spojené obavy a nejistotu, která jim brání tuto aktivitu realizovat.

V: „A jel byste třeba někam na exkurzi, když máte rád památky?“

R: „Jo, to jo. Akorát...rád jo, ale teďka dostat se tam, že. Schody... Oko se mi blbě zaostřuje, dělá mi to problém, narušuje mi to rovnováhu. Třeba ale na tom Bouzově jsem byl pětkrát. Tam jsme vždycky jezdívali.“

Další hojně zastoupená kategorie **vzdělání** byla pro mě překvapením. Respondenti projevovali ambice, nadšení a přehled. Pro úplnost je však třeba uvést, že tento zájem se týká 6 klientů, tedy poloviny mých respondentů. Ti však zase zmiňovali vícero různých oblastí zájmu, proto celkový počet citací obsahujících téma vzdělání velmi narostl. Tři respondenti zařazení do analýzy se vzdělávají aktivně sami v současné době. Nutno podotknout, že jejich okruh zájmů je velmi nevšední a narušuje stereotypy o populaci lidí bez domova.

Příkladem je odpověď následujícího respondenta:

R: „Dříve jsem se zajímal o dějiny výtvarného umění. A pak o latinu. Ke studiu latiny jsem se teď vrátil...“

Další z klientů bojuje s alkoholovou závislostí a psychickými potížemi, které dle jeho slov odstartoval úraz a následný rozpad rodiny. Snaží se vzdělávat v oblasti psychologie, aby svým potížím lépe porozuměl a mohl s nimi bojovat:

R: „Myslím třeba doktora Nešpora. Všechno je online, tak jsem to přečetl. Takže teď přesně vím, o co vlastně šlo. Já jsem byl v depresích a úzkostech.“

Další výroky z oblasti vzdělání se týkaly spíše přání do budoucna. Nejčastěji se pojily s přáním něco se dozvědět o moderních technologiích, jako jsou chytré telefony, počítače či například obsluha televize. Zejména klienti vyššího věku uváděli, že mají v této oblasti mívají potíže a rádi by jí více porozuměli.

R: „Jo s těma telefonama, nějakou tu gramotnost. Neumím pořádně ani tady s tímto. Dneska mi kontrolovali baterku, že prý to chce vyměnit.“

V: „Dobře, určitě. A co třeba i s počítačem, zajímalo by Vás to?“

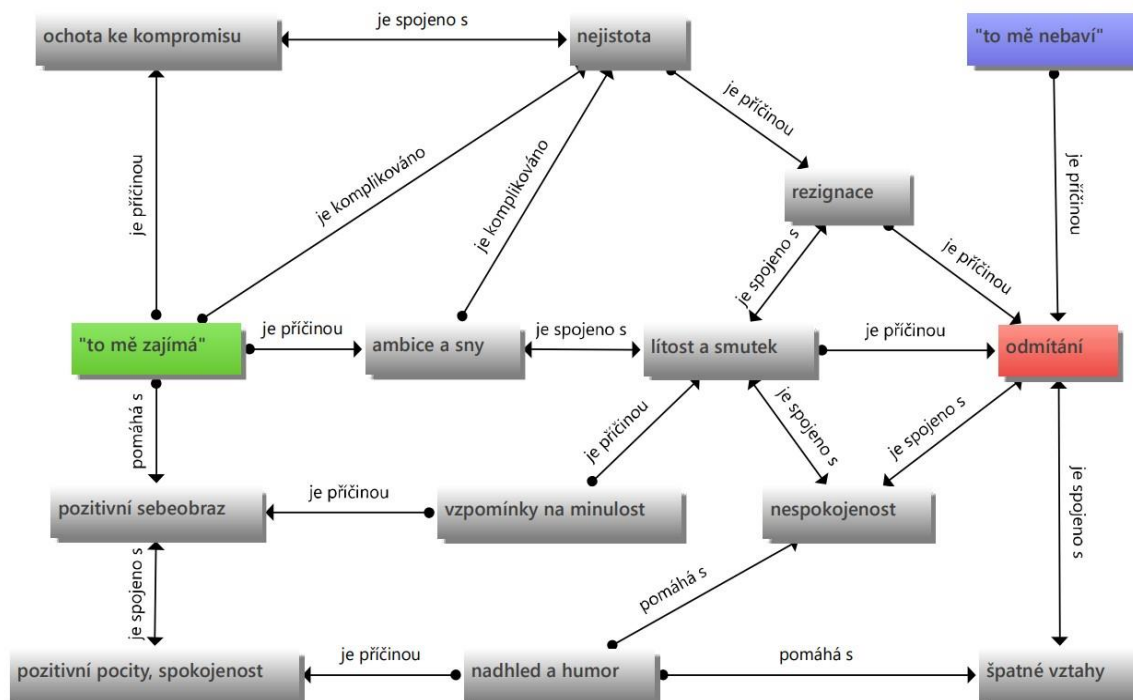
R: „To víte, že jo! Ale teď už mně to nestojí za to...“

Na uvedené výpovědi vidíme, že přestože mají klienti zájem, mohou je odradit příliš velké cíle. Nevěří si například z důvodu vyššího věku, případně mají obavu, že by nabyté znalosti neměli kde uplatnit. V současnosti se tak respondenti uchylují především k oddechovým aktivitám, které nevyžadují velké úsilí či plánování. Na grafu můžeme vidět, že sem patří poslech hudby, pod kolektivními činnostmi se skrývá například hraní karet, povídání si nebo společné sledování televize, zejména sportu, detektivek a dokumentárních pořadů. Dále bylo často zmiňováno čtení knih a hry na počítači nebo telefonu. Asi polovina respondentů uvedla, že jsou věřící. Spiritualita je pro ně oblast, kterou příliš nesdílejí, považují ji za velmi osobní. Věnují se soukromě četbě Bible nebo návštěvám bohuslužeb. Jsou však otevření rozhovorům s pastorační asistentkou.

6.3 Motivace klientů a překážky při aktivizaci

Kapitola věnující se motivaci, postojům klientů a překážkám, které brání jejich větší aktivitě, byla z hlediska analýzy nejkomplicovanější, zároveň však také nejzajímavější. Identifikovala jsem **přes třicet různých typů emocí a vzorců prožívání, které s motivací souvisí**. Tyto kategorie jsem zredukovala na 14 základních, které jsou vzájemně provázené.

Obrázek 1: Emoce související s motivací

Síť je možné pomyslně rozdělit na levou a pravou polovinu, kdy levá se zaměřuje na pozitivní aspekty a pravá na aspekty negativní, které vedou k výslednému odmítání aktivit. Spoje mezi těmito polovinami mohou být vodítky, jak je možné s negativními jevy pracovat.

Můžeme spatřovat základní vzorec odmítání, který vede od zájmu a ambic k uvědomění si, že v současnosti jsou klienti limitováni například zdravotními důvody, stářím nebo nedostatkem peněz. Tyto proměnné, které pro přehlednost nejsou ve schématu uvedeny, mění nadšení v lítost a smutek. Ten vede k rezignaci a odmítnutí.

Druhý častý vzorec je poté spojen se vzájemnými vztahy. Potvrzuje se zde hypotéza z teoretické části, že lidé bez domova mají potíže s navázáním důvěry. Respondenti často zmiňovali, že se nezapojují do kolektivních činností kvůli přítomnosti konfliktních jedinců. Vzájemné konflikty i mimo aktivity také ústí ve všeobecnou nespokojenost, která ubírá na motivaci a vede nakonec taktéž k odmítání volnočasových činností.

Nejprostším důvodem k odmítnutí je poté fakt, že klienty činnost nebaví. Některé specifické činnosti rozdělovaly klienty doslova na dva tábory. Najdeme milovníky společenských her i ty, které to vůbec nebaví. Někteří klienti zmiňovali, že by se zapojili, pokud by aktivity byly sofistikovanější, nevyhovují jim příliš jednoduché hry jako Člověče, nezlob se nebo kostky. Mezi klienty je několik šachistů, nehrají však spolu, ale čekají vždy, až si vyhradí čas pracovníci. Ukazuje to na nejistotu a nedůvěru ve vzájemných vztazích. Někteří obyvatelé by se rádi zapojili do úklidu nebo vaření, ale oproti nim stojí další, kteří oceňují odpočinek spojený s důchodem a do domácích prací se zapojovat nechtějí. Třetí z těchto činností v kategorii *bud' a nebo* je vyrábění a ruční práce. Jsou lidé, které tyto činnosti nebaví a vyhledávají spíše intelektuální nebo společenský typ aktivit. Jsou tedy spíše zaměřeni na to něco se dozvědět nebo něco zažít. Oproti tomu jsou klienti, které láká také něco vytvořit. Z nabídky činností v mém dotazníku je zaujalo například pletení košíků, zmiňováno bylo též pečení cukroví nebo výzdoba prostor.

Mezi činnosti odmítané téměř všemi patřilo aktivní hraní divadla. Může to být dáno cizostí této aktivity pro obyvatele domovů i ne příliš harmonickými vzájemnými vztahy, které znemožňují potřebnou otevřenost a uvolnění. Tyto výsledky ukazují, že jinak velmi ceněná a účinná dramaterapie je prospěšná spíše pro jiný typ klientely.

Síť na obrázku číslo jedna ukazuje také možné copingové mechanismy, které mohou pomoci v případech, kdy má klient o nějakou aktivitu zájem nebo si není zcela jistý, ale není ani přímo proti. V uskutečnění mohou bránit obavy a nejistota. Ty bývají spojeny se zdravotními problémy, jako jsou problémy s chůzí a jemnou motorikou nebo špatný zrak. Případně jde o snahu vyhnout se

konfliktům s ostatními obyvateli. Z analýzy vyplynulo, že v případě nejistoty jsou klienti více nakloněni kompromisu. Někteří jsou schopni navrhnout vlastní alternativu, jiní ocení návrh pracovníka. To ilustruje následující úryvek z rozhovoru s klientem, který má pohybové potíže po cévní mozkové příhodě:

R: „Dovedu si představit, že bych mohl jet na lyžích i na bruslích. (smích) Ale já mám problém, dá se říct spíš...takovej psychickéj. Takhle, já se totiž bojím, že se něco stane. Tady se mi dvakrát stalo, že jsem zapomněl a šel do kanclu a zpátky bez hole. V pohodě. Ale jak jsem ju viděl tady...“

V: „Jo, takže vlastně když na to přestanete myslet, tak vám to jde líp? Tak to je super! A byl byste teda jako ochotný, nebo rád byste vyzkoušel nějakou sportovní aktivitu?“

R: „Bojím se toho, ale chtěl bych to zkusit. Ale jakmile na mě někdo hledí, tak cuknu.“

V: „Jo, takže ať na vás nikdo nehledí a tak, abyste zapomněl na hůlky.“

R: „Jo, to zní fajn.“ (s úsměvem)

Možnost kompromisu zazněla i v případech, kdy klienti byli ochotní se účastnit nějaké skupiny činností, například domácích prací, ale neměli rádi určitou jejich složku. Zaznělo například, že pomohou raději s nádobím než s žehlením nebo že nezvládnou umýt chodbu, ale rádi by se zde starali o rostliny.

Dalším copingovým mechanismem může být nadhled a smysl pro humor, který funguje zejména pro uvolnění napětí při konfliktních situacích. Z průběžného pozorování jsem však vyvodila, že přímo v situaci konfliktu nejsou všichni klienti humoru či nadhledu schopni a reagují velmi impulzivně. Se zásahem často musí přijít pracovník. Nadhled se často dostaví až při zpětné reflexi situace. Humor a nadhled však pomáhají vytvářet příznivou atmosféru, která konfliktů předchází. Vtipy lidí bez domova bývají mnohdy drsné a přímé, důležité však je, aby neponižovaly ostatní a byly vyslovované s podtextem vzájemného respektu. Jedině tak si humor zachová svou protektivní funkci, v opačné případě se naopak může stát základem konfliktu. Humor se vyskytoval

i při hodnocení sebe samého a pomáhal zde vytvořit odstup od náročné životní situace.

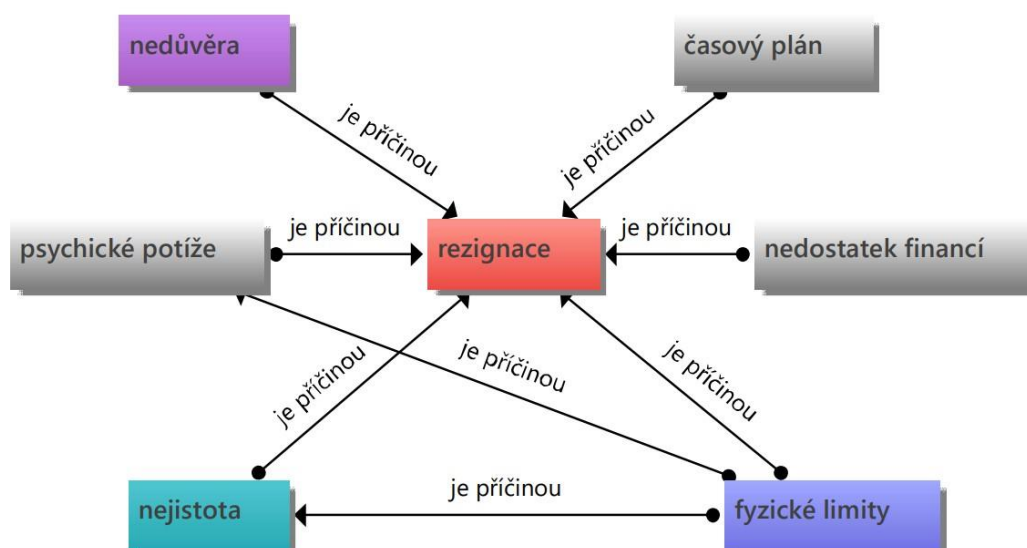
R: „Víte, já vždycky, když mě to popadne, tak si připomenu, jak říkal pan vedoucí, ať se starám o svůj cirkus a ne o jejich cirkus. Tak si to řeknu, lísknu si a hned je to lepší.“

Ambivalentní, co do podpůrné funkce, jsou vzpomínky na minulost. Obsahují v sobě informace, v čem byl daný člověk dříve nadaný a co dobrého prožil. Zároveň však u lidí bez domova nacházíme mnohem vzpomínek negativních až traumatizujících. Navíc i pozitivní vzpomínka se může stát podnětem k lítosti a smutku. Je proto dobré citlivě sledovat, nakolik je klient připraven o své minulosti mluvit a zda se v těchto vzpomínkách skrývá možný zdroj povzbuzení, nebo by jejich oživení naopak mohlo jeho rozpoložení zhoršit.

Překážky

Některé překážky aktivizační činnosti byly zmíněny již v předchozím oddílu. Pochopení tohoto problému je ovšem pro úspěšnou aktivizaci zásadní, proto si zaslouží samostatnou analýzu. Překážky zde budu hodnotit z pohledu klientů. Další kapitoly pak přinesou srovnání s vnímáním zaměstnanců.

Obrázek 2: Překážky z pohledu klientů

Nejčastější překážkou uváděnou klienty byly jednoznačně fyzické limity. Můžeme diskutovat, zda se nejedná pouze o zástupný signál celkové rezignace a ztráty chuti do života. Ve vnímání klientů je však směr příčinnosti shodný s šipkami na obrázku. Uvádějí, že kdyby byli zdraví fyzicky i psychicky, měli přátele, partnery či dostatek financí, jejich život by byl mnohem aktivnější.

Domnívám se, že je klíčové pochopit a přijmout jejich vidění situace. Zároveň mohou pracovníci klienty vést k samostatnému či částečně samostatnému řešení. Jedna respondentka například zmiňovala, že by ráda občas šla do kavárny či do muzea, ale nemá dostatek financí. Z rozhovoru vyplynulo, že by se chtěla naučit pravidla hospodaření s penězi a sama by si poté pohlídala, zda jí zbývá i na její záliby.

Fyzické limity a psychické potíže bývají u klientů se sníženou soběstačností často provázány. Psychické potíže mohou být buď organického rázu, vlivem poškození například z důvodu látkové závislosti, úrazu či nemoci, mohou být spojeny s psychiatrickou diagnózou nebo bývají spojeny s nepříjemnými zážitky a velkou stresovou zátěží. Mezi příznaky vyskytující u klientů patří deprese, úzkosti, nadměrná impulzivita a snížená sebekontrola či potíže s pamětí.

R: „Já mám někdy pocit, že mám v hlavě díry, protože mi sem tam uletí nějaký... prostě ty myšlenky. Nevím, možná je to tím, že nemusíme na nic povinně jako... nad ničím přemýšlet.“

Tato klientka zmiňuje následky života v neustálém stereotypu. Zajímavé je, že se v rozhovorech objevily dva protichůdné typy prožívání bezdomovectví spojeného s pobytem v azylovém domově. Část klientů je zahlcena vzpomínkami na minulost, které se derou na povrch přes jakoukoli snahu změnit na chvíli téma. Druhá část klientů, podobně jako výše citovaná respondentka, uvádí spíše subjektivní pocit vnitřní prázdnoty nebo indiference a zaměření na obyčejné přítomné věci, jako je jídelníček na další týden, počasí nebo pozorování dění kolem. Můžeme se domnívat, že buď dokázali špatné vzpomínky i nejisté vyhlídky na budoucnost úspěšně integrovat a přijmout nebo je naopak naprosto

popřeli a potlačili. V rámci vymezeného tématu nebylo možné jít do takové hloubky, tento vyzorovaný fenomén by si však zasloužil vlastní výzkum.

Příklad klienta, který se cítí být zahlcen emocemi a myšlenkami vidíme v následujícím úryvku:

R: „Já prostě nemůžu ani pořádně zvednout ruku sám o sobě, prostě to neudělám. Pak se rozčiluju, že vlastně nejde nic a že nemůžu hrát.“

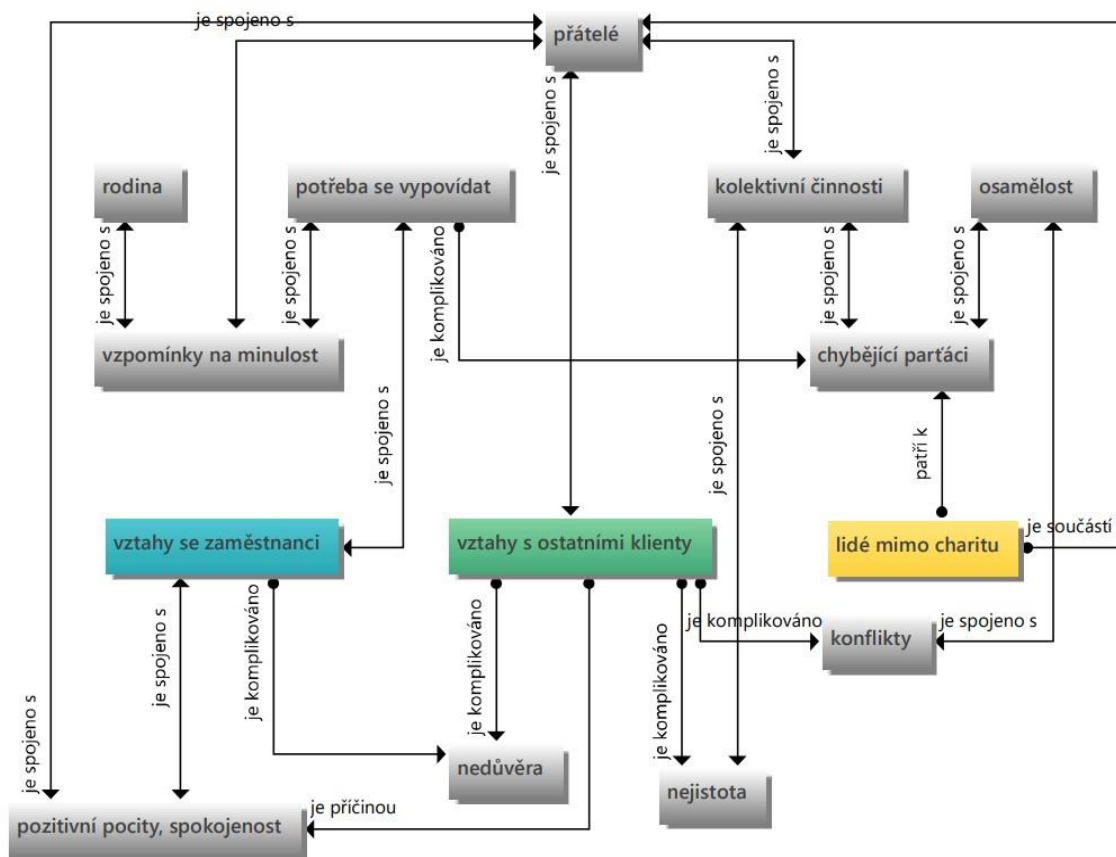
O tomto respondentovi je na základě pozorování a rozhovoru možné říci, že je velmi bystrý a má mnoho tužeb do budoucna. Právě neporušený intelekt mu však zároveň umožňuje nahlédnout, že v pokročilém věku a špatném zdravotním stavu již nemá tolik šancí jako kdysi. S touto skutečností se nedokáže vyrovnat, což u něj způsobuje výrazné depresivní příznaky.

Časový plán uvedený ve výčtu překážek v aktivizaci souvisí s rozvržením činností během dne. Ač se toho v životě klientů v současnosti neděje příliš, jejich den je zorganizovaný časem podávání jídla, schůzkami s pracovníky či návštěvami lékaře. Klienti navíc mají své rituály, například oblíbený televizní pořad nebo procházku, a nejsou příliš flexibilní ve změně těchto stereotypů. Zmiňovali proto, že by ocenili naplánování aktivit předem.

Vztahy

Vztahy s ostatními klienty patří mezi překážky, ovšem i potenciální zdroje životní spokojenosti. Stejně tak jako další typy vztahů v životech klientů.

Obrázek 3: Vztahy

Na daném schématu si můžeme povšimnout, že současné vztahy klientům přinášejí rozpolcené pocity. Při bližším pohledu na data převažuje nespokojenost s četnými konflikty. Dále respondenti zmiňovali ambivalenci, která souvisí s nejistotou a nedůvěrou ve vztazích k ostatním klientům, u dvou klientů i nedůvěrou k práci zaměstnanců. Pozitivní pocity a přátelství jsou však v těsném závěsu za negativními kategoriemi. Smíšené pocity dobře ilustrují následující úryvky:

R1: „Vlastně s lidma vycházím velmi dobře, nemám tady problém. Myslím, že se mnou lidi taky nemají. Já su nekonfliktní člověk...teda pokud mě někdo neotravuje. Každý ne...ehh, no, je tady hromada lidí nepříjemných.“

R2: „No, když se vrátím k tomu alkoholu, tak když vidím tady toho... Ale jinak už mě tady všichni znají, já znám je, jo. Děláme si ze sebe srandu, kravinky, hovadinky jo, prostě v pohodě...“

R3: „Ona je takovej můj soukmenovec. Já říkám, že je velký děcko. Ale tam u těch z toho dalšího pokoje, tam vůbec nemám důvěru. Oni tam dělaj jenom tudle aktivitu (gesto pozdvižení lahve).“

Většinou klienti uváděli několik kamarádů a naopak pár lidí, s kterými se vůbec nemusí, obojí v jednotkách lidí. S ostatními obyvateli často příliš neinteragují, občas si nemohli vzpomenout na jména. Objevilo se však i přání se s některými lidmi více sblížit, dotyční klienti ovšem nevěděli, jak je oslovit.

R: „A pan ... je takovej velice příjemnej, i když spolu v kontaktu až tak nejsme. Ale působí velice takovej příjemnej a sečtělej. Víte, řekla bych, že má takový to zdravý selský jádro.“

Objevuje se též fenomén vlků samotářů, kteří přítomnost ostatních příliš nevyhledávají, ale cítí se takto spokojeně. Velmi zajímavé byly také výpovědi lidí, kteří jsou spokojeni v pasivní roli, kdy mohou sledovat své okolí. Mohou působit dojem nudy, ve skutečnosti však velmi bedlivě pozorují dění okolo sebe, zejména vzájemné vztahy a pro sebe si je analyzují. U dvou klientů, kteří konkrétně tuto zálibu zmiňovali, jsem spatřovala určitý životní nadhled a jemný humor. Jejich copingovou strategií v případě konfliktů bylo příliš se nezapojoovat, pokud se jich věc netýká.

Nepříjemnou záležitostí komplikující soužití lidí na domově je zejména návykové chování, související například se zhoršenou osobní hygienou, což ostatní nelibě nesou, nebo s výraznou impulzivitou. V těchto případech je klíčová schopnost sebereflexe na straně impulzivního člověka a empatie na straně okolí. Pokud tyto vlastnosti chybí, vzájemné vztahy mohou být velmi vyhrocené.

R: „Víte, von jde jo, a už lítaj ty slova Nic jinýho neumí. Ale dneska ráno říkal na kuřárně: „Nojo, já jak se nenapiju, tak se mi třese celej trup.“ Jo, říkal trup! To mě fakt teda překvapilo, člověk to zas vidí jinak potom. Ani bych neřekla, že takovej jak von ví, co je to trup.“

Ukazuje se tak, že sebereflexe a empatie jsou možné a zaměstnanci se mohou pokusit k nim klienty směřovat. Ideálně s lehkou dávkou humoru, pokud to situace dovoluje.

Pro obyvatele azylových domů jsou velmi významné též vztahy se zaměstnanci. Hodnotí je vesměs pozitivně, v zaměstnancích spatřují oporu, pomoc s vyřizováním svých záležitostí a mnohdy pozitivně hodnotili jejich trpělivost a přístup. Objevovala se radost z toho, že zaměstnanci jsou ochotni si s nimi povídat jako se sobě rovnými. Pozitivní hodnocení zaměstnanců má však i stinnou stránku ve formě pasivní závislosti, co se týče praktických kompetencí, jako jsou návštěvy úřadů a orientace v administrativě. Asi polovina respondentů při dotazu, zda by se chtěli naučit vyřizovat tyto věci samostatně, odpověděli, že není třeba, na zařizování mají své sociální pracovníky. Nutno podotknout, že se jednalo i o klienty dobře intelektově vybavené, kteří by zřejmě dokázali tuto zodpovědnost alespoň částečně nést.

V negativěch vůči zaměstnancům se objevovala nedůvěra. Někteří klienti se obávali, že jim zaměstnanci nepomohou s jejich problémy nebo nedodrží své sliby a závazky. Tyto situace předjímalí předem, aniž by k nim reálně došlo. Rezignovali poté na svá přání s pocitem, že se stejně nic nerealizovalo.

V: „Jak jste mluvil o těch vrstevnících, co kdyby vás k nim někdo zavezl?“

R: „Já tomu nevěřím, že by mě tam někdo odvezl. Já nerad otvírám takový věci, to jsou moje soukromý věci. Jo, já jsem si vždycky dával pozor na takový ten...tyto... Říkám prostě bla bla bla, tady těm slibům a to, jak to všechno bude a... Já už tomu nevěřím. Až se to jednou zrealizuje, tak potom tomu možná uvěřím.“

Tento úryvek ukazuje také na vztahy s lidmi mimo azylové domovy. Tyto vztahy jsou často přerušeny okolnostmi, přesto jsou pro klienty významné. Někteří jsou schopni své přátele navštěvovat, těchto klientů však není mnoho. Pán v citaci výše zmiňoval bývalé spolužáky a kolegy. Většina klientů azylových domovů však má přátele spíše v kruzích dalších lidí bez domova.

Vztahy s rodinou bývají nejčastěji špatné či úplně zaniklé. Výjimkou jsou čtyři klienti z domova na sv. Kopečku, u kterých jsem vyzorovala, že po

získání tohoto azylového bydlení se vztahy s rodinou obnovily, zejména díky tomu, že se podařilo zmírnit jejich alkoholovou závislost.

V oblasti přátelství mimo okruh dalších spolubydlících mě velmi zaujal příběh klientky, která se setkává s dětmi z diagnostického ústavu. Tato setkání nejsou příliš podporována personálem domova z toho důvodu, že nezletilí od zmíněné paní dostávají cigarety. Toto přátelství má však v očích klientky hlubší podtext. Zmiňuje, že děti bere jako svoje, mohou se jí svěřit se svými problémy a ona jim radí. Může se přitom odpoutat od svých vlastních starostí. Projevila dokonce zájem tato setkání zlegalizovat a pomáhat dětem například s domácími úkoly. Tento příklad porozumnění mezi dvěma vyloučenými skupinami osob by mohl být dle mého názoru inspirací pro případnou spolupráci různých institucí.

Ve vztazích v životech klientů tak můžeme spatřovat zdroj podpory i potíží. Soužití je náročné v tom, že vedle sebe bydlí lidé, kteří by za běžné situace zřejmě byli členy odlišných sociálních skupin. Každý z nich má navíc své potíže, kvůli kterých se v azylovém bydlení ocitl. Koncentrace osob s vážnými životními problémy poté může působit jako výbušná směs.

Zároveň je však možné identifikovat pestrou škálu copingových mechanismů. K nim patří úzké vztahy s několika vybranými přáteli, trávení času mimo azylový domov, přijetí situace, samotářství a schopnost sám se zabavit, případně schopnost empatie a otevřené komunikace. Poslední zmíněný mechanismus mezi klienty není nejčastější, na základě rozhovorů a pozorování bych jej ovšem označila za nejúčinnější.

R: No, s kolegyní jsme se chytly včera. Říkám, že ti lidi od ní mají zákaz chodit dovnitř, že, já jsem se jenom zmínila a oheň na střeše, že jo?... Ale vycházíme spolu, jako to jo, jenom ten včerejšek teda. No ale má starosti, bolí ji celé tělo po těch operacích jejích, a kvůli rodině hlavně.

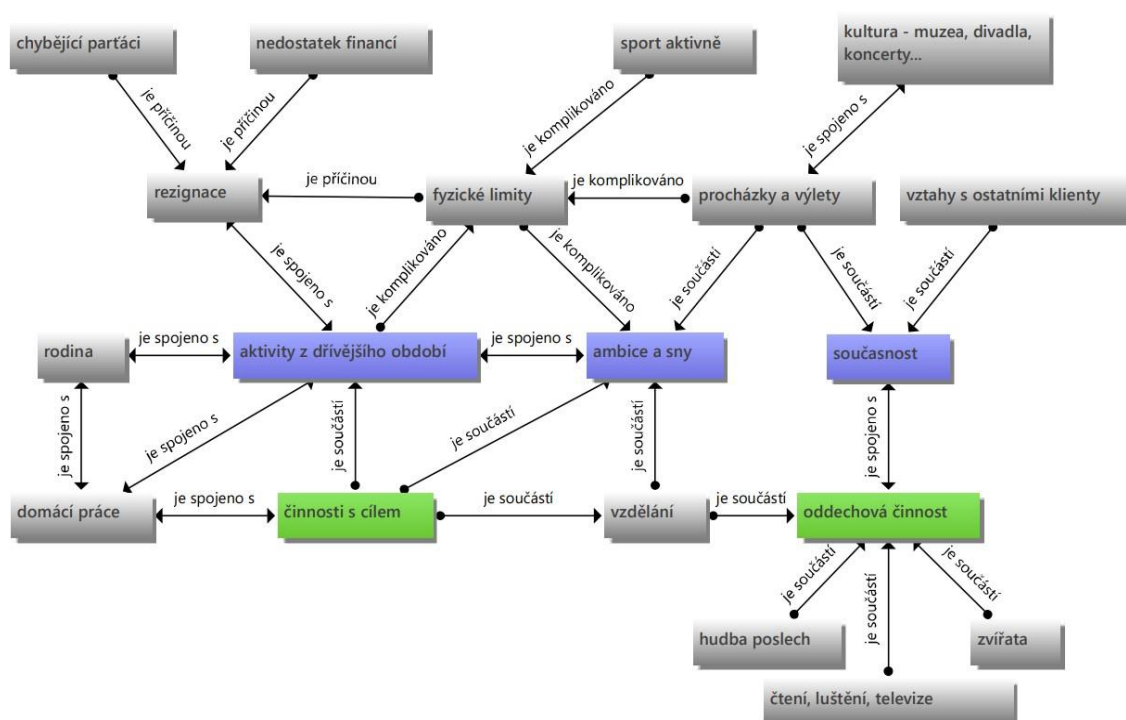
V: A umíte si říct, když se Vám něco nelíbí?

R: Jo, to jo, to my si vyříkáme.

Vývoj v čase

Na základě se dat bylo možné objevit, že zájem klientů o různé aktivity se mění v čase. Jako nejaktivnější období označují klienti svoji minulost. Některé zájmy z této doby jim přetrvaly do současnosti, ovšem mnohé jsou nyní limitovány celou škálou obtíží. Plány do budoucna proto respondentům často připadaly nereálné či zbytečné. Proto můžeme v současnosti pozorovat úbytek činností zaměřených na cíl a větší množství oddechových činností bez dlouhodobého plánu.

Obrázek 4: Zájmy klientů v čase

V přáních klientů se objevují aktivity spojené s relaxací i obohacením zároveň, jako jsou výlety na zajímavá místa nebo návštěvy kulturních akcí. Mezi nimi byly zmíněny klidnější události, jako výstavy nebo koncerty klasické hudby, ale i trhy na náměstí, sportovní zápasy či různé festivaly. Ke splnění těchto přání by však potřebovali oporu a doprovod dalších lidí.

Můžeme vidět, že ambice jsou provázány s minulými činnostmi, na které by někteří klienti rádi navázali. Vyskytla se přání jako dodělat si vzdělání nebo

najít přivýdělek v bývalém oboru. Takto velké cíle jsou už u mnohých klientů objektivně těžko realizovatelné. Právě cestou rozšiřování znalostí by však bylo možné jít rámci aktivizace, neboť vzdělávání je činnost propůjčící všechny časové dimenze respondentů.

V současné době klienti touhu po vědění naplňují jednoduššími a dostupnými způsoby, například čtením, sledováním dokumentárních pořadů či aktuálních zpráv nebo vědomostním hrám v mobilu. Projevily zájem o různé přednášky či kurzy vedené hosty, kteří by byli ochotní přijít na půdu Charity.

Další přání do budoucna souvisejí například se setkáním s bývalými přáteli nebo s návštěvou zajímavých míst a událostí. A to jak klientům důvěrně známých, tak nových a nepoznaných. Jejich návrhy byly pestré, mezi místy a památkami se vyskytla například přečerpávací elektrárna Dlouhé Stráně, Svatý Hostýn, Zoo Olomouc nebo hrad Helfštýn. Z událostí to byly například vánoční nebo farmářské trhy, Noc kostelů či zápas v tenise, hokeji nebo fotbale.

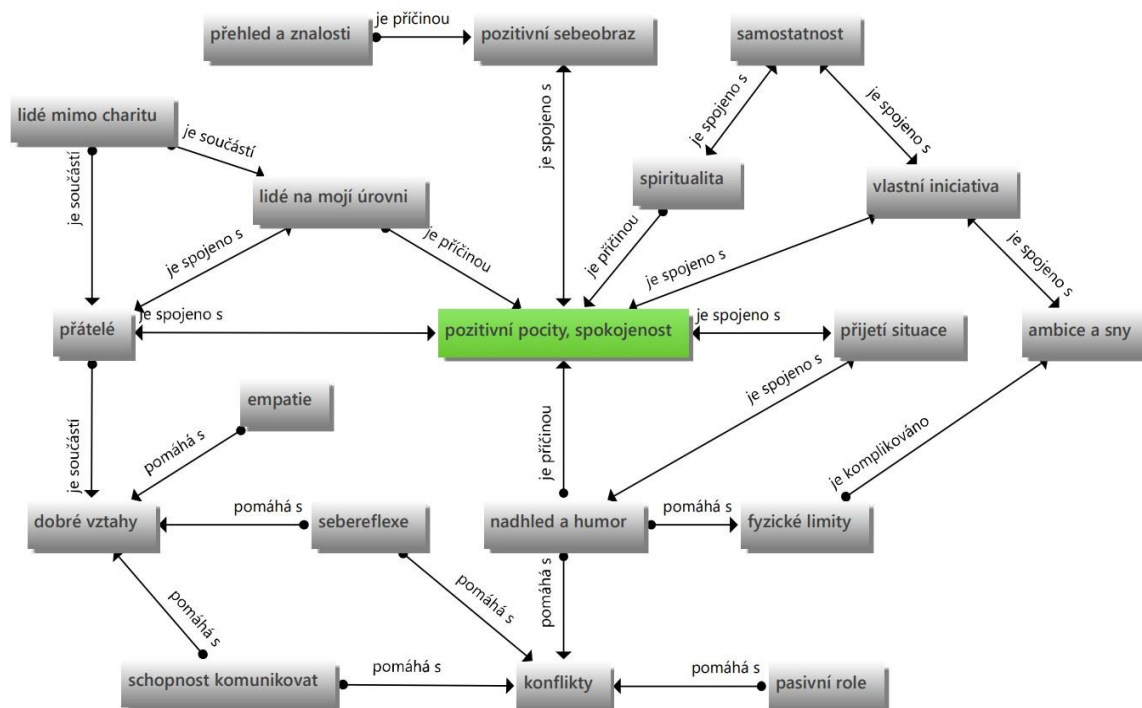
Mezi přáními se objevily též aktivity na zlepšení jemné motoriky i rehabilitace pro podpoření motoriky hrubé. Klienti se často nejdříve zdráhali tuto potřebu přijmout, z několika výpovědí však poté vyplynulo, že ze zlepšení pohybových schopností by měli velkou radost a umožnilo by jim to též účast na kýžených výletech, exkurzích a procházkách.

R: „To vůbec ne... No, jedině tu nohu... Ale to už asi ne, já měl zlomené ten kyčel, su rád že sedím. Ale kdybych mohl, tak zahodím i hůlky.“

Zdroje a funkční vzorce v současnosti

Cílem analýzy motivace klientů bylo především identifikovat jejich vlastní zdroje, které se mohou uplatnit pro usnadnění aktivizace. Tento přehled je důležitý taktéž pro zaměstnance, kteří poté mohou oslovovat silné stránky klientů.

Obrázek 5: Vlastní zdroje klientů

Účinné copingové mechanismy vycházející ze silných stránek daných klientů pomáhají navodit pocit spokojenosti, který je důležitý pro celý průběh aktivizační práce. S nespokojeným klientem oproti tomu není možné mnohdy činnost ani začít, případně si z ní neodnese kýžený zážitek nebo narušuje průběh i ostatním účastníkům.

Na schématu můžeme vidět směs zdrojů vnějších a vnitřních. Vnější zdroje souvisí se vztahy a oporou, kterou přinášejí. Můžeme zde zařadit například pocity důvěry vůči zaměstnancům. Klienti, kteří věří svým klíčovým pracovníkům i zaměstnanců zajišťujícím hladký provoz denního života

v domově, se cítí bezpečněji a spokojeněji. Zároveň klienti vyjadřovali radost ve chvílích, kdy se cítili být přijati.

R: „Já za sebe mám rád srandu jo, a ti dva jsou v tomhle výborní. To jsou s nima úplně slovní přestřelky.“

Někteří by si přáli častější neformální kontakt se zaměstnanci, chybí jim, že by si někdo přišel jen tak popovídat. Ukazuje to na důvěru k zaměstnancům i silnou potřebu kontaktu s dalšími lidmi mimo okruh jejich spolubydlících z domova.

V: „A měl byste třeba zájem jenom o takový obyčejný popovídání, jste rád, když za váma pracovníci přijdou?“

R: „No, choděj málo... (úsměv). Kdyby chodili víc, to by bylo super.“

Dalším vnějším zdrojem jsou pro klienty vztahy s ostatními obyvateli, případně přáteli mimo azylové domovy. Kromě blízkého přátelství, které bylo popisované v kapitole o vztazích, je možné tento zdroj chápat i širěji a zahrnout do něj taktéž lidi, s kterými je pro respondenti náročnější vycházet. Pokud jsou zároveň respondenty alespoň částečně akceptováni, mohou se právě v těchto vztazích učit překonávat těžké a nekomfortní situace. Díky náročným spolubydlícím tak mohou v některých případech objevit své zdroje vnitřní.

K vnitřním zdrojům usnadňujícím vzájemné vztahy patří schopnost empatie, sebereflexe, nadhledu a otevřené komunikace. Sebereflexi a dokonce otevřený návrh řešení ukazuje tato citace:

R: „To já se musím cítit v bezpečí. Když tam těch pracovníků pojede málo, tak nás nezvládnou. Ano, já jsem taková povaha, já vyletím a začnu řvát, že na to...na to jsem se mohl vysrat a takový, znáte to. Říkají mně to celý život, tak pochopitelně to musím uznat.“

U tohoto respondenta byl nápadný nevrlý, rezonantní projev, který na první pohled překrýval jeho ochotu spolupracovat. Ukázalo se ovšem, na délce i obsahu rozhovoru, že klient má naopak mnoho přání a velký přehled o okolním dění i sobě samém. Jeho zdánlivá nepřístupnost a obtížná komunikace však

mnohé pracovníky (včetně mě) často odrazovaly od pokusů navázat kontakt a zprostředkovat mu nějakou aktivitu.

U kategorie vnitřních zdrojů můžeme objevit kromě vlastností a dovedností usnadňujících kontakt s okolím také zdroje sytící spíše individuální potřeby. Jedná se například o spiritualitu, která byla u mých respondentů nejčastěji prožívána v podobě víry v Boha v chápání křesťanství. Avšak též někteří klienti, kteří se označovali jako nevěřící, prožívali pocity, jež by se daly označit za spirituální. A to například v podobě přijetí sebe sama i jiných a prožívání radosti navzdory nelehkému údělu.

R: „Náladu mám většinou veselou. My s kamarádkou jsem pořád spolu, že, no, takže to spíš jako...pokecáme, že, a tak. A zatím mi to vyhovuje tady, jsem tady zvyklá. Já se s nikým nehádám, nic jo. Zkrátka když se začnem bavit, tak se bavíme.“

K dalším individuálním zdrojům patří zájmy, které se pojí s vlastní iniciativou a určitou mírou samostatnosti. Ve chvíli, kdy mají klienti o určité téma zájem ještě před intervencemi pracovníků, je velká šance, že se již věnují aktivitám spojeným s tímto tématem a díky je mohou jen dále rozvíjet. Právě samostatnost klientů může být velmi důležitým aspektem při aktivizační práci.

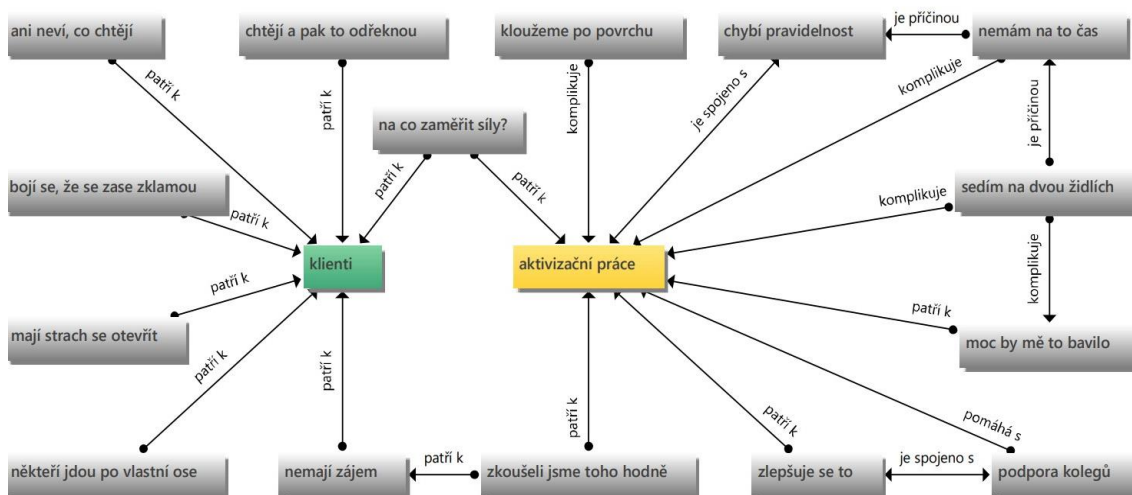
6.4 Názory zaměstnanců na aktivizaci

Postoje

Během výzkumné fáze jsem nahrávala rozhovory celkem s šesti zaměstnanci. Dva z nich byli vedoucí domovů, dále jsem mezi respondenty zařadila klíčového sociálního pracovníka, provozní pracovníky a pečovatele. Rozhovory jsem začala hlouběji analyzovat až po dokončení analýzy dat od klientů. Chtěla jsem zabránit smísení obou pohledů a nechat autenticky promluvit obě skupiny.

Nejdříve jsem se rozhodla zachytit současné postoje pracovníků k aktivizační práci obecně a k její současné podobě v obou azylových domovech. Tato vyjádření nesou poměrně výrazný emoční náboj.

Obrázek 6: Postoje zaměstnanců k aktivizaci

V síti postojů můžeme jasně vidět, že aktivizace je v současné době pro zaměstnance spojena zejména s nutností překonávat potíže a s tápáním, jaké strategie by mohly fungovat.

Objevující se iniciativa a vize do budoucna jsou komplikovány předchozími zkušenostmi s neúspěchem, které často vedou k ustrnutí v činnosti a ztrátě zájmu. Jeden z pracovníků provozu popisoval takto zkušenost, po které se jeho nadšení proměnilo v rezignaci:

R: „Já jsem je dokonce jednou vzal rybařit, jo, že prostě vyrazíme někam ven. Jenomže to nešlo uhlídat, oni si po cestě koupili flašku, pak se tam motali, u rybníka na nás blbě koukaly ty rodiny s děckama tam a ten jeden nakonec do té vody ještě spadl. Od té doby jsem si řekl, že už na to kašlu.“

V této úsměvné, avšak pro zaměstnance nepochybně náročné příhodě můžeme spatřovat obtížnost aktivizační práce s touto cílovou skupinou. Je možné zde identifikovat dva faktory, které zřejmě přispěly k tomu, že akce skončila neúspěchem. Pracovník jel na výlet s klienty sám, neměl k sobě nikoho, kdo by mu pomohl mít situaci více pod kontrolou. Klienti navíc zřejmě nebyli příliš motivovaní ke vybrané činnosti, našli si proto zábavu, která jim byla bližší.

Oproti tomu jedna z pracovnic uvádí viditelný posun v aktivizační činnosti díky propojení vlastní iniciativy a spolupráce s kolegy:

R: „To určitě, jakože ta vzájemné nějaká jakoby pomoc, i když už se třeba on přímo neúčastní té aktivity, tak že prostě řeší nějaké věci zase třeba za mě. A když když jsme tam oba dva, tak zase je to nějaký čas strávený s těma lidma jakoby v jiné..., v jiném pohledu, než pořád jako jenom za tím stolem a tady takto.“

Můžeme tedy spatřovat důležitost vzájemné podpory zaměstnanců a potenciál v rozložení úkolů mezi více lidí, který může z části vyřešit potíže s časovým plánem a množstvím dalších povinností. I při vzájemné spolupráci zaměstnanců však zůstává otevřená otázka spolupráce klientů.

Výroky spojené s negativní zkušeností a pesimismem vůči aktivizaci se objevovaly napříč různými pracovními pozicemi. V grafickém znázornění je reprezentují například tvrzení „už jsme toho zkoušeli hodně“, „nemají zájem“, „chtějí a pak to odřeknou“ nebo „ani sami neví, co chtějí“. V těchto výrocích se ukazuje, že zaměstnanci mají upřímnou snahu něco pro klienty udělat, která se však v jejich vnímání nesetkává s úspěchem.

U pracovníků jsem zároveň identifikovala hlubší úvahy nad tím, proč klienti nespolupracují. Jejich názory a vhledy se týkaly například toho, že si

klineti nesou zranění z minulosti, která nejsou ochotni otvírat a proto se spíše stahují do sebe a rezignují. Zároveň zaměstnanci mluví o přivyknutí si na stereotyp a spokojenost s málem, které jsou pro klienty příznačné.

R: „Člověk se vlastně jako dokáže spokojit s málem. To je vidět moc hezky u tady té cílové skupiny. Navykne si na to, že ráno vstanu, nasnídám se, jdu se dívat na televizi, najím se, jdu se podívat na televizi, znovu se najím a jdu spát. A mám vlastně takhle zabít celý den.“

Pro některé z nich je tento jev až nepochopitelný, jelikož sami žijí velmi aktivní život. Můžeme zde vidět i roli věkového rozdílu, kdy průměrný věk respondentů byl 60 let, zatímco u zaměstnanců je to téměř o polovinu méně, 33 let. Tuto skutečnost jsem si uvědomila až během analýzy, kdy byl vidět výrazný rozpor mezi tím, co představuje naplnění života pro zaměstnance a co pro klienty. U zaměstnanců převažuje touha expandovat a realizovat se, zatímco u klientů můžeme vidět větší poklid a dobrovolné stažení se do vnitřního světa.

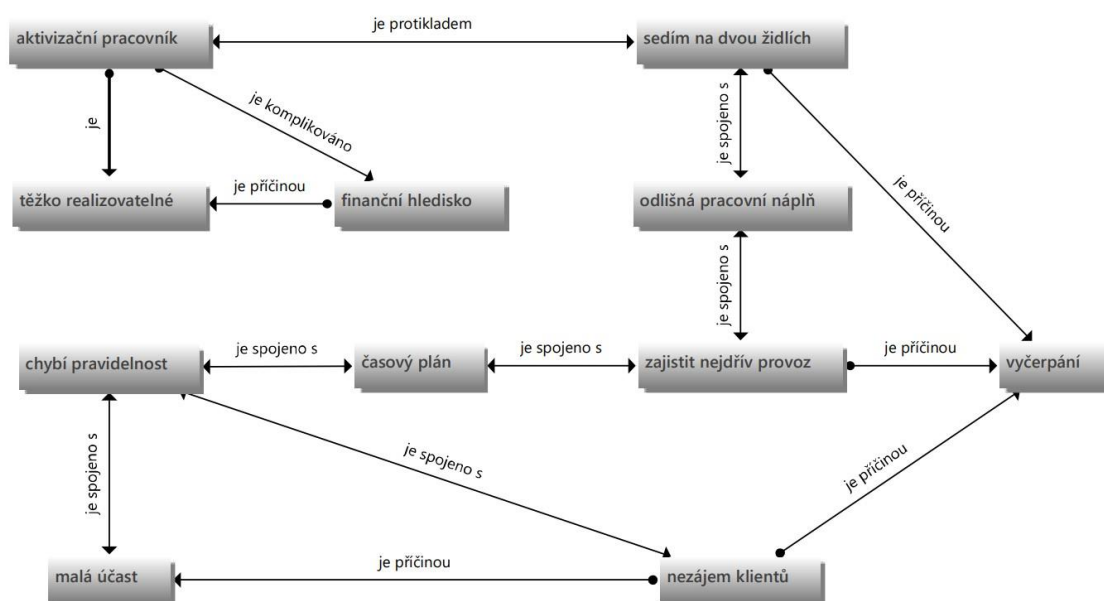
Zároveň je však nesporné, že mnozí klienti mají nenaplněná přání, na která rezignují z pocitu jejich nedosažitelnosti. Jejich potřeby životního naplnění jsou však mnohdy odlišné od osob v období mladé a střední dospělosti. Domnívám se, že k tomuto aspektu je nutné při aktivizační práci přihlídnout.

Překážky

Velkou částí reakcí souvisejících s aktivizační prací se prolínala neslučitelnost aktivizace s náplní různých pracovních pozic. Mezi klienty se nyní nejvíce pohybují pracovníci přímé péče a provozní pracovníci/pracovníci v sociálních službách. Vnímají, že nemají možnost se klientům dostatečně věnovat, co se týče individuální pozornosti i kolektivních volnočasových aktivit.

Služby obou domovů jsou v současné době podle slov samotných zaměstnanců zaměřené na naplnění základních potřeb, jako je strava, hygiena a bezpečí. Práce zaměřená na obstarávání těchto potřeb však zabírá tolik prostoru, že často není možnost jít do větší hloubky. Překážky jsou zaměstnanci vnímány velmi výrazně a silně, jsou proto zobrazeny v samostatné pojmové síti:

Obrázek 7: Překážky aktivizace z pohledu zaměstnanců

V této síti vidíme na první pohled negativní jevy, které ústí do vyčerpání zaměstnanců a rezignace na soustavnější aktivizační práci. Zároveň však tato síť vypovídá o tom, že zaměstnancům na aktivizaci záleží a mají snahu a zájem se jí více věnovat. Právě zklamání z nevhodných podmínek a malé odezvy však často ústí ve vyčerpání.

Ptala jsem se taktéž na možnost angažovat do týmu aktivizačního pracovníka, který by měl na starost pouze tuto oblast práce. V současnosti však Střediska pro osoby se sníženou soběstačností nad touto možností neuvažují, jelikož by se jednalo o další placený úvazek, na který nyní, při probíhajících rekonstrukcích, nejsou prostředky. Aktivizaci se proto věnují pracovníci napříč pozicemi na základě vlastní iniciativy, vnímají však, že nejsou v současnosti schopni vnést do této činnosti pravidelnost a dlouhodobé soustavné cíle. Místo toho fungují nyní spíše jednorázové aktivity, jako občasné výlety nebo sezónní aktivity, jako například vánoční pečení či jarní tvoření. Zaměstnanci ovšem reflektují, že tyto nárazové akce nejsou dostatečné.

R: „Já jsem kdysi, ještě na Káčku, dělal společné vaření pro klienty. Chtělo to čas, nejdřív došli dva a ještě pozdě, pak třeba tři, ale potom si to nějak řekli a začalo jich chodit třeba deset. Oni taky občas nemůžou, někoho potkaj, jsou na brigádě... Ale když to bylo každý týden, tak měli možnost aspoň někdy dojít.“

Oproti tomu citovaný pracovník nízkoprahového centra, se kterým jsem vedla neformální rozhovor, zmiňoval benefity dlouhodobé práce. Tento úryvek jsem zařadila, ač jde o respondenta z jiné charitní služby, připadal mi však velmi podnětný vzhledem k výpovědím zaměstnanců azylových domovů.

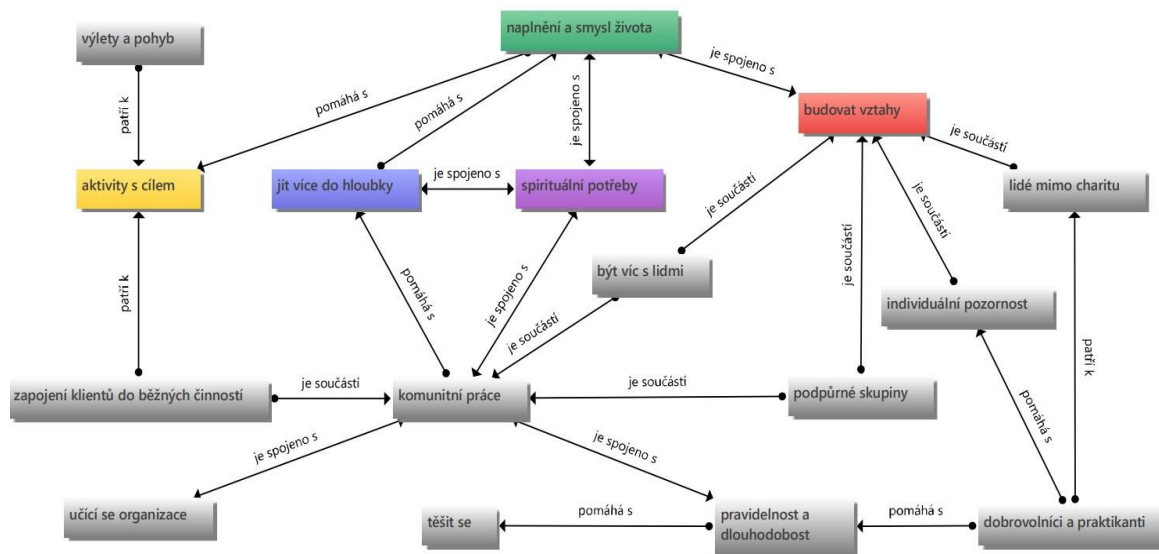
Soustavnost a pravidelnost v práci s klienty je jedna z oblastí, na kterých by chtěli pracovat zejména vedoucí obou azylových domovů. Jejich vize i nápady ostatních pracovníků jsem se pokusila integrovat do sítě zobrazující ideál dalšího směřování azylových domovů z pohledu zaměstnanců.

Čeho chceme dosáhnout

Oba vedoucí domovů zmiňovali, že hlavním cílem je přesunout se od sociální práce zaměřené na základní potřeby více směrem k naplnění života klientů a syčení jejich vyšších potřeb, jako jsou vztahy, seberealizace či spiritualita.

Všichni zaměstnanci se shodovali, že by ocenili větší zapojení klientů do běžných činností spojených s provozem domova, což by bylo oboustranně prospěšné. Pracovníci na nižších pozicích zmiňovali často spíše konkrétní nápady, zatímco vedoucí více ucelené představy o směřování organizace. Z kombinace těchto pohledů vzniká komplexní síť možností dalšího směřování organizace v rámci aktivizační činnosti:

Obrázek 8: "Kam se chceme dostat"

Na vrcholu schématu je cíl pomáhat klientům naplnit jejich život smyslem. K tomuto cíli směřují základní pilíře označení barevně. Jde o činnosti s cílem, kde mají klienti možnost rozvíjet své schopnosti a dosahovat určitých výsledků, dále jde o spirituální a individuální potřeby, které směřují k sebepřesahu i v rámci situace bezdomovectví. Třetím důležitým pilířem, na který zaměstnanci upozorňovali, je budování vztahů. A to jak vztahů zaměstnanců s klienty a klienty navzájem, tak vztahů s příbuznými organizacemi, dobrovolníky, praktikanty a službami mimo Charitu.

R: „Rád by tu péči trochu decentralizoval. Sice je z části super mít třeba lékaře a kadeřníka tady na středisku, ale ti lidi pak nejsou v kontaktu s nikým venku. Byl bych rád, abychom je v budoucnu spíš směřovali pryč odsud, k běžným veřejně dostupným službám.“

Tento podnět mi připadá velmi zajímavý a cenný. Jak dobrovolníci docházející do organizace, tak návštěva služeb mimo Charitu mohou klientům pomoci k částečné resocializaci a jsou prevencí izolace ve specifické komunitě lidí bez domova. Cílem je taktéž zlepšit časový plán a sladit jej s potřebami klientů i zaměstnanců. Ideálem jsou pravidelné a dlouhodobé činnosti, které budou avizovány předem, což umožní klientům mít v životě body, na které se mohou těšit.

Kýženou pravidelnost a dlouhodobost aktivit může přinést zapojení dobrovolníků a stážistů. Vedoucí domova zmiňovali, že je důležité, aby tito externí členové týmu disponovali určitou osobní zralostí a schopnost nadhledu. A aby netlačili klienty nutně vlastním směrem, ale byli zejména zpočátku spolupráce ochotní sdílet i posezení u televize či s kávou, pokud klienti nebudou mít na jiné věci náladu.

Z analýzy vyplývá, že hlubší porozumění potřebám klientů a naslouchání jejich představám může být velmi nápomocné. Lidé v invalidním či starobním důchodu mají pochopitelně jiné preference v trávení času, nežli mladší a zdraví pracovníci či dobrovolníci. Zároveň však to neznamena rezignovat na jejich větší aktivitu a změnu stereotypního životního rytmu. Naopak nadšení a životní energie pracovníků společně s empatií a ochotou naslouchat mohou klientům pomoci vystoupit z komfortní zóny a odhodlat se k plnění těch přání, jež jsou v jejich věku a zdravotním stavu možná.

Další pojmy jsou spojeny zejména se samostatností klientů a zhodnocování jejich vlastních zdrojů. V představách vedoucích se objevuje například vize svépomocných skupin a komunitního života, kdy každý z obyvatel má určitou roli přinášející přiměřenou zodpovědnost. V tomto případě jde však spíše o vzdálený cíl, ke kterému povede dlouhá cesta. Vedoucí jednoho z domovů však zmiňuje, že je důležité se v organizaci učit z vlastních chyb i úspěchů a zkoušet postupně nové cesty, dokud nebudou nalezeny ty, které fungují nejlépe.

6.5 Evaluce současné aktivizační činnosti a možnosti rozvoje

Po dokončení analýzy obou skupin dat se dostáváme k poslední výzkumné otázce, a to zhodnocení současné úrovně aktivizační činnosti v Domovech pro osoby se sníženou soběstačností pod záštitou Charity Olomouc a k návrhu případných změn, které vyplývají z výzkumných zjištění.

Současnost

V současné době je aktivizace klientů ponechána na dobrovolnosti a vlastní iniciativě zaměstnanců. Ti se potýkají například s nedostatkem času či vnímaným nezájmem klientů a frustrací plynoucí z těchto okolností. V rozhovorech i při pozorování zaměstnanců však byl patrný zájem o plnohodnotnou práci s klienty. Tento zájem zároveň indikuje i nespokojenost se současným stavem.

Klienti v mnoha případech rezignovali na svá přání a plány do budoucna a uchylují se spíše k odpočinkovým aktivitám, které jim pomáhají vyplňovat čas. Rezignace pramení zejména z fyzických, psychických, věkových a finančních limitů, které jsou specifické pro tuto cílovou skupinu. Zároveň však můžeme u některých klientů pozorovat vlastní iniciativu v cílených činnostech, jako je vzdělání, udržování informačního přehledu či navštěvování oblíbených míst a lidí. U klientů subjektivně pasivních pak v některých případech spatřujeme spokojenost a přijetí jejich situace, přeměrování z cíle *být někým* na pouhé *být*.

Pozitivní je působení pracovníků s akreditovaným psychoterapeutickým výcvikem, kteří jsou ochotni s klienty pracovat individuálně. Zároveň je možnost individuálního rozhovoru s pastorační asistentkou či klíčovým sociálním pracovníkem. Tyto současné snahy jsou velmi dobrým krokem vstříc cíli pracovat více do hloubky a oslovovat psychologické a spirituální potřeby klientů.

Současná představa zaměstnanců o dobré aktivizaci je často zaměřená na hmatatelné výsledky a dynamiku – tedy někam jít, něco vytvořit, nějak klienty uvést do pohybu. Při pozorování zaměstnanců i reflexi vlastní činnosti během práce v azylových domovech lze s trochou humoru říci, že někdy zaměstnanci aktivizují spíše sami sebe. Věnují se iniciativně chystání různých činností, jež jsou poměrně náročné na management i výbavu, ať jde o společné vyrábění, vaření a pečení navíc mimo běžný plán stravy, přípravně promítání filmů a přípravě občerstvení mimo pracovní dobu nebo organizaci výletů.

Zaměstnanci u těchto činností právem vnímají, že se velmi snaží a vkládají velké množství energie, zároveň odezva klientů často bývá slabá,

případně se naplánovaná aktivita neshoduje s jejich zájmy. Tyto situace pak často ústí v oboustrannou frustraci a omezení touhy po spolupráci na obou stranách.

Na základě výsledků výzkumu vnímám jako východisko větší osamostatnění klientů a převedení aktivity na ně. Zaměstnanci mohou být spíše v roli opory, pomáhat klientům identifikovat jejich potřeby a přání, a pak společně plánovat, jak by jich klienti mohli dosahovat s vlastním přispěním.

Na základě identifikovaných společných zájmů klientů je možné zprostředkovat vytvoření zájmových skupin, například čtenářského, historického či technického klubu a zprostředkovat jim jak občasné odborné přednášky, tak vzájemné sdílení svých poznatků.

O již dnes pořádané výlety a exkurze projevují klienti zájem, zároveň jsou tyto akce logisticky i personálně náročné. U klientů, kteří jsou schopni se sami dopravit, je možné sestavit například kalendář s doporučením zajímavých akcí a míst. Společensky zaměřeným klientům pak můžeme navrhnout vzájemné sdílení zážitků. Se skupinovými organizovanými výlety by mohlo velmi pomoci taktéž zapojení dobrovolníků, praktikantů a případně i rodinných příslušníků klientů tam, kde jsou zachovány funkční vztahy. Je též možné klienty spojit s externími organizacemi, někteří projevili zájem například o výlet s farností.

Současně pořádané akce, jako tvoření, vaření či promítání se mohou stát spíše doplňkem a kořením aktivit klientů, zároveň je možné svěřit klientům i úkoly spojené s přípravou a následným úklidem.

Stěžejním momentem analýzy dat bylo pro mě uvědomění si výrazného rozdílu v průměrném věku i životní situaci zaměstnanců a klientů a z toho plynoucí rozdíly v představě o životním smyslu. Skutečnost věkového i statusového rozdílu působí jako banální a zřejmá, dosud však dle mého názoru nebyla dostatečně reflektována ve vztahu ke změnám životních priorit v různých věkových obdobích i různých životních okolnostech. Zatímco ideálem pracovníků je podle jejich výpovědí něco vytvářet, realizovat se, objevovat a rozvíjet se, u obyvatel domovů, nejčastěji již v důchodového věku, je poměrně

přirozené určité zmenšení záběru a radost spíše ze stereotypu nežli z neustálých změn. Přijetí tohoto faktu může přinést změnu perspektivy a jisté uklidnění pro ty zaměstnance, kteří cítí frustraci díky pocitu, že klienti nežijí život naplno a ani o to nemají zájem. Tato změna perspektivy však neznamena rezignaci, spíše přeorientování se na ty životní cíle a úkoly, které patří k věku a životní situaci klientů, nikoli snaze zprostředkovat jim život, jaký žijí zaměstnanci.

R: „Ještě bych rád přečetl nějaké knihy a zase se vzdělával v ideálech mého mládí, což byla historie, umění a latina. Ale беру to tak, že už se v podstatě chystám na věčnost. A myslím, že jsem žil celkem čestně“

Je důležité identifikovat u každého klienta individuálně, zda je se svým životem opravdu v podstatě spokojen a vnímá zdroje, ze kterých může čerpat, nebo zda cítí hořkost z nenaplněných možností, kterou stojí za to prozkoumat a klienta povzbudit a podpořit v realizaci jeho přání.

Z výpovědí zaměstnanců vyplývá kromě pocitů únavy a přetížení zároveň i touha opravdu se přiblížit potřebám klientů a zároveň práci v oblasti aktivizace dále inovovat a zlepšovat. U klientů se zase prokázala schopnost iniciativy a samostatnosti, ač zároveň potřebují podporu a pomoc. Právě větší osamostatnění klientů a upozadění iniciativy zaměstnanců v rámci aktivizační činnosti vnímám na základě vyhodnocení dat jako nejperpektivnější cestu do budoucna.

DISKUZE

Po dokončení analýzy dat jejím vyhodnocení mě překvapilo, jak velká byla v některých oblastech shoda s již existujícími výzkumy. Otázkou je, zda je tato shoda dána opravdu podobnými specifiky práce s bezdomoveckou komunitou napříč celým světem, či jsou výsledky zkresleny mou osobní angažovaností v této sféře a podvědomou preferencí zdrojů, které odpovídají mým zkušenostem. Je náročné hodnotit vlastní objektivitu a tak toto zhodnocení zůstane zřejmě na čtenáři.

Shodu s existujícími zdroji však spatřujeme například ve vnímání životního smyslu a spokojenosti odlišně u starší populace lidí bez domova. Vašát et al. (2017) píše, že starší bezdomovci vyhledávají spíše svůj klid a stálé místo, mají také větší vazbu k různým památečním předmětům. To odpovídá výpovědím zaměstnanců o stereotypu života i tvrzením některých klientů, že jsou spokojení, rádi také odpočívají a relaxují. Lu et al. (2022) uvádějí, že nejvýznamnějším protektivním faktorem u obyvatel azylových domovů, v zahraničí tzv. homeless shelters, jsou resilience a schopnost plně a spokojeně prožívat přítomný okamžik. Ve výzkumném souboru můžeme spatřovat, že menšina klientů touto schopností disponuje, u ostatních je přáním zaměstnanců pomoci jim se do tohoto bodu dostat.

Mezi překážkami se objevují fyzické a psychické potíže, které brání zejména aktivitám spojeným s fyzickou zátěží. Stejně poznatky uvádějí Gregg & Bedard (2016). Další překážkou může být strach ze selhání či zklamání (Huebner & Tryssenaar, 1996). Stejně obavy uváděli klienti (například „*Já mám totiž problém, takovej psychickej. Já mám strach, že se něco stane...Jak na mě někdo hledí, tak cuknu*“). A tyto strachy klientů empaticky vnímají též zaměstnanci (například: „*Oni do tohou začnou házet vidle, jakmile to začne být až moc hezký. Už to hezký jednou ztratili a bojí se toho znovu.*“)

Humpries & Canham (2021) zmiňují, že v azylových domovech jsou primárně zajišťovány bazální potřeby, chybí však přesah do spirituální, psychologické či hlubší vztahové roviny. S tímto tvrzením rezonují všechny výpovědi zaměstnanců, kteří by si přáli mít více času *být s lidmi*. Klienti

podobně uvádějí, že by ocenili častější a delší neformální rozhovory se zaměstnanci. Uvádějí také touhy obnovovat vztahy s přáteli a rozšiřovat svoje znalosti.

Podle výzkumu Tauchmanové (2016) převyšuje u bezdomovců potřeba lásky a přijetí výrazně potřebu seberealizace a dosahování cílů. Tento závěr se v mém výzkumu potvrdil pouze částečně. Klienti azylových domovů v Olomouci mají touhu navštěvovat památky a kulturní akce a dále se vzdělávat. Jejich vztahy jsou také značně narušeny konflikty a nedůvěrou. Přesto u nich můžeme vidět náklonost vůči přátelům či obyvatelům domova, kteří jsou pro ně v nějakém hledisku inspirativní. Zmiňují též často ve vzpomínkách vztahy s rodinou nebo například bývalými kolegy. V průběhu výzkumu klienti oceňovali též individuální pozornost, jaké se jim dostalo během nahrávání rozhovorů.

Horan et al. (2019) zmiňují důležitost vlastní iniciativy a vnitřní motivace pro úspěšnou aktivizaci klientů. To potvrzují jak zaměstnanci, kterým se rozhodně snadněji pracuje s motivovanými klienty, tak samotní obyvatelé domovů, kteří se mnohým tématům a činnostem věnují z vlastního zájmu. Jde například o čtení, pletení, vaření, práci s technologiemi, procházky nebo vzdělávání. Tito klienti se taktéž mnohem ochotněji zapojovali do výzkumu, zatímco jiní klienti neměli o plánování aktivit zájem.

Quisová (2015) k tématu motivace přidává postřeh, že se nejedná o vlastnost, nýbrž o proces. Rozlišujeme motivaci počáteční, průběžnou a výslednou. Motivace má tendenci klesat v průběhu času, pokud není stimulována podněty úspěchu a pozitivní zkušenosti nebo se jedinec setkává s obtížností dané činnosti. Podobně zaměstnanci zmiňují, že klienti se často pro něco nadchnou, avšak zájem rychle opadne. Zároveň je dobré mít na zřeteli nutnost motivaci živit drobnými úspěchy. Ty může zajistit pravidelná soustavná aktivita namísto velkých jednorázových akcí párkrát v roce. Lundahl & Wicks (2010) v práci zaměřující se na hodnocení spolupráce s dobrovolníky nacházejí shodu v názoru, že dlouhodobá spolupráce přináší mnohem více výhod. Dobrovolníci mohou více poznat klienty a jejich potřeby, klienti zase mají prostor vytvořit si důvěryplný vztah. Dlouhodobost a navázání spolupráce

s dobrovolníky jsou hlavními cíli vedoucích obou zkoumaných azylových domovů. Calligan (2018) zmiňuje vzájemně výhodnou spolupráci sociálních služeb s univerzitami a odbornými školami, kdy studentům je poskytnuta stáž či praxe a klienti mají možnost poznat nové lidi, kteří je podpoří v jejich potřebách. Nevýhodou stáží a praxí však je, že studenti jsou v organizaci pouze po omezenou dobu, pokud se poté nerozhodnout docházet jako dobrovolníci. Týden je pro navázání důvěry nedostačující, u měsíce to není jisté. Jde tak o jednu z možností ke zvážení, která má však klady i zápory oproti spolupráci se stálými dlouhodobými dobrovolníky.

Jamborová (2013) ve výzkumu dramaterapie a teatroterapie zmiňuje taktéž důležitost dlouhodobé, pravidelné aktivity, která umožňuje postupný rozvoj dovedností účastníků. Uvádí, že ze začátku bývají lidé bez domova velmi apatičtí, avšak jejich zapálení roste s dobou angažmá v divadle. Ač divadlo není v zájmech klientů z mého výzkumu, stejný princip je možné uplatnit i na jiné aktivity, které jsou dlouhodobé a mají jasný cíl. S těmito zásadami se pojí i přání vedoucích přiblížit domovy více komunitnímu stylu práce, kde každý člen nese určitou zodpovědnost.

Goodacre a Sumner (2021) pak popisují podobný jev, který jeden z respondentů z řad zaměstnanců nazval decentralizací služeb. Účastníci, kteří navštěvovali vzdělávací program mimo sociální pobytovou službu, velmi kvitovali možnost setkávat se s učiteli i přáteli, kteří se potýkali se stejnou situací a mohli se tak s nimi navzájem inspirovat. Stejně tak jeden z vedoucích zaměstnanců zmiňuje přání, aby klienti postupně začali navštěvovat více služeb určených pro majoritní populaci namísto služeb v prostředí Charity.

Hlavními body výzkumu jsou přání klientů, jejich limity a možnosti podpory. Na základě vyhodnocení dat se ukazuje, že nejvhodnější cestou je podpora klientů ve stávajících zájmech, hlubší zájem o reálně potřeby a snaha o jejich samostatné naplňování. Zaměstnanci mohou plnit spíše roli facilitátorů změny v protikladu k vykonávání práce namísto klientů. K tomuto posunu má dle mého názoru služba Domovů pro osoby se sníženou sobestačností dostatek zdrojů a možností, které může v budoucnu využít.

Limity výzkumu

Sběr dat byl poměrně náročný, jelikož jsem v konání výzkumu v organizaci též pracovala a některé rozhovory tak probíhaly v pracovní době. Vzhledem ke studijním a dalším povinnostem se tomuto střetu občas nedalo vyhnout. Rozhovory s klienty v pracovní době však byly občas přerušeny zvoněním pracovního telefonu nebo klepáním na dveře kanceláře, po kterém jsem musela jít řešit další záležitosti. Komfort respondentů i moje soustředění tak bylo několikrát narušeno. Zároveň jde o důkaz, jak obtížné je skloubit více pracovních povinností, o čemž mluvila většina zaměstnanců zařazených ve výzkumu.

Zpochybnit lze také objektivitu výzkumu, z důvodu přítomnosti duálního vztahu výzkumného i pracovního. Domnívám se však, že v tomto ohledu byla znalost prostředí, poměrů v organizaci i vztahy s respondenty spíše nápomocné a mohla jsem z nich při výzkumu čerpat. Osobní zkušenosti s organizací aktivizace i s další spoluprací mi přinesly hlubší porozumění a větší teoretickou citlivost vůči dané problematice (Strauss & Corbin, 1990). Snažila jsem se zůstat během analýzy dat nestranná a naslouchám oběma skupinám stejně. Zda se mi to podařilo, mohou opět posoudit spíše čtenáři.

Nedostatkem během sběru dat, kterého jsem si povšimla analýze, byla přílišná direktivita ve vedení rozhovorů s klienty a kladení sugestivních otázek. V mnoha případech to vyplývalo z toho, že klienti nedokázali jasně identifikovat svoje potřeby a snažila jsem se proto doptávat. Uvědomuji si však, že jsem rozhovorů vstupovala příliš, i když to nebylo nutné.

Poslední otázka k zamyšlení se týká zvolené metody zakotvené teorie, která umožňuje fenomém prozkoumat a navrhnout možnosti změny. Zda však tyto návrhy budou reálně fungovat, by bylo třeba ověřit například pomocí terénního experimentu nebo longitudinální studie. To jsou také návrhy pro případné další zájemce o toto téma.

ZÁVĚRY

Ve výzkumu byly identifikovány hlavní současné zájmy klientů, mezi něž patří procházky, poslech hudby, vzdělávání, četba a sledování televize. V rámci vztahů se soustřeďují zejména na ostatní klienty, mezi nimiž mají většinou úzký okruh souputníků, s kterými si rozumí. Vyskytují se též dobrovolně samotářští klienti. Častými přáními klientů do budoucna byly výlety, rozvoj nových vědomostí, více pozornosti ze strany zaměstnanců nebo obnovení starých přátelství.

Mezi nejčastějšími překážkami se objevovaly fyzické limity a rezignace z důvodu stáří a neutěšené životní situace. K protektivním faktorů naopak patřilo přijetí situace a adaptace na nové cíle, projevování vlastní iniciativy, humor a empatie.

Zaměstnanci vnímali aktivizaci jako důležitou součást sociální práce a označovali její současnou úroveň jako nedostatečnou. Zároveň se potýkali s obtížemi v podobě nedostatku času a velké vytíženosti na jedné straně a nezájmem klientům na straně druhé. Oba tyto faktory vedly k frustraci a v některých případech ústily v částečnou rezignaci.

Strategie do budoucna by podle názorů zaměstnanců i výsledků výzkumu mohly směřovat k větší samostatnosti klientů jak v oblasti volného času, tak v oblasti zodpovědnosti a domácích prací. Je důležité též brát zřetel na odlišné představy klientů a zaměstnanců vzhledem k věkovému i statusovému rozdílu. Je třeba nezaměňovat potřeby zaměstnanců za potřeby klientů. Nápomocné může být zapojení dobrovolníků, a především zaměření se na soustavnost aktivit.

SOUHRN

Cílem práce bylo zpracování kvalitativní evaluace aktivizace klientů v Domovech pro osoby se sníženou soběstačností na Charitě Olomouc. V rámci teoretické části jsem se nejprve hlouběji zaměřila na psychologické charakteristiky lidí bez domova. Pro pochopení jejich jednání, snů i motivací bylo třeba více porozumět dynamice jejich prožívání. Dominantními prožitky života na ulici bývají chronický stres (Klitzing, 2003), únava a vyčerpání (Charvát, 2013) a potíže s návykovým chováním (Martínková, 2009), které však mnohdy jsou jen mechanismem úniku před psychickou bolestí (Testoni et al., 2018). V další části jsem popsala rozvrstvení sociálních služeb v ČR a zaměřila se zejména na služby pro populaci se sníženou soběstačností. V závěru teoretického ukotvení jsem uvedla východiska i praktické studie aktivizační práce. Objevila jsem v této oblasti trend sportovních či divadelních aktivit, které se však pro mnou zkoumanou populaci příliš nehodí.

Sběr dat probíhal po dobu jednoho roku v Domovech pro osoby se sníženou soběstačností v rámci Střediska pro lidi bez domova na Charitě Olomouc. Použitými metodami bylo zúčastněné pozorování a polostrukturované rozhovory. Data jsem následně analyzovala a vyhodnocovala s pomocí programu Atlas.ti. Zvoleným designem byla formativní kvalitativní evaluace, jejímž cílem je identifikovat silné a slabé stránky a přinést podněty k dalšímu rozvoji (Miovský, 2005). K analýze dat jsem použila metodu zakotvené teorie podle Strausse a Corbinové (1990). Zakotvená teorie je k tomuto tématu vhodná, jelikož umožňuje abstrahovat z výpovědí respondentů obecnější kategorie a nalézat jejich vzájemné vztahy. Výzkumné otázky zněly takto:

1. Jaké jsou nejčastější zájmy a potřeby klientů?
2. Které faktory souvisejí s motivací klientů k volnočasovým aktivitám?
3. Jaký je postoj zaměstanců k aktivizaci?
4. Které faktory mohou vést k celkovému zlepšení v oblasti aktivizace?

Mezi nejčastějšími zájmy bylo zmiňováno vzdělávání, procházky a výlety, hudba, kolektivní činnosti jako společenské hry či promítání filmů, dále moderní technologie nebo kontakt se zvířaty. Naopak nejméně preferovanými

aktivitami byl aktivní sport z důvodu fyzických limitů a aktivní hraní divadla z důvodu ostychu a cizosti této aktivity. V oblasti motivace můžeme spatřovat základní vzorec odmítání, který vede od zájmu a ambic k uvědomění si, že v současnosti jsou klienti limitováni například zdravotními důvody, stářím nebo nedostatkem peněz. Tyto proměnné mění nadšení v lítost a smutek. Ten vede k rezignaci a odmítnutí. Druhý častý vzorec je poté spojen se vzájemnými vztahy. Potvrdila se hypotéza z teoretické části, že lidé bez domova mají potíže s navázáním důvěry. Respondenti často zmiňovali, že se nezapojují do kolektivních činností kvůli přítomnosti konfliktních jedinců.

V oblasti silných stránek klientů můžeme identifikovat směs zdrojů vnějších a vnitřních. Vnější zdroje souvisí se vztahy a oporou, kterou přinášejí. Můžeme zde zařadit například pocity důvěry vůči zaměstnancům. Vnitřní zdroje souvisí například s iniciativou a zájmem o konkrétní témata, s přijetím vlastní situace a realistickým zhodnocím současných možností, dále v humoru a prožívání spirituálního naplnění a životní smysluplnosti.

V postojích zaměstnanců vůči aktivizaci můžeme objevit směs ochoty se angažovat a frustrace dané četnými překážkami. Služby obou domovů jsou v současné době podle slov samotných zaměstnanců zaměřené na naplnění základních potřeb, jako je strava, hygiena a bezpečí. Práce zaměřená na obstarávání těchto potřeb však zabírá tolik prostoru, že není možné se příliš věnovat potřebám vyšším. Jako východiska z této situace vnímají zaměstnanci domovů větší zapojení dobrovolníků, započítí dlouhodobých aktivit namísto jednorázových akcí a posun ke komunitnímu stylu práce, kdy zodpovědnost neleží pouze na straně zaměstnanců, ale je v možné míře nesena též klienty.

V závěru práce jsem zmínila několik doporučení a podnětů pro další vývoj aktivizační práce v azylových domovech. Patří sem akceptace posunu hodnot vlivem věku, zdravotního stavu a statusu, a zároveň stálá podpora v rozvíjení aktivit v rámci těchto možností. Domnívám se, že obě zkoumané instituce mají dostatek zdrojů pro realizaci těchto cílů, ač se bude pravděpodobně jednat o dlouhou a nelehkou cestu.

SEZNAM LITERATURY

- Alkohol na pracovišti* | BOZPinfo.cz. (b.r.). Získáno 20. února 2024
<https://www.bozpinfo.cz/alkohol-na-pracovisti-1>
- Bower, M., Conroy, E., & Perz, J. (2018). Australian homeless persons' experiences of social connectedness, isolation and loneliness. *Health & social care in the community*, 26(2), e241–e248.
<https://doi.org/10.1111/hsc.12505>
- Burešová, K. (2023). *Kontrolovaná konzumace alkoholu u lidí bez domova v prostředí nízkoprahového kontaktního centra* [Bakalářská práce, Masarykova univerzita]. <https://theses.cz/id/kujiqe/>
- Coleman, J. (2017). Increasing Overall Well-Being is Salient in Treating Homelessness. *Social Work in Public Health*, 32(3), 154–165.
<https://doi.org/10.1080/19371918.2016.1160345>
- Cronley, C., Murphy, E. R., & Petrovich, J. C. (2020). Homelessness from a Holistic Paradigm: Bridging Gaps in Curriculum through Supplemental Education Opportunities: Journal of Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 56(1), S16–S27.
<https://doi.org/10.1080/10437797.2020.1723762>
- Czechowski, K., Turner, K. A., Labelle, P. R., & Sylvestre, J. (2022a). Sexual and romantic relationships among people experiencing homelessness: A scoping review. *American Journal of Orthopsychiatry*, 92(1), 25–38.
<https://doi.org/10.1037/orto000583>
- Czechowski, K., Turner, K. A., Labelle, P. R., & Sylvestre, J. (2022b). Sexual and romantic relationships among people experiencing homelessness: A scoping review. *American Journal of Orthopsychiatry*, 92(1), 25–38.
<https://doi.org/10.1037/orto000583>
- Dawes, J., Sanders, C., & Allen, R. (2019). “A Mile in Her Shoes”: A qualitative exploration of the perceived benefits of volunteer led running groups for homeless women: Health and Social Care in the Community. *Health and Social Care in the Community*, 27(5), 1232–1240.
<https://doi.org/10.1111/hsc.12755>

- Dionisi, T., Mosoni, C., Di Sario, G., Tarli, C., Antonelli, M., Sestito, L., D'Addio, S., Tosoni, A., Ferrarese, D., Iasilli, G., Vassallo, G. A., Mirijello, A., Gialloreti, L. E., Di Giuda, D., Gasbarrini, A., & Addolorato, G. (2020). Make Mission Impossible Feasible: The Experience of a Multidisciplinary Team Providing Treatment for Alcohol Use Disorder to Homeless Individuals. *Alcohol and alcoholism*, 55(5), 547–553. <https://doi.org/10.1093/alcalc/agaa052>
- Feen-Calligan, H. (2008). Service-learning and art therapy in a homeless shelter: The Arts in Psychotherapy. *The Arts in Psychotherapy*, 35(1), 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2007.09.001>
- Ferguson, K. M., Bender, K., Thompson, S., Xie, B., & Pollio, D. (2011). Correlates of street-survival behaviors in homeless young adults in four US Cities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(3), 401–409. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2011.01108.x>
- Frankl, V. E. (1958). The will to meaning. *Journal of Pastoral Care*, 12, 82–88.
- Gallardo, K. R., Narendorf, S. C., Markham, C. M., Swartz, M. D., & Santa Maria, D. (2023). Hidden champions: Exploring supportive family relationships of youth experiencing homelessness. *Child & Family Social Work*, 28(1), 248–257. <https://doi.org/10.1111/cfs.12957>
- Goodacre, K., & Sumner, E. (2021). Overcoming the hurdles: Understanding motivation and supporting adult learners with poor literacy and dyslexia in the homelessness sector. *Dyslexia (Chichester, England)*, 27(1), 79–93. <https://doi.org/10.1002/dys.1664>
- Hodgetts, D., & Stolte, O. (2016). Homeless people's leisure practices within and beyond urban socio-scapes. *Urban Studies*, 53(5), 899–914.
- Horan, W., Wynn, J., Gabrielian, S., Glynn, S., Hellemann, G., Kern, R., Lee, J., Marder, S., Sugar, C., & Green, M. (2019). Motivational and Cognitive Correlates of Community Integration in Homeless Veterans Entering a Permanent Supported Housing Program. *American Journal of Orthopsychiatry*. <https://doi.org/10.1037/orto000420>
- Huble, A. M., Russell, L. B., Palepu, A., & Hwang, S. W. (2014). Subjective Quality of Life Among Individuals who are Homeless: A Review of Current Knowledge. *Social Indicators Research*, 115(1), 509–524.

- Heubner, J., & Tryssenaar, J. (1996). Development of an occupational therapy practice perspective in a homeless shelter: A fieldwork experience. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 63(1), 24–32. <https://doi.org/10.1177/000841749606300104>
- Humphries, J., & Canham, S. L. (2021). Conceptualizing the shelter and housing needs and solutions of homeless older adults. *Housing Studies*, 36(2), 157–179. <https://doi.org/10.1080/02673037.2019.1687854>
- Charita Olomouc. (2024). *Domovy pro osoby se sníženou soběstačností*. Olomouc.charita.cz. <https://www.olomouc.charita.cz/nase-sluzby/lide-bez-domova/domy-pro-osoby-se-snizenou-sobestacnosti/>
- Charvát, P. (2013). Sociální Exkluze Lidí Bez Domova - Bezdomovectví Z Kvalitativní Výzkumné Perspektivy. *Proceedings of the Conference on Qualitative Approach & Methods in Human Sciences*, 76–93.
- Iwasaki, Y., Messina, E. S., & Hopper, T. (2018). The role of leisure in meaning-making and engagement with life. *Journal of Positive Psychology*, 13(1), 29–35. <https://doi.org/10.1080/17439760.2017.1374443>
- Jamborová, M. (2013). *Inscenační tvorba v teatroterapii*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. <https://theses.cz/id/b5qo2g/>
- Jindra, I. W., & Jindra, M. (2019). How Do People Change their Lives?: The Role of the Narrative Interview and the Biographical Trajectory for Social Work and Pastoral Care in the United States: Pastoral Psychology. *Pastoral Psychology*, 68(2), 195–208. <https://doi.org/10.1007/s11089-018-0857-6>
- Jirásková, J. (2017). *Smysl života a jeho zdroje u olomouckých lidí bez domova*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého]. <https://theses.cz/id/kd22c2/>
- Kalvas, F. & Váně, J. (2016). *Fenomén bezdomovectví*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14732.92800>
- Klitzing, S. W. (2003). Coping with Chronic Stress: Leisure and Women Who Are Homeless. *Leisure Sciences*, 25(2–3), 163–181. <https://doi.org/10.1080/01490400306564>
- Kostrzyńska, M. (2020). “Help Me Do It by Myself ” – About the Empowered Homeless from the Socially Engaged Perspective. *Socialni Prace*, 20(1), 22–32.

- Kreuzziegerová, D. (2015). *Temporalita bezdomovců*. [Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého]. <https://theses.cz/id/fr39f2/>
- Kroutil, Z. (2017). *Analýza potřeb klientů Azylového domu pro muže v Olomouci-Řepčíně*. [Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého]. <https://theses.cz/id/s6d7wq/>
- Laubová, L. (2013). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*. MPSV
- Lindovská, E. (2012). Práce se sítěmi služeb u lidí bez domova. *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 12(1), 102–111.
- Lindovská, E. (2013). Způsoby zvládnání obtížných situací v kontextu bezdomovectví: Difficult Life Situation Coping Tactics in the Context of Homelessness. *Czech & Slovak social work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 13(4), 110–124.
- Lu, J., Potts, C. A., Allen, R. S., Lewis, P. D., & Johnson, K. A. (2022). An Exploration of Spiritual Well-being Among Homeless People: A Hierarchical Regression Analysis. *Journal of Religion and Health*, 61(3), 2433–2446. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01158-6>
- Lundahl, B. w., & Wicks, L. (2010). The need to give and the need to receive: Volunteerism in homeless shelters. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 272–288. <https://doi.org/10.1080/10911350903269914>
- Magistrát města Olomouce. (2024). *Olomouc otevírá Kontaktní místo pro bydlení. Pomůže lidem v bytové nouzi*. Olomouc.eu, oficiální informační portál. <https://www.olomouc.eu/aktualni-informace/aktuality/28829>
- Malden, S., Jepson, R., Laird, Y., & McAteer, J. (2019). A theory based evaluation of an intervention to promote positive health behaviors and reduce social isolation in people experiencing homelessness. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 28(2), 158–168. <https://doi.org/10.1080/10530789.2019.1623365>
- Marsh, E. R. (1978). Maslow's Implied Matrix: A Clarification of the Need Hierarchy Theory. *Social Behavior & Personality: an international journal*, 6(1), 113. <https://doi.org/10.2224/sbp.1978.6.1.113>

- Martinková, V. L. (2009). *Bezdomovectví a závislost na alkoholu. Homelessness and Alcohol Adiction*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Karlova]. Digitální depozitář UK.
<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/29491>
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.
- Monterosso, J. R., & Schwartz, B. (2020). Addiction science and the perception of freewill. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 50(3), 373–390.
<https://doi.org/10.1111/jtsb.12250>
- Muñoz-Bellerín, M., & Cordero-Ramos, N. (2020). The role of applied theatre in social work: Creative interventions with homeless individuals: British Journal of Social Work. *British Journal of Social Work*, 50(5), 1611-1629.
<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa033>
- Nešporová, O., & Holpuch, P. (2020). *Osoby přespávající venku, v noclehárnách, v azylových domech a v obecních ubytovnách*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Thompson, S., Jun, J., Bender, K., Ferguson, K. M., & Pollio, D. E. (2010). Estrangement factors associated with addiction to alcohol and drugs among homeless youth in three U.S. cities. *Evaluation and Program Planning*, 33(4), 418–427.
<https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2010.02.002>
- Orel, M. (2020). *Psychopatologie: nauka o nemocech duše*. (3., aktualizované a doplněné vydání). Grada.
- Pavů, Š. (2015). *Specifika osobnostní zralosti u lidí žijících v azylovém domě*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého].
<https://theses.cz/id/ahsy5j/>
- Páleníková, M. (2013). *Bezdomovectví a návykové látky, přístup pracovníků v azylovém domě k osobám závislým na návykových látkách z pohledu klientů*. [Bakalářská diplomová práce, Univerzita Palackého].
<https://theses.cz/id/9dpalv/>
- Perreault, M., Milton, D., Jaimes, A., Djawn White, N., & Rabouin, D. (2012). A vacation for the homeless: Evaluating a collaborative community respite programme in Canada through clients' perspectives: Health & Social Care in the Community. *Health & Social Care in the Community*, 21, 159–170.

- Peritz, I. (2018). Therapy dog is „like family" at homeless shelter; Mascot at La Maison du Pere in Montreal spreads smiles, comfort to those in need. *Globe & Mail*, A6.
- Petersen, M., & Parsell, C. (2020). The family relationships of older Australians at risk of homelessness. *British Journal of Social Work*, 50(5), 1440–1456. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa007>
- Petrželková, H. (2014). *Divadlo jako alternativní cesta zpátky*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci]. <https://theses.cz/id/k6swfu/>
- Quisová, S. (2015). Jak motivovat bezdomovce závislého na alkoholu ke změně životního stylu? / How to motivate an alcohol addicted homeless to change one's life style? *Psychologie pro praxi / Psychology for Practice*, 3–4, 123–135.
- Rea, J. (2023). Social relationships, stigma, and wellbeing through experiences of homelessness in the United Kingdom. *Journal of Social Issues*, 79(1), 465–493. <https://doi.org/10.1111/josi.12572>
- Rowlands, A., Raguz, A., Poulos, C., Poulos, R., Agaliotis, M., & Faux, S. (2020). Designing residential aged care for people at risk of, or experiencing, homelessness: An exploratory Australian study. *Health and Social Care in the Community*, 28(5), 1743–1753. <https://doi.org/10.1111/hsc.12999>
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). Kvalitativní analýza testu: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita
- Semere, W., Kaplan, L., Valle, K., Guzman, D., Ramsey, C., Garcia, Ch., & Kushel, M. (2022). Caregiving Needs Are Unmet for Many Older Homeless Adults: Findings from the HOPE HOME Study. *Journal of General Internal Medicine*, 37, 3611–3619
- Strauss, A., Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Tauchmanová, L. (2016). *Cesta odknikud nikam: Vnímání životní smysluplnosti lidí bez přístřeší*. [Magisterská diplomová práce, Univerzita Plackého]. <https://theses.cz/id/55l25e/>
- Testoni, I., Russotto, S., Zamperini, A., De Leo, D. (2018). Addiction and religiosity in facing suicide: A qualitative study on meaning of life and death among homeless people. *Mental Illness*, 10(1). <https://doi.org/10.4081/mi.2018.7420>

- Thompson, S., Jun, J., Bender, K., Ferguson, K. M., & Pollio, D. E. (2010). Estrangement factors associated with addiction to alcohol and drugs among homeless youth in three U.S. cities. *Evaluation and Program Planning*, 33(4), 418–427.
<https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2010.02.002>
- Van Oss, T., Duch, F., Frank, S., & Laganella, G. (2020). Identifying occupation-based needs and services for individuals experiencing homelessness using interviews and photovoice. *Work*, 65(2), 247–255.
<https://doi.org/10.3233/WOR-203076>
- Vašát, P., Gibas, P., & Poláková, M. (2017). Mezi taktikou a afektem, ne-místem a místem: Vizuální analýza každodenní geografie osob bez domova. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 53(4), 533–564.
<https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.4.357>
- Vágnerová, M., Marek, J., & Csémy, L. (2017). Osobnostní faktory ovlivňující setrvání v bezdomovectví u mladých lidí: Personal Factors Influencing the Persistence of Homelessness among Young People. *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 17(3), 41–54.
- Vágnerová, M., Marek, J., & Csémy, L. (2018). Narativní analýza role alkoholu v životních příbězích mužů-bezdomovců. *Česká a Slovenská Psychiatrie*, 114(2), 53–59.
- Vágnerová, M., Ščerová, L., Marek, J., & Csémy, L. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Karolinum Press.
- Yan, H., Xiao, S., Fu, S., Gong, J., Qi, Z., Chen, G., Chen, P., Tang, G., Su, T., Yang, Z., & Wang, Y. (2023). Functional and structural brain abnormalities in substance use disorder: A multimodal meta-analysis of neuroimaging studies. *Acta psychiatrica scandinavica*.
<https://doi.org/10.1111/ac>

PŘÍLOHY

1. Abstrakt práce v Českém jazyce
2. Abstrakt práce v anglickém jazyce
3. Šablona pro rozhovor s klientem
4. Ukázka rozhovoru s klientem
5. Ukázka rozhovoru ze zaměstnancem
6. Tabulka spoluvýskytu kódů

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Aktivizace lidí bez domova

Autor práce: Eliška Dokoupilová

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

Počet stran a znaků: 96 stran, 173 166 znaků

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 68

Abstrakt:

Námětem této práce je aktivizace lidí bez domova. Výzkum probíhal v Domovech pro osoby se sníženou soběstačností na Charitě Olomouc. Cílem bylo navrhnout možnou podobu aktivizačního programu pro danou populaci, tedy zejména seniory a hendikepované se zkušeností bezdomovectví. Design výzkumu je postaven na principu formativní kvalitativní evaluace, k analýze dat byla použita metoda zakotvené teorie. Rozhovory poskytlo 11 klientů a 6 zaměstnanců. Data jsou doplněna zúčastněným pozorováním. Z výsledků vyplývá, že osoby bez domova se sníženou soběstačností limitují zejména fyzické hendikepy, obavy ze selhání a rezignace. Mají však zároveň pestré spektrum zájmů a vnitřní zdrojů a jsou ochotni zkusit nové věci, pokud je jim poskytnuta dostatečná podpora. V postojích zaměstnanců se objevuje frustrace z nedostatku času pro aktivizaci a z nedostatečné odezvy klientů na jejich snahy. Během analýzy byl identifikován rozpor mezi zaměstnanci a klienty v názoru na seberealizaci, a to z důvodu věkového a statusového rozdílu. V závěrečném doporučení navrhuji implementaci dlouhodobých a soustavných činností namísto jednorázových akcí, zkoumání reálných potřeb klientů a vedení k jejich samostanému naplňování a též zintenzivnění spolupráce s dobrovolníky a stážisty.

Klíčová slova: aktivizace, lidé bez domova, zakotvená teorie

ABSTRACT OF THESIS

Title of the thesis: Leisure for the homeless

Author of the thesis: Eliška Dokoupilová

Supervisor of the thesis: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

Number of pages and characters: 96 pages, 173 166 characters

Number of appendices: 6

Number of references used: 68

Abstract:

The subject of this thesis is project of leisure activities for homeless people. The research was conducted in the Shelters for Homeless with Reduced Self-Sufficiency at the Olomouc Charity. The aim was to propose a possible form of leisure programme for the population of elderly and disabled people with experience of homelessness. The research design is based on the formative qualitative evaluation and for data analysis was used method of grounded theory. Data were collected from 11 clients and 6 staff members. The findings show that homeless people with reduced self-sufficiency are mainly limited by physical disabilities, fear of failure and resignation. However, they also have a wide range of interests and internal resources and are willing to try new things if given sufficient support. Staff attitudes reflect frustration at the lack of time for activation and the lack of response from clients to their efforts. The analysis identified a discrepancy between staff and clients in their views of self-realisation due to differences in age and status. The final recommendation suggests the implementation of long-term and continuous activities instead of one-time events due to intensifying cooperation with volunteers and interns. Also exploring the real needs of clients and guiding them towards self-realisation.

Keywords: leisure, homeless shelters, grounded theory

Dobrý den, chtěla bych s Vámi probrat, jak byste si přál/a trávit čas zde v domově. Podle Vašich odpovědí chci navrhnout program pro Vás i pro ostatní klienty. Cílem je vytvořit Vám zde podmínky, ve kterých se budete cítit spokojeně a budete mít možnost se rozvíjet. Zároveň tento průzkum zpracuji do své bakalářské práce. Rozhovor si budu nahrávat, abych si lépe pamatovala všechny detaily a mohla návrh aktivit připravit opravdu důkladně. V mé bakalářské práci nebude Vaše jméno ani osobní údaje a nahrávku do 6 měsíců od pořízení smažu. Na Charitě budeme nové aktivity probírat s kolegy, můžete si vybrat, jestli chcete jméno uvést či ne. V případě neuvedení jména použiji Vaše odpovědi jako inspiraci k návrhu aktivit pro všechny obyvatele domova. Neobjeví se žádné citlivé osobní otázky, ale přesto nemusíte odpovídat, pokud Vám jakákoli položka nebude vyhovovat.

Chcete se na něco ohledně rozhovoru zeptat? Máte nějaká očekávání či třeba obavy?

Představte si svůj běžný den zde na charitním domově a vybavte si, co vše děláte od rána do večera. Zkuste promyslet, jestli Vám něco chybí, čím byste si chtěl/a den zpestřit a jestli je něco, v čem se chcete zlepšovat.

1. Zkuste mi říct, co Vás bavilo v dětství a v předchozích životních obdobích; jaké jste měl/a koníčky?
2. Je nějaká činnost, která by Vám dělala radost a nyní nemáte možnost se jí věnovat?
3. Ukážu Vám ještě seznam aktivit, u každé mi řekněte CHCI, NECHCI, NEVÍM (tzn. možná bych to zkusil/a, ale neláká mě to na první dobrou):

☐ hudba: poslech, zpěv, nástroj...	☐ vyrábění – praktické i ozdoby...
☐ vaření, pečení	☐ pletení košíků
☐ kontakt se zvířaty – canisterapie...	☐ malování – obrázky, na látku...
☐ procházky a výlety	☐ posezení u filmu s kávou, čajem
☐ pohyb: lehký sport, rehabilitace...	☐ divadlo: slovní hry, legrace
☐ popovídat si jen tak	☐ návštěva kulturních akcí
☐ beseda o zdraví	☐ vzdělávání: praktické i zajímavosti
☐ hraní deskových her a karet	☐ mše, modlitba, duchovní rozhovor

4. Dokážete si představit, že byste nějakou z těchto činností dělal/a společně s ostatními obyvateli domova? S kterými?
5. Zapojil/a byste se do nějaké práce na domově?
6. Pokud ano, co by to bylo? Můžete se podívat na seznam nápadů nebo vymyslet něco svého.

☐ příprava jídla	☐ zalévání květin
☐ chystání jídelny a podávání jídla	☐ praní prádla
☐ zametání	☐ pomoc s úklidem pokojů
☐ umývání podlahy	☐ třídění potravin a oblečení
☐ zdobení prostor	☐ něco dalšího.....

7. Je nějaká dovednost, ve které byste se chtěl/a zlepšit? (třeba chození na úřad, pořádek, vaření...)
8. Co Vás vůbec nebaví a nechtěl/a byste to dělat?

Moc děkuji za Váš čas a upřímnost.

Eliška Dokoupilová,
studentka psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Příloha č. 4

Koníčky... jestli se tomu dá říct koníčky, já jsem hodně četla. **Uhm** Teď už nemám ten přizpůsobenej smysl - že jsem u toho....nedovedu se s tím osobně úplně spojit, nemám ten... abych se toho chytla. **Jojojo** Možná když nějaká ta knížka, nedovedu se jí takhle chytit, první dvě stránky a ono to neřafne: „Jo, seš tady, seš tady se mnou...“, nemůžu to číst dál, víte, nejde mi ten... A to je asi ten moment, kdy se nemůžu soustředit na tu četbu nebo prostě abych se do té knížky dostala. Já bych to dokázala přečíst za půl dne, že. Ale musela bych na to opravdu mít ten klid a tu pohodu, abych to mohla...eee... s tou knížkou vlastně žít. Takže to jsem, hodně četla; hodně jsem pletla. **Uhhh** Ale byl důvod, to jsem pletla tehdy, než se narodila dcera. Tak to děcko bylo opletený od hlavy až k patě aji se spodním prádlem. Ale to bylo to, co mě bavilo,**(uhmm)** to opravdu. Ale já jsem takovej cvok, že já dokážu u toho sledovat televizi, budu plíst a ještě u toho budu luštit sudoku. A ještě si budu povídat s vama. Takže já čtyři věci dokážu dělat, to spousta lidí nechápe, ale dokážu to. **(smích)** Ale to mě bavilo. To byly opravdu takový... to pletení; eště vyšívání - to je taky příjemná věc, ale to potřebujete absolutní klid, aby se člověk mohl soustředit na to, když mám udělat čtyři stehy nebo prostě čtyři křížky nebo pět, to opravdu potřebuje na to člověk maximální soustředění, maximální pohodu. Takže tady ty ruční práce... A jako děcko, to ... snad mám ráda dotedka, miluju omalovánky! To úplně, ale úplně...no... To teď ... je takovej můj soukmenovec na to, že ona je vlastně takový dítě, ale ty omalovánky má taky ráda. Takže to s těma omalovánkami tak, sem tam nás to popadne, ale ... po stole pak máme pastelky a omalovánky že, jak malý děcka, ale je to takový... je to příjemný, když si tak představujete, tak by to asi, jak by vás to bavilo a už to vypadalo... Takže takový ty živý barvy že, takový to teplo z toho. Ale to jsou věci, který bych... Pokud se v tom dá zdokonalit, určitě bych do toho šla. **Uhhh** Nebo bylo by to takový...tady by to bylo hrozně fajn. My jsme to tak vlastně původně si plánovaly, že bysme to udělaly s jednou pracovnící, tady... a chtěly jsme tomu říkat, no, dejme tomu „zábavný kroužek“. Ale, víte, i tady ty ruční práce nebo aaa o kvítka se postarat, o knížky a dělat takový ty..., když ne obrázky, tak prostě takovou náskou jinou, kde ty ruční práce prostě... Přes ty odpoledne, jak je tady toho opravdu, té zábavy, víceméně, skoro žádná... **Ummm** Pokud si ju sami jaksi nezajistíme nebo prostě neuděláme nějaký blboviny, tak toto by bylo fakt bezvadný. **Dobře.** Bohužel ta pracovnice už tady není, takže už se nedostaneme asi k tomu, k tomu, zábavnej kroužek víte, vyrobit... my jsme se do toho chtěly pustit spolu od začátku. A by se mně líbilo, opravdu moc líbilo. Doufám, že i pro víc lidí, než jenom pro mě, že by to bylo prostě fajn.

Víte co, já vlastně proč vás tady na tom rozhovoru mám, tak je to, že já bych chtěla, nejenom jako udělat tu bakalářku o tom, o těch rozhovorech, ale o tom, že chcu fakt tady sestavit nějaký program a začít to vopravdu dělat. Takže právě klidně by to bylo nák možný a už to máme i domluvený s vedením. A podle toho, co se od koho dozvíme, tak to ještě budeme nějak plánovat dál, ale určitě je v plánu to udělat i jako prakticky, zrealizovat.

No a já asi na to navážu, já jsem se vlastně ptala na to dětství, na ty předchozí období a co je vlastně dneska pro vás nějaká činnost, která by vám dělala radost a kterou třeba teďka nemáte, které se nemůžete momentálně věnovat?

No teď..., nemůžu se k tomu vlastně nějak, nemůžu se k tomu dostat, my vlastně nemáme počítač. I na tom počítači máte ty omalovánky nebo jsou tam ty hry, že by se člověk kažkou chvilku obrátil na něco jinýho. Ale aa dostat se prostě k tomu, třeba, tu knížku si můžu tady vypučit žejo a když budu mít ten klid, tak se do té knížky zabořím nebo si ten klid, pokusím se nekde si ho udělat, tak by to šlo... Ale přece ten počítač je takovej trochu, tím, že to tady nemáme tu možnost, tak je to... zbrzděný. A v tomto,

ummm, objektu nebo jinak nevím jak bych, nenapadá mě zrovna, co tady by se mně dalo ještě... Aspoň jako mé osobě... Možná kdyby naučili hrát ještě jinej způsob, jinej druh karet. Hrajeme jenom žolika, tomu se věnujeme teda s kamarádkou na pokoji, jenom tomu žolíku, protože ona neumí asi jiný tydle. Ale kdyby byl tady někdo takovej karbaník a naučil nás to, že bysme si u toho pustili... nebo bylo by to fajn, kdyby nás bylo víc, že... **jojo,jo jo** Takže dá se tady akorát, ty karty nebo to člověče... A jinak ted'ka nevím, tady o těch, těchto společenských hrách. Aby to prostě zabavilo víc lidí. Bylo by to fajn. **Jojo**

Dívejte, ted'ka jestli si dáte brýle, já tady mám právě pro vás ještě takovej seznam a můžete si to prohlídnout, to jsou takový aktivity, který jakože teoreticky by se daly udělat a můžete se na to podívat, co z toho by vás zaujalo a případně i k čemu by vás zajímalo nějaký další komentář, tak si řekněte, já bych vám to vysvětlila.

Tak to vím určitě! Hudba a poslech stoprocentně. I vaření, pečení. Můžu dělat křížky? **Jojo, přesně tak.** A ta zvířata, to by byli pejsci, nebo i jako jinej...? **No, právě jako napadli mě primárně ti pejsci, ale klidně by to mohlo být něco jinýho. Já bych mohla třeba někdy donést králíka a nebo mě napadlo udělat výlet třeba do ZOO nebo někde ke koním...** Do ZOO určitě. Koně jsem kdysi taky raz..., ale to nás provedli ti psycho, psychiatři, říkali, že když se léčíte z těchto problémů... (gesto zvednutí lahve), tak je to na koni nejlepší. Oni nás brali jezdit tam někde ke Kroměříží, nevím ted', jak se to jmenuje. My jsme tam byli asi 14 dní nebo možná měsíc... a bylo to bezvadný. Ale oni nás vzali, víte, protože my jsme byli ti kuchaři, kteří jsme pomáhali těm ostatním. Pomohlo to, bylo to hrozně fajn. Když jsme byli u těch koní, tak to bylo bezvadný. Ale... to ZOO – nikdy není špatnej nápad! I s malejma dětima i s nama, opravdu je to hrozně fajn, to jo. **Jo, já to tam miluju, tak to chápu. A na ty závoslosti, to je pravda. Ono je to dobrý, ty zvířata nebo taková trošku adrenalinovější činnost je taky super.**

No, vidíte, tak já vám tady udělám asi křížky u všeho. Sice plíst košíky neumím, ale to by mě určitě zajímalo. Mše a modlitby asi ne. Dochovní rozhovor klidně. Ale když vám udělám tady křížek, tak se to asi počítá ke všemu? **No, můžete klidně si podtrhnout jenom ten duchovní rozhovor.** Já totiž se modlím jen to, co chcu víte, já su takovej... **Ono to právě klidně může být jenom osobně nastavený tak, jak vám to bude vyhovovat, no.** No, ale jinak asi skoro všechno. Hlavně tady ty věci přes kulturu, to kdybyste cokoliv takovýho vyprodukovala, tak by to bylo skvělý.

Jojo, to jsem si všimla, že tohle máte ráda, že jste taková sečtělá a tak...

Tak a já si to ted' otočím a ted' bude taková zajímavá otázka. Tady u těch činností, co jste ted' jmenovala, dovede si představit, že byste je dělala ještě společně s nějakýma dalšíma osobama, s nějakýma lidma? A případně s kterejma? Z těch, co bydlí tady na domově.

Z těch co bydlí, tak...ona je sice blázen... já to říkám pořád, víte, moc si toho nevímejte..., protože,... to myslím na ... Ale určitě něco z toho by se s ní dalo, tady do těch činností by se s ní dalo pustit. Ale ...je takovej... člověk, kterej... „NE“ - ona všechno vzdává. Ji bolijou nohy a záda, takže ona nepude do schodů. Anebo vám to řekne dopředu, aji kdyby přemýšlela, co se bude dít, co bude za jinou akci, tak prostě „ne, na to nemám“, jo. Si to všechno odrazuje. Jako do něčeho bych se s ní určitě pustila, ale nevím, jakým stylem bysme ju přesvědčily. Ona je taková hodně pasivní, pasivní tvoreček. **Třeba by ji něco nalákalo, uvidíme.** No tak něco bysme mohly zkusit, ale v jejím případě... vím, že ... by se pustila do všeho. Sice by ju to možná pak přestalo bavit nebo by řekla „ne, toto neberu“, ale zkusit by se to s ňou určitě dalo. A z těch ostatních, tam opravdu nemám vůbec důvěru... v nějakou... možná..., jestli by? To je taková ta nová, podle mě asi nejmladší..., ne ... je mladší., ale říkala, že měla .. ted'ka nedávno. A ta by se možná do něčeho nechala nalákat. A ti ostatní... .. nevidí. Víte, takže nevím jakým stylem ona by, ona má to špatný vidění nebo nevidí úplně tak přesně, jak bysme my.... Takže nevím, jak by se do čeho...

Ona by určitě byla ochotná... **Jojo, my bysme určitě něco vymysleli.** Ale ty ostatní na tom jejím pokoji dělají jenom tudle zábavu (gesto pozdvižení lahve), tak jak paní ..., takže na tyto bych vůbec nespojíhala. Ale ty tři, to bych řekla, že jo. U chlapů vůbec neví, tak si nejsem jistá... **Jako tam si říkám, mě třeba napadlo takový jak tam mám napsaný to divadlo nebo ty rukodělný činnosti, že bychom to klidně mohli nějak podniknout jako společně, ve větším počtu lidí. A i jestli byste si to dovedla nějak představit... Nebo možná takhle se zeptám: Jestli máte někoho tady z těch lidí, s kým jako vyloženě byste do toho nešla, s kým se třeba necítíte dobře?**

Nooo, necítím se to... To jak jsem řekla teď tady ty, tady tyto ženský, tak s těma bych určitě do toho nešla. Víte, tam se nedomluví vůbec. Ani jako ony proti mně, já proti nim... Já říkám, tam je na každé straně jinej způsob zájmu. Oni se zajímají o něco úplně jinýho než my. Takhle, vím, že o tom nemám vůbec přemýšlet a nemám o tom mluvit, to mi bylo řečeno tady vedením. Velice příjemně to bylo řečeno; ale opravdu mám to prostě pustit z hlavy, nemám si to brát, mám dávat do pořádku sebe! **Jojojo** Takže s těma bych se do toho asi nepouštěla, jako kdybych to bralokolektivní zábavu určitě je jasný, že tam budou mít přístup, ale já bych byla,...oni na této straně a já na druhé straně. Já udělám všechno, co budete chtít nebo prostě pustíme se do toho společně, ale oni nejsou ti, kteří by mě k tomu úplně lákali jako na to. **Ale jsem ráda, že toto mi říkáte, to mi přijde takový moc fajn. Jak to říkáte, že třeba i já to chápu, že tam můžou být nějaký jako třecí plochy, že? Někdy by to nedělalo dobrotu, ale pokud byste to zvládli tak, že prostě 2 lidi budou sedět tam, 2 tam a nemusíte si sebe všimát, tak by to bylo ideální. Samozřejmě můžete si říct, teďka je to úplně čistě na vás.** Jako pokud by to bylo takhle, tak oni mi teď poskytují, víte vedení, takovej krásnej štítek jako papír velkej. A že mi říká, tam jste sama sebou a vždycky se k tomu vraťte. Teď to mám na takové desce a jednou to zkusím dát i na dveře. A prostě, když mě popadnout tady ty moje smysly jako starat se o někoho a jako pomáhat mu, tak si řeknu tu větu: „Ne nevímej si jich“, lísknu sebe místo nich a je to vyřešený. Ale jako bylo to hezký, tak jak mi to bylo řečeno. A udělat si pořádek ve svém, ve svém cirkuse, a nevímej si jejich cirkusu! Takhle hezky mi to bylo řečeno a toho se musím držet. Ale jako do společného klidně. Říkám, když budu já, nevímej, já budu, na pravým, oni budou na levým a když do mě nebudou ťukat, vůbec nikomu neubližuju, nebo že bych..., vůbec nebudu ubližovat. To radši si postavím tu desku tady „nevímej si jich“ a prostě dělat svůj obrázek nebo něco takovýho.

Dobře, díky. Pak se zeptám, zapojila byste se do nějaké práce na domově? Určitě jo. Dobře a napadá vás něco takhle z fleku? Nebo pak vám můžu nabídnout nějaké možnosti.

Klidně mi nabídněte, protože já zatím co vím jenom, tak jsme mohli tajit tak nenápadně, když to šlo nebo když bylo potřeba, se tam něco uklidit. Nebo kdyby byla nabídka té práce v knihovně. A to by mě opravdu bavilo. Do toho, to by určitě šlo. Jako knihovník... teda, jsem s tím souhlasila. Jenom teď je prostě brzda v té místnosti, nebo prostě v tom prostoru, kde bysme ju teda umístili. Ale jinak do toho bych šla, celkem střemhlav, to by mě bavilo.

No a já mám tedy ještě ukázu další věci, klidně zase si to pročtete. Není to úplně vyčerpávající seznam, spíš tak, co mě napadlo, co mám sama zkušenos třeba z té pečovky, že by bylo fajn.

Takže mám zase škrtat, co by mě...?

Víte co? Já jsem si říkala, že by to mohlo být tak, že bysme vymysleli třeba nějaký služby na to nebo tak, že byste mohli trávit víc času i s náma třeba na té pečovce, že bychom si popovídali a zároveň já si myslím, že ten den je takový líp strávenej, když člověk má sem tam takovej plán, jako co bude kdy dělat.

Ano, opravdu jo. A zametání, umývání a úklid pokoje.... Praní prádla pořád беру takový..., to se zanes do té pračky a tady tohle. Ale nevím, jestli jinak by nás k tomu úplně pustili...

Víte co, já vím, že vy třeba máte trošku problém s těma schodama nebo něco takovýho, že tam jsme mysleli spíš třeba chlapi, že by nám pomáhal nosit ty koše s prádlem sem a tam, tak to nevím, jestli by úplně bylo pro vás.

Takže to jsem tady teda jakoby vynechala, to tak беру.... A myslím pokoj, stejně musíme uklízet samy, takže to bereme tak jako... Ale pak nevím, jestli tady v tom něco dalšího, co by to teda mohlo obsahovat jako to něco?

No kdyby vás něco jako napadlo, jsem si říkala, třeba co si tady tak možná všímáte sama, že by bylo potřeba udělat a nebo něco, co by vás fakt bavilo, jestli máte já, nevím..., já třeba strašně ráda vysávám..., že si u toho vždycky zpívám, tak jestli máte takovou nějakou činnost, třeba z těch domácích prací, co víte, že by vás jako chytla?

No tak vysávat tady... tady jsou všude linolea. Já právě si říkám, proč pořád ten ... chodí s vysavačem, když tady se nedá luxovat nikde, že. Já jsem nikde tady neviděla žádný koberec a on pořád chodí s novým vysavačem... on teda nedělá nic pořádně, co by měl, víte..., ale tak ten vysavač mě celkem zaujal, že ho za sebou furt vláčí. Já si říkám, kde tady asi tak luxuje, tady opravdu nemáte... Jako jo, když se něco navrtá, tak potřebuju vysavač, aby mi to odsálo a tady ty věci.. Ale on opravdu chodí přes den s tím vysavačem a ještě jsem ho neslyšela, že by ten vysavač měl zapnutej. Tak to mi přišlo takový srandovní...

Ale z těch prací... Nesnáším žehlení!

To je taky dobrý vědět.

Nebo možná některý věci ještě jakž-takž, ale jak jsou košile..., Já je teda hrozně ráda nosím, ale žehlit, to uhm, uhm.. Ale jako oblíbenou činnost z toho domácího, to až tak... Jako umyju nádobí. Tady je samozřejmě myčka. Nevadí mě hromady a hromady. To jsem dělala i v... za mateřská.. To jsem tatíkově chodila pomáhat právě tu přípravu toho jídla a to umývání, ale to máte teda hromady nádobí, že. Dá se to zvládnout, ale tady je myčka. Takže to si myslím, že tady asi tak nepřipadá v úvahu. Jedině když se myčka pokazí. Ale tak to by mě..., jako to nádobí není taková....

Jo tady by připadalo v úvahu třeba ta pomoc jako s tou myčkou. To si myslím, že někdy by bylo moc fajn. Třeba, já nevím, vyskládat tu myčku, naskládat tam ty věci po obědě, že. To by nám třeba strašně pomohlo.

Jo, to určitě jo, když jsou třeba takovýhle, Víím i jak, já jsem tu myčku měla doma... sice tady tu myčku neumím zapínat, ale ... **Joooo, to bysme vás naučili.** Jinak myslím, že bych to mohla zvládat celkem, to je taková práce celkem pohodová. Nejhorší je z toho dostat ty zbytky nebo tohle že, aby se to dalo do jednoho třeba kýble.

A to by vám třeba nevadilo ty zbytky, jako že z toho nějak stěrkou to vototok? Já vím, že někdo to třeba nemá rád...

Víte co je můj problém? To sbírám tady pro paní, která má zvířátka. A pravidelně, když ke mně chodí na kontroly.... Jak za to dostávám takovej... takový facky slovní. Prý „Pro vás ano, pro zvířata - NE!“. Vííte jak mě to mrzí, když ty zvířata přece to zbaští... a já když to vidím kolik tam zůstává jídla...

Víte co, já třeba nevím, jak to tady mají... na Svatým kopečku, tak tam jezdí nějaký pán, co chová prasata a normálně si to vozí. Tak teoreticky, kdyby se šlo třeba domluvit s tím stejným pánem.... A nebo s tou vaší paní? Pokud by si chtěla odvážet tady jako souhrnně zbytky, tak klidně u té myčky jí to tam jako špachtlou shrnem.

To by bylo výborný. To jsou nejlepší tak ty kyblíky.... **Já si to napíšu...** Ono to má i deklík a ono víte, tím autem, ono by se to i nádherně odvezlo. **Jo, no to by bylo moc fajn. Já to můžu zkusit taky,,, to v podstatě není to úplně jako volnočasová aktivita jako taková... Myslím, že tady asi někdo jde...**

(přerušeno příchodem KSP s věcmi do skladu potravin, cca 30 vteřin)

No vidíte, malinovej čaj, to se mi hrozně líbí. Ano tam máte vlastně oooo ozdobení a takový... Už třeba v té jídelně, teď v tom pokoji... štvěrka... ale věřím, že i tam by se to dalo zpříjemnit. Tady – je to hezký už. Já jsem trochu vostříhala ty kvítka...ale, vidíte ty knížky? I toto je lehce nazdobený. Ale když si vezmete... tady máte – pickwick-pickwick, tady je Dukát... ale i těma čajama, jak by se krásně daly nazdobit ty... už jenom to, že vejdete a vidíte tady to krásný ovoce, máte lepší pocit, i když tam musíte připravit jídlo nebo něco jinýho. Jo, jojojo Ale opravdu je to takový fajn. To by mě taky teda bavilo. Jo To klidně budu vykládat kdekoliv, cokoliv. Já třeba takovej ten, já jsem sice stará ženská, ale já bych tam klidně vyskládala i plyšáky. Takže k něčemu takovému mě klidně uvrtejte, jak tam budete mít nějakou takovou možnost. Super, jo tak jo dobře.

No pak by mě zajímalo, jestli je nějaká třeba taková praktická dovednost, nebo něco vašem životě, v čem byste se chtěla zlepšit? Já tady mám v závorce takový věci, třeba nějaký vyřizování na úřadech, nebo já nevím uklízení vaření cokoliv vás napadne dalšího, jestli je třeba něco, co byste chtěla nějak si procvičovat, nebo v tom tak nějak jako... popostrčit, dopomocť.

No na těch úřadech, to byc..Teď toho možná ještě mám trochu na vyřizování, ale teď se mnou vlastně chodí moje klíčová pracovnice, takže... když, když už jde do tuhého, tak mě tak jako vede.. Takže něco takovýho bych dejme tomu ani nepotřebovala.. To je vaření a takový určitě jo, to klidně jo. A z těch ostatních mi teď úplně tak nenapadá rychle, možná mi to někdy docvakne, já mám někdy pocit, že mám díř... v hlavě díry, protože mi sem tam uletí nějaký prostě ty myšlenky. Nevím, možná je to tím, že nemusíme nic povinně jako (nesrozumitelné slovo) přemýšlet. Tak teď su taková.. Ale když mi to napadne, tak vám to určitě ještě dodatečně..

Já možná se zkusím zeptat, já jsem si třeba všimla, že nechodíte úplně nějak jako extrémně často do města nebo někam ven, tak jsem se chtěla zeptat, jestli třeba si to spíš takovou jako domácký typ, že jste ráda tady a nebo, jestli je třeba já nevím, jestli v tom máte nějakou zábranu, jestli byste třeba občas potřebovala někam doprovodit, nebo něco.

No já bych, eee dejme tomu i chodila, ale když jdu někam, jako kamkoliv, když se pohnu do města, vždycky je potřeba mít u sebe aspoň nějakou malou finanční částku, ať chcete jenom kafe, nebo se někde prostě zastavit, na popovídání. Ale sednout si jenom na lavku, víte, bez té kávy..., je to takový... A když projdu město.. teď je to úplně nejlepší období, protože zrovna na městě jsou stánky. Miluju Vánoční trhy, já je opravdu miluju! Ale bez koruny v kapse, je to takový, i když vás zeptej, víte, a pokaždé odpovídám: „nemůžu, nemám prachy, nemůžu se tady podívat“, a oni oni vás nechají si to prohlídnout, ale je to takový... oni to chtěou mít taky kšeft, že.Bylo by teda velice příjemný, víte, jak by bylo fajn tam jít a ochutnat ten jejich punč?!. Já vím, že sem si ho nemůžu donést ale... jsou to Vánoce. A ten punč je takový...**Jo, patří to k tomu.** To bych hrozně ráda šla, jenomže tu moju kámošku, z toho... tam nedostanu. Ta nepude, protože ta opravdu řekne, tam jsou schody, to je daleko... A samotné... Já vim, že bych tam potkala jenom známý lidi, ale když máš prostě tu prázdnou peněženku, neodvážím se,

v takovém pravidelném... Chodili jsme! Byl to asi nejkrásnější rok tady toho mého staršího života. A to byly zrovna Vánoce;... každou středu a každou sobotu mám pocit – tam byly koncerty. Eliško, to bylo tak úžasný! My jsme tam všechny ty koncerty prostáli, zima, ale my jsme tam opravdu prostáli všechno, co se odehrálo, odzpívalo. Bylo to úžasný, bylo to nádherný. Prošli jsme všechny ty stánky. Bylo to hrozně příjemný. A vlastně na to, že jsme to, jsme ještě nebydli tady, nebo já teda, respektive, takže my jsme se museli, víte, potloukat po venku. A to náměstí bylo úžasný, fakt to bylo nádherný. Takže takhle bych určitě ráda bych vyrazila. Ale víte, šli jsme vždycky dva, potkali jsme spoustu jinejch lidí, známých, ale, ale víte, to je... aspoň jsem si měla s kým popovídat. Víte, když jdu sama, a sama si povídat na ulici.. připadáte těm lidem jak blázen.

Ale takhle bych určitě, když byl ten, mě teďka zase ten můj chlap zase odjel do té Červené vody, takže nemám toho druhýho k sobě. Jinak bych tam určitě...

A kdyby vás třeba někdo doprovodil a nebo kdybyste mohla třeba nějak pořešit s klíčovou pracovnící jako ten rozpočet, že byste si třeba vyhradila, já nevím stovku, dvě, že jdete jednou za čas někde spolu na procházku, tak by vám to vyhovovalo?

Určitě jo! Mě by vyhovovalo iii... muzeum! Tam bylo hodně takovejch...aaa.. byl teď nedávno ten Saudek, to jsme, bohužel, prošli. Protože já jsem to ... řekla, ale to už bylo asi závěr té výstavy, takže to mě mrzelo. Teď tam byly zas ty mušle. No a než jsem se vrátila z Pardubic nebo z úžasně Vídně, tak jsem prožila Věstonickou venuši. Na to bych určitě, toho bych se určitě zúčastnila a říkali, říkala ...: „Když nemáte koho, jdeme spolu!“, což by bylo fajn, opravdu je to takový lepší. A na to jsou věci, který by mě, ano, tyyy by mě...zajímaly, to určitě je takový...

A ještě mě napadá možná, co se týče nějakého hospodaření s penězama, nebo tak, jak jsem se ptala na takový ty věci, v čem by se dalo posouvat, zlepšovat... Možná, nevím jestli si to myslím dobře, možná je to taky součást toho, abyste třeba ušetřila sem tam na nějakou jako kávu nebo na vstupenku do muzea. Myslíte si, že třeba něco takovýho byste chtěla se ještě líp naučit, nebo nějak v tom...?

To by šlo. Moje mamka tvrdí, že od té doby, co jsem spadla na hlavu, tak že su blbá... Ale ona to tak jako, ona to myslí dobře. Ale v každém případě jako říkala, jo: „Cos spadla na hlavu, seš blbá jak tágo!“ Tak já to neberu..., ale určitě by mi to pomohlo, pokud to jako...

Já vám to jakoby nechci mít nijak podsouvat, jenom mě to tak napadlo, že možná to tady s tím souvisí...

Jó, to by šlo. Právě nedokážu...hospodařit neumím. Já jak dostanu peníze že, tak já okamžitě si koupím svoje oblíbený věci, což jsou knížky a časopisy, luštění a takový tady ty, věci.

Takže to rychle vyletí komínem. Víte co, ono to tak bývá, ono se totiž říká, že člověk, když zažil v životě nouzi, tak ono je to přirozený, že potom ty peníze jako chcete radši rychle změnit v něco, co už máte jako fyzicky u sebe. Takže to chápu.

To je pravda. No to já, mám to tam teďka u sebe doma. A z každé... teď, dlouho jsem neměla teď vlastně ani cent, protože do práce nebo... tu sociálku to ani nezajímá, jestli máte za co jíst, nebo... máte kde bydlet, jim je to celkem jedno. Já jsem z těch peněz fakt, co teď mám... samý sodoku, samý časopisy... A oni mi to chcou vyházovat! Já jim říkám, šmarja, já sem za to dala čtyři tisíce! Voni to nechcou pochopit... „Co jste za to dala.“ No čtyři tisíce! To tak prostě to jde po stovkách, že. Jako je to taková hromádka, ale je to taková silná knížka, no tak holt prostě stojí no. Ale opravdu za to jsem ty peníze, ježiš a s jakým velkým elánem jsem je za to dala. Jak jsem se na to tak těšila, víte...

Joوو. Ono to chce si nějakou tu radost udělat, ale možná tak postupně se naučit nějak si tu radost jako rozvrhnout, no, aby vám ty peníze vydržely. (smích)

To je pravda, na něco takovýho... to jo, do toho bych se, do něčeho takového pustila. Pokud mě to pomůže a opravdu se naučím šetřit nebo aspoň si někde něco málo ulít.

Dobře, no a pak budu mít na vás už skoro poslední věc a to je, jestli je něco, co fakt nemáte ráda, co jako víte, že kdybysme vám nabídli, že byste vopravdu nechtěla dělat?

Hmm. Hmm takhle. No to byste mi asi nenabídli... Protože já vždycky strašně lituju... No, to byste mi nenabídli. Ráda pomůžu, ale já když viděla ..., říkám to správně? Uhm Já mu říkám malej, protože ten velkej je... opravdu jsou výškově od sebe.No ale...on a ještě ten.... Třeba pananebo ještě nevím kdo... Když oni je chudáčci musijou kompletně celý vysvlíct, umýt, udržet pod tou sprchou. Tak do něčeho takovýho bych si asi netroufla to, to je taková věc, kterou bych.... **Joo, to je naše práce a to bysme po vás ani nechtěli...** Víte že by to třeba zvládla, ale asi k tomu nějak takovej nějakej nervovej.... Víte, že to není úplně to, co by mě, dá se říct, bavilo. Takže toto bylo asi takový jediný, čeho bych se možná bála, ale.. jinak hned nevím o ničem...

Víte co, já jako věřím, že třeba máte sílu, že byste to zvládla, ale ono i tohleto tím, že my jsme zaměstnanci, tak máme takovej odstup. Ale vy jste v podstatě spolubydlící a aby třeba jste jeden druhýho umývali, ono by to nebylo ani na mě takhle, jako... důstojný.

Já dycky, já je strašně lituju, protože oni bobci vždycky, oni nám rozdávají jídlo... a on aby se vlastně mohl na tu jídelnu dostat že, tak je potřeba, aby byl čistej. A vždycky u toho jídla ti kluci ho chytanou tak... A on kompletně..., celej ten, celou náruč, celej sáček je to aaa, oblečení a toho mě je vždycky tak líto... Jsou to chlapi, ale... Ježíš jak já je lituju.... Jsou bobci. Oni to celkem, berou to s úsměvem, ale řeknu vám, že to musí být. Pak na to musí být síla a odvaha.

Jako víte co, ono je to zas práce jak každá jiná. Třeba jsem z tohoto ze začátku měla takový jako respekt a pak jsem zjistila, že si člověk zvykne. To je prostě jak nemocnici, že to tak nějak berete, jako je to potřeba udělat, a uděláte to, no.

Víte, pan ... to bere ještě celkem se srandou, víte, von tím myšlením... a takhle jako z boku ho, mu třikrát řeknete, že do té jídelny nemůže, a j poslechne vždycky! Ta mu řekne: Mazej si umýt triko! A už je do půlky těla a už je nahej... Jenomže pak zase přijde a zase má ty kalhoty špinavý.A to je nemožný, jak on, víte on bude diskutovat třikrát o tom, jak toho chce málo toho oběda že, ale oblíct se nepude. Víte, kdyby mu za to dali pivo, on by se sakra šel oblíct, ale víte, to musíte tady tím směrem a to mu takhle nikdo neřekne. Ale on to bere jako víte, srandu, ale až pak přijdou kluci: „A nepůjdeš dřív, než...“ A ..., na to, že je malej, tak se postaví do těch futer. „Nepustím tě, nepustím!“ On ho takhle prostě drží, a neproklouzne mu ani, ne neproklouzne. To je jako perfektní, jenže pak se mu musí chudák půl hodiny věnovat, než ho dá celýho do pucu. A víte, ještě má... no, to je mi jich fakt líto.

Jo, tak to jako rozumím, že tadyk tohleto ne, to úplně chápu a to ani bychom to po vás nemohli chtít.

No a já se zeptám úplně poslední věc, jestli je cokoliv, co vás napadá, co byste ještě chtěla dodat? Co se vám třeba nějak vynořilo v hlavě?

Nemám, nemám teď takovej.... Možná su bržděná tím, že mi bylo promluvený do duše. Že se starám o to, po čem je mi houby. Že se mám starat jenom o ten svůj cirkus, tak já už to asi tak beru, že se uzavírám jakoby, jenom na ten svůj úzký kroužek nebo to moje. Já..., teď mě ale nic nenapadá....

Příloha č. 5

Tak jo, tak já bych se tě zeptat tak úplně na úvod, jak vlastně vnímáš současnou úroveň nějaké aktivizace klientů? Teď tady na Svaté Anežce?

Vzhledem k tomu, že tady jsem teďka ..., tak to do toho mám taky menší náhled. Ale když to srovnám s obdobím, ..., nebo co jsem tak jako slyšela, tak si myslím, že teďka je to mnohem lepší, že se minimálně snažíme jako jedenkrát měsíčně dělat pravidelný promítání pro klienty. Teďka se nám dařilo celkem třeba jednou za 14 dní dělat nějaké další aktivity, jako plánované v uvozovkách, a pak tam vznikají nějaké neplánované, prostě nedá se kudy, tak jsme se rozhodli, že to bude tady takto. Takže z tohoto ohledu si myslím, že je to lepší, než to bylo. Nicméně pořád by to mohl být jako lepší, jo.

A v čem máš třeba představu, že by se to mohlo vylepšit?

To je právě to, vůbec jako najít nějaké aktivity, které by fakt klienty bavili, že už máme sice to promítání nebo pouštět nějakou hudbu. Ale to je pořád jakoby v uvozovkách na stejné brdo, protože prostě díváme se na nějakou obrazovku a něco posloucháme. Takže bych tam ráda zapojila i nějaké...víc...akční aktivity nebo jak to nazvat? Prostě, aby to bylo i pohybové, třeba oni,... jak nebo vlastně jako spojených s něčím jiným než jenom poslouchám a dívám se na něco. Že by to mohlo být jakoby přímo zase i na tu jemnou motoriku a celkově jak osvalstvo, spousta lidí. A... protože, žejo, jsou tady jako pořád zavření, což na jednu stranu chápu, na druhou stranu by to chtělo za mě ještě něco jako... akčnějšího. Aspoň pro těch pár, kteří jsou tomu otevření.

To jsem se právě chtěla zeptat, jestli třeba jak vnímáš motivaci ze strany klientů i tím, jak třeba děláš nějak jakoby individuální plánování kazuistiky a tak, a jestli se třeba vyzorovala, co na ně tak nějak jakoby platí, co je motivuje a v čem je naopak problém.

Err no ta motivace to jako náročné. Protože spousta z nich, když to řeknu, tae oni třeba budou jako říkat, že jim tady chybí nějaké ty aktivity, že by se strašně rádi nečeho jako zúčastnili,. Ale jakmile na to přijde, tak už je tam takové to – „eee, ale mně se dneska nechce“...a „dneska je zrovna škaredě“, „dneska je moc teplo“ a „teďka mám v televizi ten seriál“, „není mi dobře“ nebo něco takového, takže motivace mě přijde, že je spíš taková planá, jakože mám o něco zájem, ale jakmile na to dojde a měl bych něco pro to udělat, tak už jsem jako nechce ani. A potom je tady jako na druhou stranu spousta motivovaných klientů, kteří si třeba třeba právě ani neříkají. Ale jakmile ta možnost je, tak prostě vždycky přijdou a nějak se zapojí a jsem jako vytváří ještě nějaké další nápady a jako novou zpětnou vazbu, co bylo fajn, nebo co by se mohlo ještě jako dělat navíc. A ještě..., jak byla prosím ta otázka?

Ještě jo co na ně jakoby platí? A v čem je problém.

Co na ně platí? Tak k tomu promítání a tady těmto věcem ani platí, bud'me upřímní, nějaké občerstvení. Smích

Jo, to nejsi první, kdo to říká...

Jo, to tam fakt jako je. A někteří chodí jako čistě na to občerstvení a potom se tak jako...pomaličku.. vytrácí. Tím pádem jako se dá, že jo, všechny aktivity, které budou spojeny jako s výrobou toho občerstvení. No, a co na ně platí jinak no... Já se bojím, že toto je jako hlavně ta motivace, pro některé.

Zas, někdo to má tak, že fakt jako má zájem, že byl zvyklý celý život zvyklý něco dělat, sportovat, někam, něčeho se jako účastnit, takže pro něho je to motivace. Prostě má zase možnost dělat něco, co měl rád. Jo aspoň trochu jako se přiblíží k tomu normálnímu. Ale pro zbytek je to spíš jako nějaký ten materiální jako...požitek, mi přijde.

Jo to asi vnímám podobně. Zároveň i já možná potom ještě potom rozhovoru, tak právě jsem jakoby, přemýšlela, nebo bych pozorovala nějaký věci, co mě k tomu napadaj...

Přerušeni – řešení obědové pauzy

No potom by mě vlastně zajímalo, jak si dovedeš představit třeba v tvojí pracovní pozici, jestli bys měla čas se do těch aktivit nějak zapojovat, nebo jestli třeba by to pro tebe bylo nějakým způsobem náročné, zatěžující?

Určitě to jako náročné, nicméně až teďka ty aktivity, které jsme udělali, tak jsme to dělali v uvozovkách, my, jakože jsme si to vzali pod palec. Takže ten čas se na to dá jako určitě najít a když s tím jako počítám, víš, třeba dopředu, že jsme si pak dali datum prostě v kolikátého bude něco tak už si s tím člověk jako dá nějak tu práci a vyřeší se ty věci buď jako dřív, co potřebuje a nebo prostě to tak jako vyšumí a přesunu to zase na jiný den. U těch spontánních je to mnohem těžší, protože kdyby teďka někdo přišel v pondělí s tím, že v úterý něco, tak je to takové jako horší, jakože když už tam máš, třeba že domluvené ty úřady nebo něco takového. Ale myslím si, že to fakt jde, ale člověk prostě musí chtít a měť tu chuť obětovat jako něco na úkor něčeho.

Já jsem si právě všimla, že to tak máš, že od té doby, co tady seš, tak že třeba se začalo dělat spoustu nových věcí. Právě třeba to promítání, nebo takový ten jukebox a tady ty věci, tak jsem se i chtěla zeptat, jakoby z čeho tu chuť čerpáš, nebo co tě tam nejmíc motivuje.

Err. Mě tady fakt asi chybělo to, že ti klienti prostě chodili...a pořád jenom si stěžovali... Že jako se nic neděje a tady takto. A hodně pomáhá i ..., to, že je jako akční, takže já jsem řekla nějakou myšlenku a on se hned toho chytil. A samotná jako ..., pořád takhle chtěla do toho nějak víc vjet. Takže jsme prostě vzali do tady tímto směrem, že jakoby, trošku to nějak rozjet.

A je tam teda i takové to že je dobré nebýt na to sama?

To určitě, jakože ta vzájemně nějaká jakoby pomoc, i když už se třeba on přímo neúčastní té, aktivity, tak že prostě řeší nějaké věci zase třeba za mě. A když když jsme tam oba dva, tak zase je to nějaký čas strávený s těma lidma, jakoby v jiné..., v jiném pohledu, než pořád jako jenom za tím stolem a tady takto. No ještě k tomu, tak si fakt myslím, že to jako důležitá část té sociální práce, jakože být s těma klientama, v normálních aktivitách. Takže asi to je takové ta jakoby nadšení nebo ta motivace k tomu něco....

Super. Já jsem si tě i chtěla zeptat, já vlastně mám takovou svoji jako teorii, nebo jsem si něčeho všimla a zajímalo by mě, jak to vidíš ty... Přijde mi, že ti klienti se někdy víc účastní těch aktivit, když tam přijde někdo z pracovníků, kdo jim jakoby vzácnější, když tam přijde třeba ... nebo ty s ..., tak je to takové...možná tam vnímají i takovou nějakou větší autoritu svým způsobem. A i to, že se s vámi třeba nevidí tak často, jakoby pořád někde na služebně pořád v jídelně. Tak přijde mi, že to tak nějak jakoby víc funguje. Když jim o tom řeknete třeba vy, ale zajímalo by mě, jak to vnímáš ze svého pohledu?

Asi strašně záleží, jakože na té situaci nebo o co se jedná. Jo, takže na jednu stranu to tak může působit? Možná tak jako aj je. Ale asi to jako nedokážu úplně posoudit. Jestli? Co tam má nějaký vliv nebo nemá? Enhm. Nevím, fakt nevím.

No potom přemýšlím, co se týče nějakých těch aktivit. Tak, jestli bys třeba v tom viděla nějakou potřebu ještě dalšího pracovníka, nebo jestli je to podle tebe zvládnutelný i v tom současném týmu?

Na jednu stranu to je zvládnutelné, ale jakmile vypadne jeden člověk, tak je úplně jiná situace, takže by bylo jako za mě fajn tady mít fakt jako člověka přímo, třeba na tu aktivizaci jo a s tím, že my bysme se k němu jako přidávali, kdo budeme ten prostor, nebo budeme mít tu možnost. Nebo třeba jako právě dát nějaké ty nápady. Ale pokud ten jeden kdo to bude zaštiťovat... jakoby, že by bylo jako za mě asi fajn. Že teďka je to, že se to snažíme lézat tak všichni, kdo můžem a potom na nás, že jo, teďka bude prostě strašně dlouho se řešit...úřady tak prostě nebudou ty akce, protože my na to nebude mít třeba ten prostor. Takže si myslím, že tady v tomto byste jako hodilo jo a pak by mohla být i ta pravidelnost. Že bysme si prostě řekli, každé druhé úterý v měsíci bude to a to.

Tak by mě zajímalo, jak v tom vnímáš třeba nějaké nasazení nebo motivaci ostatních kolegů.

Hmm hmm. Myslím si, že většina je fakt jako pro. Protože oni jako potom upozorňují, ti, kteří jsou takto naladěni, víc třeba usměvavější, nebo tady takto. Ale jsou tady samozřejmě někteří, kteří prostě jako

to...: „podporují, ale já se toho nezúčastním“, což naprosto chápu. A ta podpora tam jako je a myslím si že i ta chuť jakoby ať se to děje, ale děje se to beze mě. Třeba tady takto. Nicméně jako i z toho vedení a tady, tak je tam ta motivace a chuť jako něco dělat. A třeba jakože řeknou, že mi na to prostě nemáme. Ale pokud se vám to podaří, tak prostě to bude super a chceme co nejvíc jako. Tady takto by to mělo jít.

Tak přemýšlím, jsou nějaký konkrétní věci, který bys ráda tu třeba ještě přidala nebo něco, co tě napadá, jako ze svého života, co by se dalo přenést sem?

Spousta věcí, ale potom je tam právě vždycky nějaký ten zádrhel, že jo, buď ten zdravotní stav nebo něco... Protože já bych byla úplně pro vzít auto, naplnit ho lidma, prostě vyjet někam se třeba jen podívat a trošku se jako někde projít. Err, takže to bych určitě jako zapojila nějaké cestování do přírody.

Co jsem dělala rozhovory, zatím teda tady na Anežce mám jenom pár maličko lidí, ale měli o to zájem. Právě tam byli jakoby tady ty výlety. A právě ty věci, co se tam často opakovaly, tak bylo někým jakoby do zoo, nebo třeba i do lesa na procházku. Někteří říkali, že právě by tam jako nedošli, ale že kdyby je tam někdo zavezl a mohli pak se jenom někde procházet, nebo si sednout na lavičku, že by byli spokojení? A pak tam byl zájem o to, ten mi přišlo zajímavý chodit na nějaký sportovní zápasy, jednou za čas. Na to by mě zajímalo, jestli by to bylo realizovatelné.

Tím jsem hodně uvažovala, protože přesně jak říkáš, chce s někým o tom bavila a sama k tomu mám hodně blízko, takže já bych byla velice...jako nadšená! Takže z mojí strany by pro to nadšení určitě bylo. Ale potom mně tam ještě naskakovalo to ALE... Jo, že je to ve večerních hodinách, většinou blbě dny, to je další věc. A taky tom spousta našich klientů jako budme upřímní... si nedokážu moc představit, že by někde 90 minut jako dokázali sedět. Plus potom, že jo, ještě přestávky, cesta, strašně moc lidí...Pak tě tam ještě někdo seřve nebo něco takového... Ten zdravotní stav a všechno. Takže bych z toho měla fakt jako respekt, že už by to muselo bejt víc lidí, třeba dva pracovníci na jednoho klienta, takže by to bylo jako za mě v tom hodně náročné, jak časově, tak vždycky psychicky jako pro všechny. Ale myslím si, že by to bylo pro ty lidi jako... zážitek, fakt na dlouhou dobu.

To určitě. Že právě si říkám, že něco takového by se dalo udělat klidně třeba dvakrát ročně a že by to bylo fakt jako dlouho plánovaná akce. Asi by to mohlo být fajn.

Jojo, a jakože pořádně ošetřené ze všech stran, protože je vás to jakoby tu cestu na nějaký ten stadion nebo něco, ty kontroly.....

Asi by chtěl třeba i předem se domluvit jako tam s tím personálem, že tam přijdeme, ať s tím počítají a tak.

Právě, o pořádně jako vybrat místo, připravit toho klienta, že se na něm můžou jako někdo dívat, nebo ho poznat. A může tam být ještě jako něco dalšího. No jakože. Přijde mi škoda, že musím přemýšlet tady v tomto ohledu. Na takovéma věcmá jakože co všechno by se mohlo stát, a když je to v uvozovkách pro nás naprosto běžná věc.

Ale je to tak, tak mě napadá, že taková alternativa sice trošku jako chudší, ale že by mohla být třeba když bude nějaký mistrovství nebo olympiáda tak udělat jako společný fandění.

Já to plánuji. Včera jsem nad tím přemýšlela a díval se na hokej, právě jako, na švédské hry. A že by bylo právě fajn, že? Jak bude v mistrovství, tak i že tady máme spoustu jako fanoušků. Nebo Olomouc, jak bude někdy televizi...Tak prostě dát dataprojektor a společně to pustit. Že by to mohlo jakoby tak zase aspoň jako malá náplast, ale aspoň.

No ty jo to by bylo fajn.

Že, prostě pracovníci, jako se sejít a prostě „nejsme tady pracovně, jsme tady za sportem“, jo. A hlavně jako s nima.

Tak jsem přemýšlela i nad takovou věcí, že přijde mi, že je tam vždycky dilema, jestli se věnovat těm klientům jakoby intenzivněji, kteří jsou sami motivovaní a je tam ten největší potenciál, že budou něco dělat. A nebo jestli naopak snažit motivovat ty, kde jako ta motivace úplně vyhasla a pracovat právě jako s nima cíleně. Jak ty to vnímáš?

Pro mě osobně tady za to strašně těžké jako téma. Protože, mám pocit, že když se věnuji těm, kteří tu motivaci mají, tak nám potom jako strašně blbý pocit vůči těm, kteří jako na tom pokoji sedí a pořád říkají, že nechtějí a tady takto....A zase na druhou stranu člověk nemůže jako nutit někoho do něčeho, co sami nechcú. A zase třeba naprosto chápu ty jeho důvody, proč se nechce zúčastnit, proč je tam ta motivace nulová... A teďka jako jak s tím pracovat ... Jako to je něco, na co jsem si ještě fakt nenašla odpověď a je to, no....

Já jakoby přemýšlím u některých těch lidí, že tam třeba vnímám znaky i takové nějaké jakoby apatie, nebo až jako deprese. A jakoby napadá mě, jestli třeba vytipovat nějaké klienty, kteří by mohli mít zájem třeba o nějaký rozhovory, já nevím, s ... nebo s někým....

To má právě teď a děje se to, takže to jakoby je aspoň taková malá alternativa, ať je to právě ..., potom ..., která právě dělá různé ty terapeutické jako rozhovory. Takže na to ti klienti jsou, a jsou to právě ti, kteří nám odmítají nějaké ty společné akce.

Super. A ...? Ani nevím, kdo to je?

Ona se vrací zpátky, má za sebou nějaký výcvik a právě říkala, že jí nevádí chodit třeba i o víkendu.

Ty jo, tak to je skvělý.

Jo, ona tady byla jedenkrát nebo dvakrát a přesně jsme ji poslali jako za tady téma, a aj když jako odmítali, jakože nechcú a nemají chuť chuťsi s nikým vykládat, tak to pak byly asi 2 hodiny rozhovoru. A to samé ta ...

Jo, já si vzpomínám, že jednou paní ... se domluvila s otcem ... a že byla pak úplně nadšená, že to bylo právě takový povzbuzující.... No a přemýšlím, napadá tě k tomu takhle ještě něco?

Hmm. Asi jako přímo ne, jenom fakt, že to považuje za jako hodně důležitou věc. A je mi vlastně jedno, jakým stylem ta aktivizace probíhá? Za mě. Teda pokud to není pořád nějaký ten stereotyp, že. Jo, že to už potom zase upadne i ten zájem a všechno. Ale že mně spousta lidí, řekla...třeba i vedoucí, že pro něho bylo teď úplně nejvíc, když šel po chodbě a pan ... se usmíval... Jo, že takový jako nebýval, tak jsem právě popisovala, že začal chodit na ty na ty jako akce a že se i zapojuje, že tam nesedí a nenadává, ale jako je fakt jako ticho nebo se i zapojí?A nebo že tam jako sedí, že prostě je s někým. Takže ani tady se to si myslím, že je to fakt jako poznat, i když toho zatím nebylo moc, ale že to nějaký ten význam má.

Příloha č. 6

	○ "nepomáhá mi to" Gr=2	○ "to mě nebaví" Gr=23	○ "to mě zajímá" Gr=132	○ aktivity z dřívějšího období Gr=41	○ alkohol Gr=9	○ ambice a sny Gr=25
○ oddechová činnost Gr=36	0	1	25	6	0	0
○ samostatnost Gr=33	0	0	23	5	1	3
○ procházky a výlety Gr=37	0	0	20	8	1	0
○ vzdělání Gr=27	0	0	19	6	1	6
○ vlastní iniciativa Gr=19	0	0	16	1	1	4
○ hudba Gr=21	0	0	15	3	0	3
○ kultura - muzea, divadla... Gr=18	0	1	14	2	0	0
○ kolektivní činnosti Gr=25	0	2	13	2	0	2